

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JOHANNE LUISE HEIBERG

CLARA BERGSØE

JOHANNE LUISE HEIBERG

ET BILLEDE FRA ROMANTIKENS TID

KJØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)

FR. BAGGES BOGTRYKKERI

1896

Indledning.

Uagtet jeg fra min Barndom har den skønneste Erin-
dring om Fru Heiberg, saa husker jeg hende dog
nærmest fra den Tid, da Digteren Goldschmidt sagde,
at Fru Heiberg vilde overstraale enhver Rivalinde, selv
den yngste og skønneste, kun én kunde hun ikke
fordunkle, og det var Billedet af hende selv som ung.
Hermed var alt sagt, det eksceptionelle og sjældne, der
laa over hendes Fremtoning, Skønhedskravet, hun havde
vakt, som ingen uden hun kunde tilfredsstille, og som
selv hun nu ikke helt fyldestgjorde. Hun var endnu
en Magt, men en svindende, og som sædvanlig i lig-
nende Tilfælde var Kritiken beredt til som en Ulv at
kaste sig over de saarbare Punkter, som Alderen saa
let blotter hos en stærkt ejendommelig Skuespillerinde.
Men netop dette bandt mig til hende. En vis smær-
telig Kritik blandede sig i min Beundring, og den var
det, der ridsede hendes Billede dybere i mit Sind, end
Tilfældet vilde have været, om jeg havde set hende i
Ungdommens Glans.

Disse hinanden modstridende Følelser levede atter
op, da jeg læste hendes „Erindringer“. Jeg kunde ikke

undlade at kritisere, og dog fængslede Bogen mig i højeste Grad, idet gamle, længst forglemte Minder om hendes Kunst atter stege frem for mig, læggende deres forskønnende Glans over hendes Billede. Ved at læse hendes Udtalelser om Skuespilkunsten som en saa flygtig Kunst, at Udøverne af den, ligesom de fattige ved Dørene, ere nødte til at fremlægge Attester for Sandheden af deres Ord, naar de ville berette, hvorledes de i sin Tid have spillet, og hvilken Virkning de have gjort, slog det mig, om ikke det Indtryk, jeg havde dannet mig af Fru Heibergs Fremstillinger, ogsaa kunde bruges som en Art Attest, der i det mindste havde den ene Fordel at komme fra en anden Haand end hendes egen. Det forekommer mig ogsaa, at en Andens Opfattelse af hende som Menneske kunde være af Interesse. Fru Heiberg siger rigtignok, at hun taler aabent, ganske objektivt om sig selv, og at hun foretrækker dette fremfor at skrive med Slør paa. Jeg kan ikke nægte, at jeg foretrækker Sløret, fordi man gennem det alligevel ser mere. Et Menneske, der fortæller med fuld Følelse af Selvet, kommer til, selv idet han skjuler og tilslører, at sige langt mere om sig, om sin indre Historie end den, der lægger alle Kortene frem paa Bordet med vedføjede Betragtninger. Denne Fremgangsmaade giver Bogen Udseende af et langt Basrelief, som man kunde ønske, at en kommende Biograf vilde rulle sammen til en Statue, der blev set fra alle Sider, og under hvis glatte Marmorhud man følte Blodet banke.

Jeg selv kan kun, støttet af en tro Hukommelse, hvori egne Indtryk ere blandede med paalidelige Meddelelser fra Andre, føje Streger og Antydninger ind i det af hende selv dannede Billede. At gengive det i dets ejen-

dommelige Særpræg vilde, endog for en øvet Forfatter, være lige saa umuligt som at gengive en Blomsts Duft. Endnu mindre Haab tør jeg derfor gøre mig om, at medfølgende, dilettantmæssig skrevne Blade, skulde inde-slutte noget af den Oprindelighed, der hvilede over Fru Heibergs Kunst. Kun en ældre Generations Forstaaelse tør jeg i saa Henseende gøre Regning paa, fordi dens endnu levende Minder ville understøtte mine.

**Stilen i „Erindringerne“. — Tidsalderen. —
Fru Gyllembourg.**

Selv for den ubetydeligste Kritiker vilde der i literær Henseende være nok at hænge sin Hat paa i Fru Heibergs Erindringer, og det forekommer mig derfor, at man bliver tilbøjelig til at betragte en saadan letkøbt Kritik med en vis Skepsis, det vil sige, at man, alene for Modsætningens Skyld, faar Lyst til at forstaa, forstaa med Kritik imod Kritik, hvad og hvem der har frembragt denne omfangsrige Bog.

Det er f. Eks. let at se, at den helt igennem tynges af stor Vidtløftighed, at man ikke behøver tre Sider for at fortælle, at smaa Børn ere generende i Teatret, at Katte paa Scenen ere illusionsforstyrrende, samt at regerende Dronninger helst bør være frisindede, ædle o. s. v. Alt dette vidner kun om Autodidakten, den forgudede Skuespillerinde, der har arbejdet sig op til Refleksioner, hun nu lidt selvglad lægger for Dagen, uden at tænke paa, hvor overflødige de synes en Nutidslæser med blot nogen Intelligents. Men, foruden Autodidakten, føler man tillige den ældre, den for hvem moderne Forsknings Resultater ere ukendte. Fru

Heiberg er saaledes, skønt øjensynlig anlagt for skarp Menneskeiagttagelse, i Psykologi blind for Nuancernes rummelige Verden. Naar hun bedømmer sine Kolleger saa strængt, er det ikke i Forhold til de for Karaktererne farlige Teaterforhold. Hun kender ikke Milieuteorien, ikke: „at forstaa er at tilgive“. Snarere betragter hun dem fra Synspunktet: sine egne Venner, og i Forhold til den lige, aandelige Rygrad, hun har fundet hos Mænd som Krieger, Andræ, Martensen, er det ikke underligt, om hendes Kollegers, Skuespillernes, har forekommet hende noget kroget.

Naar saa til dette, lidt gammeldags, Standpunkt kommer, at man helt igennem fornemmer Skuespillerinden, der ingen Blottelse vil give sig, som i sig selv ser sit eget Ideal, midt i en ideal Tid, ja som er selve Tidens Ideal, saa forstaaer man, at Bogen maa læses med en vis Ævne til at udskille gammelt fra nyt, ægte fra falskt, og at dens Aand, om ikke dens Stil, i det væsentlige maa føres tilbage til Aarhundredets første Halvdel. I Stilen mærkes intet Spor af, at Jærnbannerne ere opfundne, man kører i en magelig Landauer, som naar Forfatterinden selv gør sine idylliske Rejser med Heiberg, og langs Vejen dækker velvillige Slyngroser alt uskønt.

Thi det er ikke nok, at Forfatterindens Fødsel gaar tilbage til 1812, men hun sluttede sig som bekendt som ganske ung til to allerede fuldt udviklede Personligheder, langt ældre end hun, og tilegnede sig gennem dem en Aandsudvikling, der blev Grundvolden for hele hendes Liv. Hendes Skrivemaade er derfor ganske naturlig farvet af Fru Gyllembourg, især i de to første Dele, hvor Sætningerne replikvis for tidt be-

gynde med et „Ak“, og for ofte ende med „Taarer“. Man ser, hvor fristende netop denne Replikform med sine Udraab har været for Skuespillerinden, hvem det undgaar, at hendes Stil derved faar noget sentimentalt og fladt.

I de sidste Dele er hun langt mere sig selv, men for Tidens Retning frigør hun sig ikke. Blot i den Maade, hvorpaa hun bruger Udtrykket „over Havet“, for at betegne, at hendes Adoptivbørn kom fra Vestindien, har man hele Datidens Stømning henimod det rørende. Fru Heibergs Bog maa derfor ses i Perspektiv af sin egen Tid, hvilket ikke falder let, fordi denne baade ligger for fjærnt og for nær. Saa fjærnt ligger den, at Fru Gyllembourg, der paavirkede Fru Heiberg som Forfatterinde, nu aldrig bliver læst, og saa nær paa den anden Side, at Fru Skram, Naturalisten, den yderste Modsætning til Fru Gyllembourgs Romantisme, kun er skilt fra denne ved et Par Generationer. Svælget er imidlertid saa dybt, at man forstaar, at den Moder, som har sværmet for Hverdagshistoriernes bløde Sentimentalitet, ikke fatter den Datter, der studerer Fru Skram og omvendt. Det er i Øjeblikket, eller var, som om Generationerne tønnede sammen i et Jærnbanechoc, voldsommere end ellers, hvor hver paa sin Side trækker Benene til sig, for ikke at blive Krøbling. Skrammerne udebliver alligevel ikke. Glemsel og Vantrivsel bleger det gamle, og Oprør taarner sig imod det ny.

Som en lille Udjævning turde man maaske anbefale det Publikum, der for fjerdehundrede Gang taalmodig ser Elverhøj, blot en Gang at læse en Novelle af Fru Gyllembourg, og det vilde se Fru Heibergs Bog i det rette Lys. Disse Noveller besidde endnu saa megen Ynde

og Finhed, give et saa tro Billede af hin forunderlige, afgærede Tid, hvor Lidenskaber og Brydninger ligge bundfældede, givende Plads for Klarhed og Ro. Hvad Nutiden i Sved henter op fra Skakternes Dyb, det laa den Gang som en Fest i Luften, thi Problemernes Tid var omme med Revolutionens, Autoritetstroen havde bragt Hvile efter Kampen, og med den stigende Velstand steg Trangen ogsaa til aandelig Luksus i Form af Skønhed og Harmoni.

I et Øjeblik som dette dukker Fru Heibergs Skikkelse frem; og samlende den ny Digtning om sig, baade tilfredsstillende og højner hun Tidens, det er Romantikens Længsel efter Skønhed. Hendes Scepter rækker langt. Hun er paa en Gang populær og fornem, thi medens hendes Billede er trykt paa Lommetørklæder og Eaucologneflasker og hænger i hver Hytte ved Siden af Dyveke og Eleonora Ulfeldt, er hun gennem sit Ægteskab med Heiberg knyttet til Landets højeste Aandsaristokrati, det, der igennem Hegels Filosofi mener at have naaet Udviklingens Toppunkt. Med disse Forudsætninger er det givet, at hun for Livet maa høre til hinsides Svælget. Man mindes derom hele Bogen igennem og ikke mindst, fordi der med dens Mangler er forbunden hin velgørende Ro, den Ligevægt, som, selv under Fortællen om Stridigheder, virker behageligt. Man synes under Læsningen at se hendes skønne Skikkelse, der havde saa faa Bevægelser, og at høre den dybe, bløde Stemme, der udenfor Scenen, som af Frygt for at blive altfor dramatisk, ikke ødslede med Nuancer. Hun er saa helt fra de store Personligheders Tid, der, uden vor nervepirrende Sjæleanalyse og sygelige Selvopgiven, hurtigt ved Arbejde og Geni, ved en

tæt Sammenfletning af Vilje og Ævne kommer til Sikkerhed med sig selv.

Som ung Kone er hun ganske skaaren over Fru Gyllembourgs Heltinders Læst, og disse ganske ideale Skikkelser vare Husets Genier, der vedligeholdt Arnens Flamme, og Ordet Kvindelighed var den Ildtænder, der fik denne til at lue højest; al anden Flamme var, i det mindste for Lægkvinder, af det onde.

Man erindre den morsomme Scene fra hendes Bog, hvor Heiberg og Martensen en Aften have diskuteret Hegel og Individets Opgaaen i Altet som Draabens i Havet, og hvori Ordet „Draabe“, ideligt kommer igen. Efter Vennens Bortgang er Fru Gyllembourg saa opreven af Samtalen, at hun ikke vil gaa i Seng, men stadig kommer tilbage til Spørgsmaalet om de modbydelige Draaber, imod hvilke hendes religiøse Tro oprøres, og som hun af Sønnen fordrer Forklaring paa. Mere og mere atklædt viser hun sig atter og atter i Dagligstuen, men modtages stadig kun af Heibergs Udraab: „Gaa i Seng“!

Naar dette overgik Fru Gyllembourg, Genføderinden af dansk Prosa, hvis Produktion holdt hele Norden i Aande, hvorledes maatte det saa i al Almindelighed være bevendt med Kvindernes filosofiske Dannelse, ja selv med Fru Heibergs? Vi vare langt fra den aandelige Udvikling, der fandtes hos en Rakel Varnhagen, i hvis geniale Breve findes en skøn, Panteismen hylende Betragtning, fremkaldt ved Synet af en Dugdraabe, som Martensen mulig har kendt og omtalt.

Lærde Damer vare, naar de ikke besad Tækelighed, en Skræk i dette Hjem, og man fortalte ofte i hin Tid en Historie om en bekendt Blaastrømpe,

der, for at gøre sig interessant, havde spurgt Fru Heiberg, hvad hun skulde gøre, naar hun havde læst alt. „Strikke“ havde den unge Frue svaret med den lille Grimace og det Tonefald, som var hendes uimodstaaelige Styrke. Ogsaa ser man, at Mathilde Fibiger blev betragtet som et Fænomen, paa hvis Mærkelighed der blev bedt Middagsselskab. Nej, kvindelig Lærdom, det var ikke Tidens Løsen. Tidens Løsen, det var Skønhed, Huslighed og — fransk Broderi. At præsidere yndefuldt ved et Tebord var for en ung Dame en betydningsfuld Skønhedsakt, og selv en Mand som Heiberg kunde reflektere over, hvor vidt det klædte bedst at gøre det staaende eller siddende. Paa Kunstens Omraade var det kun Skuespilkunsten, der var tilstaaet Kvinden, hvorfor da ogsaa Fru Gyllembourg, bag sin Anonymitet som Forfatter, kæmpede paa Livet for at anses for en Mand.

Gaar man ud fra disse kvindelige Kulturforhold, maa man beundre den Iver, hvormed Fru Heiberg, trods sin opslidende Teatervirksomhed, hengav sig til Læsning og aandelig Udvikling. Uden Forkundskaber, uden Lyst til Lærdom blev hun ægget dertil ved Omgangen med sin Tids betydeligste Mænd, medens hendes Smag dog først og sidst paavirkedes af Heiberg og hans Moder. Denne sidste paastod, at ingen anden i saa ung Alder som Svigerdatteren havde forstaaet hendes Skrifter, og hun sammenlignede hende derfor med Orangetræet, der samtidig bærer Blomst og Frugt. Ja, saa stor var Svigerdatterens Forstaaelse, at hun over deres fælles Hjem netop lagde det ideelle Skær, Hverdagshistorierne ynde at kaste over Virkeligheden.

For den ældre Læser, der i disse Heltindeskj-

kelser har sporet en Sammensmæltning af Fru Gyllembourgs og Fru Heibergs Personligheder, vil det være en vis Tilfredsstillelse at læse det Brev, hvori Fru Gyllembourg siger, at hendes næste Heltinde skal bære Svigerdatterens Træk, og virkelig ligner Fru Heibergs Billede med den hvide Kjole og det brogede Shawl paa Thorvaldsens Musæum meget Novellernes luftige Sommerfugleskikkelser. Selv Navnet Hanne findes og, mindende om Datidens Idyller, skildres det som betegnende for husmoderlig, beskeden Ynde. Der er virkelig Wahlverwandschaft imellem disse to Kvinder, som Livet har sammenføjet, og som paa saa glimrende Maade fuldstændiggør det berømte Heibergske Trekløver.

Man forstaar, at det er til denne Svigermoder, til Kvinden, at hun først gik med Manuskriptet til „Erindringerne“ for at søge Raad. Et godt Motiv for en Maler, den gamles kloge Ugleøjne hvilende paa den fuldtmodne Kvindes intelligente Skønhed, medens hun læser op, — især naar man erindrer, at begge i deres Forskellighed spillede en saa stor Rolle i vor Kulturs Udvikling.

Stor Tro til Svigerdatteren som Forfatterinde har hun ikke haft, og hun spørger hende derfor lidt træt: „Igen en Vaudeville?“ Men efter at have faaet Besked, hvor deltagende, videbegærlig og nysgærrig har hun ikke lyttet til, nysgærrig som det Publikum, der fyrretyve Aar efter hin Oplæsning, slugte det store Værk. — Meget havde ægget denne Nysgærrighed, thi den fornemme, fra Mængden fjærnede Isolerthed, hvori Fru Heiberg havde holdt sig, havde kastet et fristende Halvlys over hendes Skikkelse, der mere end ellers udklækkede de Myther, der sædvanlig danne sig om store Personligheder. For

det store Publikum stod hun næsten paa en Undergrund af Fantasteri, hvori Eventyrets Glans halvt brød sig imod dagklar Virkelighed. Nu traadte hun ud af Dunkelheden, ned af Piedestalen og den tavse talte; Skuespillerindens Glans var imidlertid glemt, man holdt sig til Skribentinden, set i Nutidsbelysning. Man glemte, at Fru Heibergs Opgave aldrig havde været at skrive, og i Stedet for at forbauses over, at hun gjorde det saa godt, bedømtes hun uforholdsmæssigt strængt. Publikum var som et Barn, der endelig faar Lov til at se, hvad der er inden i et Stykke Legetøj, det længe har beundret, og føler sig skuffet derved. Det var den yngre Generations Tagen Revanche over Bedsteforældrenes Afgudsbillede.

Men, medens Bølgerne lægge sig, bliver Dommen retfærdigere, og man fristes til gennem Vandene at faa det Billede frem, — vi have ikke mange at miste, — der i Romantikens gyldne Tid straaledede med en saa særegen Glans.

Naar man lidt modløs stirrer ned i „Erindringerne“ langligt glidende, med dameagtig Kølighed beherskede Strømme, er det ikke, fordi de ikke svare til tidligere modtagne Indtryk og Udsagn, men fordi de give for lidt af det, der, saa at sige, skulde læses imellem Linierne. Nedskriverinden har sikkert følt dybere eller lidenskabeligere, end Stilen lader formode. Hun er saaledes, f. Eks., meget optagen af Goethes Breve til Fru v. Stein, men den Indignation, som hun føler over hans ulidelige Kaffebrev, og som er saa inderlig, at hun for første Gang ønsker at støde Dolken i et Medmenneskes Bryst, mærkes ikke gennem Stilen. Hun foretager i det mindste dette blodige Skridt imod sin gamle Ven paa en saa behandsket Maade, at man uvilkaarlig smiler.

Denne Kølighed brydes dog paa en vis rørt eller inderlig Maade, hver Gang Talen falder paa Heiberg og hendes Nærmeste, men ganske kraftigt, naar det gælder Teatret. Hendes Bedømmelse af Holberg har Ben at gaa paa og strutter af Dygtighed. Man føler Skuespillerblodet rulle i hendes unge Skikkelse, hvor hun, Romantikens Maaneskinspige, i Enrum øver sig paa Holbergs gamle Magdeloner. Ligeledes er Shakspeares Macbeth gengivet med en Styrke, der fjærner Damen saa helt, at hun udbrøder: „Det krøb i mig af Begærlighed efter at spille Lady Macbeth.“

Man ser ogsaa, ret interessant, hvorledes Skuespillerindens skønne Plastik bliver omsat i hendes Stil, idet denne netop har sin Styrke i at fæstne et Billede klart og bestemt. I Værkets første Del, der bevæger sig paa en saa fredelig Grund, at man ligesom indaander en landsfaderlig Atmosfære, skyde nydelige Tidsbilleder frem med hele denne Guldalders Duft omkring sig. Hvor sommerklart staar ikke Billedet, hvor Oehlenschläger, under Fortunens store Bøge, gør Madam Wexschall, den blide Valborg, sin Kur, medens den unge Hanne Pætges, der knap anede Digterens Berømmelse, som ægte Backfisch staar skjult bag et Træ for at belure Parret. Andre Situationer fra hendes Ungdom ere ogsaa værd at erindre. Der er f. Eks. hendes første Besøg hos Heiberg, da denne, begejstret over hendes Spil i Poul Møllers: „Hans og Trine“, modtager hende i sit Studereværelse for at forklare hende, at det har givet ham Lyst til at skrive Aprilsnarrene. Dette Besøg har hun og Heiberg ofte moret sig over („Erindringer“). Hun, Barnet fra Gaden, i den store Digtets Værelse, hun som alt har inspireret ham og i Fremtiden vil inspirere ham til hans betydeligste Værker! Ganske generet hænger

Johanne Louise Pätge som Trine Rahr i „Aprilsnarrene“.
Hendes første Rolle.

hun i hans Lænestol med dinglende Ben, og sine store Øjne fortumlede fæstede paa den kloge, elegante Verdensmand. — Saa forandres Scenen. Der er gaaet et Par Aar. Hendes Navn er paa alles Læber. Som Dagens Stjerne er hun inviteret hos Admiral Wulf, der samlede det bedste og tillige fornemste Selskab i sit Hus. Der møder hende det Tilfælde, at en adelig Dame ikke vil sidde ved Siden af hende, Skuespillerinden, og demonstrativt rejser sig fra sin Plads. Det øvrige Selskab flokker sig, for at dække over den pinlige Situation, i forøget Sympathi om hende. Man ser hendes unge Skikkelse under Lysenes Glans, dens naturlige Fornemhed er end mere markeret gennem den lidte Krænkelse, halvt skælmsk-triumferende, halvt ydmyget, søger det dunkle Blik et Holdepunkt. Heiberg træder netop ind i dette Øjeblik uden at ane den foregaaende Hændelse. Han finder hende staaende som en ung Fyrstinde, der er i Begreb med at give Kur til sit Hof. Mulig Idéen til Prinsesse Isabella, som hun senere spillede, er opstaaet i dette Øjeblik.

Saadanne Billeder og Scener, hvoraf Erindringerne vimle, ville med deres maleriske Virkning, og drejende sig om Tidens betydeligste Skikkelser, altid gøre denne Bog til en Guldmine for kommende Biografer. Hendes ivrige, men vist noget ensidige Studier af Skuespilkunsten, hvortil hun, — næsten til ens Forskrækkelse, — endog henter Stof hos Lavater, vil selvfølgelig altid være af Interesse, skønt en saadan Blanding af Kunst og Kristendom ikke tiltaler.

Til Trods for al Moraliseren, al Værdsættens af Mennesket i Modsætning til Kunstneren, er det dog idelig Skuespillerinden, der dukker frem af Bølgerne,

uvilkaarligt og instinktmæssigt. Intet Sted bruger hun saa sikre Udtryk, som da hun i Anledning af Møhls Frieri skriver, at havde man budt hende en Trone paa Betingelse af at forlade Teatret, havde hun afslaaet den.

I de sidste to Dele, hvor Forfatterinden er i sin modneste Udvikling, bobler Livet imellem Linierne, og Skikkelser baade af den Vægelsindede og „Tilfældet har Ret“ stige levende frem. Selv naar hun i sin Smagskejer lidt ud fra sine kære Klassikere, citerer Athalia Schwarz og Bjørnson imellem hinanden, føler man ikke alene Skuespillerinden, men ogsaa Kvinden, der ikke altid har kunnet undgaa at spille paa sin Personlighed eller at tage de hendes Skønhed smigrende Roller eller Digte for sand Poesi. Men grelt karakteristisk for Fru Heiberg, baade som Kunstnerinde og Barn af sin Tid, er hendes famøse Omtale af Alferne. Først og fremmest viser den os hende som den udvalgte, der af mærkelige Lykkegenier dances ud af Fattigdom og Ringhed for at hæves op paa en Skønhedstrone, hvor hun bliver Publikums Afgud; dernæst viser denne Overtro os den i en ældre Literatur stagnerede, der endnu lever i den Tid, hvor Heiberg skrev sine Alfer. Hun er saa ofte løbet over den Bro, der fra Livet fører til Alferiget, har saa tidt til Menneskene berettet om sine betagende Alfesyner, at hun ikke længer skælner Virkelighed fra Illusion.

Forøvrigt led flere af Fru Heibergs jævnaldrende af lignende Fantasteri. Camilla Collett troede som ung paa Elverpiger i Eidsvolds Dale, og Frøken Arnesen Kall skildrer sine Syner af Alfer og Aander i sin Selvbiografi.

Fru Heiberg præsenterer os derfor disse Væsner paa meget vederhæftig Maade uden at ane, at Videnskaben forlængst har døbt dem med Navnet Hallucinationer og indført dem under den Sygelighed, som siges ofte at hæfte ved store Genier.

Men umuligt kunde selv en Svaghed fremtræde under en nydeligere eller for hende naturligere Form. Hun, som var Romantikens Kæledægge, som inspirerede Heiberg til Alferne og Elverhøj ved sin som fra en Eventyrverden hentede Ynde, hun levede selv midt i Eventyret.

Agnete, Du er Elverpigen selv,
Din Aand besjæler hist det dunkle Krat,
den stille Høj, og ser jeg over Engen
de hvide Taager ubestemte svæve,
saa tror jeg Pige, det er Dine Tærner,
som vil sig forme til Dit ædle Billed,
Men synke kraftesløs igen tilbage.

Desuden, det laa jo den Gang i Tiden, Tiecks og Ingemanns Tid, — selv den satiriske Heiberg maatte spille med i Romantikens fulde Orkester, og Legemliggørelsen af hans klare Toner, det var Johanne Pætges, der senere, selv af Ploug, blev gjort til en Titania, og af alle Samtidens Poeter besunget som Alfernes Yndling, Illusionernes udkaarne Dronning.

Med hvilket fint Smil har ikke Heiberg lyttet til sin unge Hustrus Tilstaaelser om de vidunderlige Aabenbaringer, og hvor ængstelig har han ikke været for med raa Haand at forstyrre dem. Han, der saa gjerne, Tomme for Tomme, vilde erobre hver Plads i dette gaadefulde Hjærte, han er nu hendes Drømmes Med-

vider, og skal vide at benytte sig deraf. Ikke vil han gøre denne poetiske Skikkelse med dens „blaa Længsler“ lærd eller lokke den op paa Filosofiens stejle Højder, hvor han selv staar. Nej, i Ro skal hun færdes paa de Enge, hvor Alfer opføre deres natlige Danse, og ganske troende skal hun der plukke de Trylleurter, hvormed hun beruser sin Tid.

Om Grunden til hendes Selvros.

Den almindeligste Anke imod Fru Heibergs „Erindringer“ er ikke saameget en literær, overfor hvilken det store Publikum er temmelig ligegyldigt, som en moralsk, nemlig en Beskyldning for Selvros. Men denne Anklage skyldes de modsatte Strømninger i hendes Væsen, i hvilke Følelsen af Selvværd er paaført hende af Omstændighederne, medens Ydmyghed har ligget i hendes Natur. Hendes Personlighed, hendes Holdning, hvis Bøjning mindede om den, man beundrer hos det fulde Aks, gjorde Indtryk af Beskedenhed. Ingen, der personlig kendte hende, fandt hende selvbevidst. Hun kunde vel fortælle om sine sejerrige Oplevelser; men ganske stille, halvt undrende, som talte hun om en tredie Person, og i Betragtning af hendes store Berømmelse kunde Ingen tage Anstød deraf.

Gaar man ud fra det gamle Ord, at Selvros stinker o: afskrækker, maa man med logisk Konsekvens antage, at Den, som tiltrækker Andre med uimodstaaelig Magt, snarest maa besidde den modsatte Egenskab. Ydmyghed har da ogsaa oprindelig været Fru Heibergs Særkjende. Fra hendes første Barndom seer man, at

den Følelse af brændende Ærgjerrighed, der drev hende frem, altid blander sig med den dybeste Følelse af Ringhed, næsten Skam. Hendes første Vaagnen til Bevidsthed er det Øjeblik, hvor hun roder i Rendestenen, ser op, og føler Undseelse over sin Leg. Denne Følelse gentager sig ofte. Altid er hun i Forhold, hvor hun føler sig som den ringeste, medens hendes brændende Attraa er at ligne de andre, Overklassen. Hun føler sig saa lille, saa forknyt, at den straalende Primadonna faaer Lyst til at slaa sin Kaabe om hende („Erindringerne“), og det er som Ydmygheden selv, hun kryber sammen i den adelige Karosse ved Siden af gamle Zangenberg, der forekommer hende som selve Kongen, hvorfor hun næppe nok tør trække Vejret. Denne Pariafølelse, stammende fra hendes Zigeunerudspring, hendes triste, forsultne Barndom, fulgte hende i Livet som en svag Efterklang af overstandne Lidelser. Midt i hendes største Triumfer var den en Baggrund, der pikant fremhævede hendes Yndes Fornemhed, medens den i hendes Kunst gav sig Udslag som en netop gennem Ydmyghed berusende Erotik.

Gaar man saa fra Kunsten til selve Livet, vise hendes Breve, f. E. det højst elskværdige til Fru Sødrings lille Søn (Fru S—s Erindringer), en Beskedenhed, der hos et saa for-gudet Menneske maa forundre. At hun Juleaften vendte tilbage fra Wexschalls, — hvor sikkert mere end En med bankende Hjærte havde ventet hende, — uden engang at have turdet ringe paa Døren, fordi hun ikke troede, man skøttede om hende, tyder paa en næsten sky Tilbageholdenhed. Heibergs udprægede Stolthedsfølelse saaredes ved sligt, og han fremhæver idelig for hende, at hun, det fremragende Geni, skal føle sin store Betydning, føle,

at hun er hævet over Kolleger og andre Mennesker. Mere end alt maa dette være steget hende til Hovedet. Var han Ligevægtsholderen i Forhold til Teaterforgudelsen, saa var hans egen Forguden af hende nok til atter at faa Ballancen til at vakle. Hvad der i hans, gennem mange Generationer opsummerede Dannelse, ytrede sig som den aandelige Fornemhed, der var Grundtonen i det heibergske Hus, kunde hos hende, Autodidakten, i enkelte Retninger let antage andre Former. Alligevel, den fornemme Tavshed, hvormed hun overholdt sin Anonymitet som Forfatterinde, var for en Kvinde omtrent ligesaa fænomenal som den Lykke, hendes Stykker gjorde. At der i hendes Hjem blev taget ganske let paa disse Vaudeviller, er givet. Hun selv fortæller jo med munter Selvironi, at Phister mente, Heiberg vilde foretrække at kvæle baade sin Fader og Moder, fremfor at skrive Vers som den i „En Søndag paa Amager,“ hvorfor *han* ikke kunde være Forfatteren.

Men den aandsaristokratiske Atmosfære hos Heibergs viste sig dog fornemmelig deri, at Dygtighed og Talent sattes højt over Rang og Stand. Kun i ganske abstrakt Forstand var Heiberg Hofdigter, i Virkeligheden var Hofluften ham helt fjærn. Fru Heiberg har saaledes i sine „Erindringer“ ikke medtaget et eneste af de mange fyrstelige Breve, hvormed hun bæredes, indeholdende Spørgsmaal til hendes Befindende, beundrende Tak, Anmodninger om at se hende spille i det eller det, kort sagt alt, hvad der vilde have frydet en H. C. Andersens Forfængelighed. Heller ikke sig selv som Skuespillerinde berømmer hun i Forhold til sin uhyre Succes. Derimod, og her viser sig den modsatte Strømning, er det sikkert, at hun i Erindringerne stadig frem-

hæver sig selv som Menneske, og paa dettes Alter ofres ikke alene Skuespillerinden, men den medfødte Beskedenhed. Altid hører man, hvor meget hendes Mand paa-skønnede hende, hvor dygtig hun var som Husmoder, hvilken Pris Vennerne satte paa hende, og især hvorledes hun trods al Kunst satte Religionen højst o. s. v. Næsten ser det ud, som hendes Pariafølelse lod hende ane skjulte Angreb i Luften, som hun paa denne Maade vil afparere, og rimeligvis er det et Udslag af den Stilling, Skuespilkunsten for ikke mange Aar siden havde indtaget, da dens Dyrkere vare saa udelukkede fra det gode Selskab, at P. A. Heiberg paa det Stærkeste modsatte sig Sønnens Giftermaal. Naar derfor denne straks efter sit Ægteskab ved et Magt-sprog satte igennem, at hans Kone paa Plakaten og ved Teatret indtog en Særstilling og blev tituleret Frue, midt imellem Madamer og Jomfruer, saa var det hans Agt, gennem hendes Geni og Menneskeværd, at hæve først og fremmest hende, og dernæst Standen, til en hidtil ukendt Anseelse. I hvor høj Grad det lykkedes, véd man. Alle Teatrets Kræfter vilde efterhaanden kappes om moralsk at højne den Stand, der tidligere havde været saa foragtet. Bournonville var let paa Taa til at følge efter, og Balletpersonalet blev et saadant, at en fremmed Diplomat, der i et Selskab spurgte en Dame, hvorved det meget priste Danmark adskilte sig fra andre Lande, fik det forbløf-fende Svar: „Derved at vore Danserinder ere dydige.“

Fru Heiberg selv fortæller, at hun i Marienbad blev antaget for en barmhjertig Søster, paa Grund af sin tarvelige, kun i sort og hvidt spillende Dragt, og da hun endelig er opdaget som Skuespillerinde, svarer hun

paa de forundrede Bemærkninger: „Ja andre i min Stilling leve i Pragt og Luksus, hyldede af Prinser og Hertuger, men hos os Danske er det anderledes, der maa man ære dem, man elsker“. I god Samklang med dette falder hendes træffende Bemærkning, at man i Danmark snarere ser igennem Fingre med en Grevindes erotiske Æventyr, end med en Skuespillerindes.

Forstaaelig bliver da hendes Værdsætten af sig selv som Menneske. Skuespilkunsten var hendes Lidskab, mulig hendes eneste Kærlighed; at hæve den til den højst mulige Stilling i Samfundet, at blive agtet som hun var tilbedt, at vise, at Dyden er Kunstens rette Sokkel, det er hendes Maal, og det, der driver hendes Pen. Hele hendes Liv blev derfor, en maaske til Tider noget kunstlet Apotheose af Skuespilkunsten, og hendes „Erindringer“ skal tjene til at forhøje den; jo højere hun staar som Menneske, des mere stjerneklart straalers hendes Kunst. Ikke at rive Publikum ud af Illusionen, at lade den kunstneriske Personlighed smelte sammen med den virkelige i ethisk Værd, som Heiberg vil det i „En Sjæl efter Døden“, det er hendes Maal.

Mange Vanskeligheder vise sig ved Ønsket om at gribe de karakteristiske Træk hos Fru Heiberg; thi paa samme Tid, som hun virkelig er en Undtagelsesnatur, har hun tillige Tidens og Skuespillerindens hele Ævne til at drappere sig. Men vor Tid, der ikke lader sig dupere, vil ikke Portraiter à la Juel, Fru Gyllembourgs Samtidige, i hvis Billeder gengaves den samme søde Idealisme, som findes i hendes Heltindeskikkelser, fordi man dengang ikke vilde Feil, men troede paa Fuldkommenhed. I den mellemliggende Periode løber altsaa Literaturen parallelt med Malerkunsten. Fra Dyds-

mennesket er man sprunget til Feilmennesket. Man frygter ikke Feil, naar de blot give Karakter. I Livet som i Kunsten rækker man helst Haanden, ikke til et højere Væsen, men til en Medskabning, der griber den med Følelsen af, at den samme Natur klæber ved os alle, og at denne Forstaaelse er Grundbetingelsen for alt menneskeligt Sammenhold.

Fru Heiberg har imidlertid villet Fuldkommenhed, ikke alene for, som anført, at tjene til Forherligelse af sin Kunst; men ogsaa fordi det laa hende — Barn af sin Tid som hun var — dybt i Blodet. Hver Aften spillede hun Idealets Rolle, og i Livet som i Kunsten vilde hun det Samme. Med sin Lykkenatur naaede hun det, og at det ikke var helt overfladisk, derom vidner hele hendes Samtid. Men højst og uimodsigeligst tale dog Brevene, hvis eneste Mangel er den, at de først ere komne for Lysæt ved Fru Heiberg selv. Udgivne af en Anden vilde deres Virkning have været paafaldende.

Man læse blot Fru Gyllembourgs Brev til P. A. Heiberg i Anledning af Sønnens Giftermaal. Hun maler Svigerdatteren ikke alene som en af sine egne Heltinder, men som et Væsen skabt i „Naturens Søndagslune“. Til Overflod anføres den begavede Møhls Ord, der erklærer hende slet og ret for et „Mirakel“ samt Ørsteds Ytring, at man kun en Gang behøver at se hende for at rangere hende ind under det Overordentlige. Det er klart, at levende i Nietshes Tid var hun blevet Overmenneske, medens nu en stakkels Biograf har ondt ved at fremmane hendes Træk for en vantro Eftertid, og ikke skal føle sig opmuntret ved Fru Gyllembourgs Ytring i samme Brev om, at hun hørte til de Personer, der maatte ses, men ikke kunde beskrives. Blot hen-

des Ydre viser Vanskeligheden. Store Træk og dog en vis fin Blødhed, Teinten mat og dog gennemsigtig, Øjnene lange, blaagraa, men glimrende ved den sorte Indfatning, som i Forbindelse med Øjenbrynenes mørke Pile gav Tindingpartiet et eget varmt Præg. Et spørgende udtryksfuldt Physiognomi, spillende imellem Skælmeri og Tungsind, hvis straalende Smil aabnede for smukke Tænder, der lidt adskilte aldrig paa Prima-donnamaner brugtes til at figurere med. Ansigtet med den lidt lave Pande under det yppige mørke Haar hører ind under Kategorien „det Interessante“, forenet med den højeste Ynde, næsten Adel. Hænder og Fødder ikke særlig smukke, men smaa, og brugte paa en saa blændende Maade, at man tiltroer dem den samme Skønhed, som hendes fængslende Skikkelse, der, i hvert Spil af de fine Linier, af gamle Professor Bissen blev erklæret for stemmende med det antike Skønhedsbegreb.

Ligesom hun i sin Kunst gennem Plastik og Farvesans lod Billedhugger- og Malerkunst smelte sammen med Scenens, saaledes fandt Musikken sit Udtryk i hendes Gang og Bevægelser; men dog først og sidst i hendes dybe dæmpede Organ, der sluttede naturligt og rundt om Ordet, som Perlemoret om Perlen, og som dette spillende i dæmpede, skiftende Farver. Denne Skikkelse, der ved Dagen har noget paa engang mat og glimrende, er ved Lys, og i Scenens forskønnende Ramme, absolut glimrende, ja i den Grad, at selv klassiske Skønheder fuldstændig blegne ved Sammenligninger.

Saaledes ser den Kvinde ud, hvormom dansk dramatisk Literatur drejer sig i Snese af Aar. Selv for de, ved Forholdenes Natur, modvillige Forfattere, tegner hen-

des Skikkelse sig i Fantasien, at gaa udenom er umuligt. Der er en dunkel, dragende Magt over hende, der gør hende til Romantikens hemmelig Udkaarne, der er en Gaade i hendes Væsen, der lader Herz omslynge hende med et dunkelt Vinløv, svarende til den Tids Begreb om „Interessant“, der er en Elegance, en fornem Aandtuldhed over hende, der lader hende glimre som Verdensdame, og endelig er der det Trylleri, den Friskhed og Natur, som fra Begyndelsen gjorde hende til Vaudevillernes barnlige Midtpunkt, disse for os forældede Vaudevillere, der den Gang som stærke Foraarsbriser, i deres Danskhed jog Kotzebue og Iffland og al forloren Sentimentalitet paa Flugt. Hun er Scenens absolute Dronning; men som Heibergs Hustru, som Midtpunkt i en Kreds af Datidens store Mænd, der Alle yde hende sværmerisk Hyldest, spiller hun tillige en enestaaende tredobbelt Rolle i dansk Kulturliv.

Hvorledes hendes Udvikling som Menneske og Skuespillerinde er farvet af hendes dobbelte Udspring.

Medens de fleste af vore store Navnes Oprindelse knytte sig til et af Københavns dunkle Smaastræder, hvor Slægten har ført et stille, skjult, patriarkalsk Liv, skriver Fru Heibergs sig fra varme Himmelstrøg og fjærne Horisonter, idet Faderen stammer fra Rhinprovinserne og er Katolik, og Moderen er en, under eventyrlige Forhold, fra Frankfurt indvandret Jødinde. Naar der ind i disse kosmopolitiske Elementer endnu tilsættes det nordiske, som helt formæler sig med hine, saa har man den rigt udstyrede, i alle Schatteringer spillende Kunstnerpersonlighed, der mere end nogen anden smelter ind i dansk Digtning netop i det Øjeblik, hvor denne danner nye Skud.

Forældrene vare Kontraster, der til en vis Grad supplerede hinanden; ligesaa lidenskabelig ødsel fantastisk som Faderen var, — han, der med sit fornemme Ydre paastod at være af fyrstelig Oprindelse —, ligesaa ligefrem, pligtopyldende og sparsommelig var Moderen. Trofast og energisk er hun, en Personlighed, hvis storliniede Karakter fortjener al Opmærksomhed. De mer eller mindre eventyrlige Omstændigheder, der drev hende

til Danmark, gav hende et ejendommeligt sammensat Præg af en hæderlig Zigeunerske og et oprørsk Pligtmenneske. I København, hvor hun som gift havnede i ordnede Forhold, førte hun en fortvivlet, ofte næsten haabløs Kamp for, til Trods for Mandens Ødselhed og Hang til Drik, at ernære sin talrige Børneflok. Hun slap ikke Manden, der, uagtet Fattigdommen, hver Søndag skulde have sin fine Manchetskjorte, hun forsømte ikke helt Børnene, skønt Uheld drev hende fra By til By ud i de forskellige Stillinger. Snart var hun Restauratrice for Officerer, snart Pølsefabrikant for Jøder, saa landede hun endelig paa Dyrehavsbakken, hvor hun i sit Telt regerede som en Kommandant paa sin Fæstning. Hun var stor og imponerende, taalte trods sin Fattigdom ikke megen Modsigelse og slet ingen Fornærmelser.

Da Datteren Johanne Louise begynder at øve sin store Magt over Mændenes Hjærter, foreholder hun hende, at en ung Piges Rygte er som en hvid Kjole, blot én Plet og alt er ødelagt. Hun samler de Diamanter, denne faar tilsendt fra en Tilbeder, for resolut at gaa til Giverens Moder, hvem hun beder passe paa sin Søn, saa han lader hendes Datter i Fred. Og altid forstod hun at hævde sin Stilling ligeoverfor dennes Berømmelse, og aldrig slap hun sin moderlige Omtanke for hende. Da Fru Heiberg boede paa det skønne Sølyst, var det hendes Stolthed at sende klædelige Kjolestoffer fra Bakken op til den unge Frue, og mangan Sommormorgen saas denne, til Gengæld, smutte ind bag Teltets Forhæng for at bringe Moderen solide Køkkenforklæder, som hun selv havde syet.

Som rimeligt er, var Fru Heiberg hendes Stolthed

og Glæde, og komisk har det klædt den djærve Kone, naar hun, uden al Sentimentalitet, erklærede sin Datter for ikke at være et Menneske, men et „Væsen“, og under et Besøg af en af Vennerne i Teltet stolt pegede paa en omvendt Tønde sigende: „Der har Hanne siddet“. Endnu i sin Dødsstund sendte hun Bud paa Bud til Fru Heiberg, der den Aften for første Gang optraadte i Maria Stuart — uden at ane Moderens Tilstand, som denne ønskede skjult for hende, — for at erfare, hvorledes det gik hende; og hendes, trods alle raa Forhold bevarede, Sjælsværd røber sig i det sidste Øjeblik, hvor hun forklaret rejser sig op og med et Kærtegn, som til et usynligt Væsen, opgiver Aanden.

Som de fleste Børn har Fru Heiberg ikke haft et helt frigjort Blik paa sine Forældre. Barndommens bitre Minder og Forældrenes daarlige Forhold tilligemed det i hin Tid saa foragtede og netop af begge Heibergerne saa latterliggjorte Jødemærke, har pint hendes Sensibilitet, hendes Pariafølelse; skønt hun til alle Tider fint og ærligt vedkendte sig sin Slægt, ser man dog, med hvilken Varme hun knyttede sig, først til Wexschalls og siden til Fru Gyllembourg, i hvis fine forkælende Arme hendes Kunstnernatur fandt al den Forstaaelse, den trængte til.

Man kan med Sandhed sige, at den Ironi, hvorved Skæbnen gennem forskellige Ægteskaber morer sig med at danne de mærkeligste Familiekvadriller, overgik sig selv, da den gav J. L. Heiberg Madam Pätges til vis-à-vis, medens Fru Gyllembourg kommer til at figurere med den fordrukne Hr. Pätges. Man ser ogsaa, at trods al Takt fra Heibergernes Side — Fru Gyllembourg blev saaledes Dus med Madam

Pätges — har Rivninger af og til fundet Sted. Et af Fru Gyllebourgs indtagende Breve illustrerer dette Forhold og er tillige som Tidsbillede saa levende, at man ser den Dyrehavsbakke, hvortil hun en smuk Sommerdag er kørt ud med sin Plejesøn Georg Buntzen for at opsøge Madam Pätges. Der skal nemlig tales om „Børnene“, det er Heiberg og Kone, hvis Opførsel har vakt Moderens Vrede. Fru Gyllebourg har „dejlige Breve“ med fra dem begge, dog forekommer Svigerdatterens hende det dejligste, hvormed hun skal formilde den gamle. Man forestille sig Fru Gyllebourgs lille, fine, aandfulde Skikkelse med det ømme Blik, som stærk Kontrast til den djærve Pølsemadam, der som ærekær Moder ikke er god at komme til Rette med.

Men Solen skinner, og det er, som om Bakkens stille Fred, der om Dagen, naar Gøglet stanser, dobbelt føles, under Fuglesang og Bladenes Susen gør sin Ret gældende. Heibergs Brev smælder Svigermoderens Hjærte, der har følt sig saaret ved en Udtalelse om, „at den unge Frue saa saa brillant ud til Hest, at man ikke skulde tro, hendes Moder var Teltemadam i Dyrehaven.“

Fru Gyllebourg fortsætter Brevet med at berolige sin Svigerdatter med Hensyn til hendes Moders Telt, der er pænt og „ziirligt“, — som om Situationen overhovedet stod til at redde; fint komisk klinger ogsaa hendes Ironi, naar hun bemærker, at Madam Pätges underligt nok altid siger det samme som det, der staar i Hverdagshistorierne. — Selskabets Stemning inde i Teltet stiger efterhaanden. Den meget unge Buntzen, Fru Heibergs sværmeriske Tilbeder, gør sig til bon camerade med den forfaldne Pätges, generøst tilbydende sig „ad Aare“ at svire en hel Nat igennem med ham. Kort

sagt, man ser disse to, de andre i Dannelse saa langt overlegne, meget insinuant oprette Freden.

Men netop fra disse to, saa lavt stillede Forældre, har Fru Heiberg arvet sin Naturs pragtfulde Modsætninger. Fra Faderen ejer hun Fantasiens lette Glød, hvori Rhinens gyldne Vin har gydt sin perlende Munterhed, og fra Moderen Arbejdskraften, den dybe Energi, det jødiske næsten mørkt gammeltestamentlige, der i Pagt med Loven kan føde livslangt Nag, men ogsaa stærk Hengivenhed. Men alle Modsætningernes Skarphed er gennem Natur og Kunst smæltede sammen i én Støbning passende til Herz' Ord:

Modsatte Kræfter ser jeg i Dit Øje,
bragt af Din Genius i skøn Forening.

Og Foreningen var saa tæt, at Grænseskel og Konturer vanskelig fandtes. Ydmyg af Natur, bøjes hun ind i Overlegenhed, verdslig glimrende som en katolsk Fest under Solens Glød, kunde hun være endt i den dybeste Askese. Skønt ildfuld er hun behersket. Men hvad der især blænder hendes samtidige er Ligevægtsfylden, er, at hun, Romantikens Elverpige, ikke alene har Livets sunde Dygtighed, men en pligttopfyldende Arbejdskraft sammen med en Foretagelsesaand, der dog sjældent kom til sin Ret.

Disse sidste Modsætninger røbe sig hos hende allerede som lille Barn, da hun i Fantasiens har skønne Syner, ser Engle komme til sig med Blomster og Grønt, men samtidig er passioneret for det ganske jordiske Arbejde at grave Regnorme op, vaske og grave dem ned igen, idet hun af lutter Pligtiver herved mener baade at gavne og fornøje dem. Begge disse Smaatræk ere fulde af Symbolik.

Som Barn og ganske ung er der i hendes Natur baade en lys Glæde og en Hang til mørk Melankoli, der skarpt afgrænsede og uden Overgang røbe den blandede Race. Disse Anlæg næres af Hjemmets raa Forhold, og i Forbindelse med for tidlige, paatvungne Kærlighedsforhold tvinge de hendes Natur ind i sygelige Tilstande. Fantastisk anlagt trykkes hun af en urolig angstfuld Fantasi, der ligesom trænger til at forpuppe sig og forflygtige sig i Kunst.

Og Kunsten redder hende, idet Sommerfuglen hurtig udvikler sig i sin Glans. I sine lyse Perioder føler hun, som om Vinger voksede frem af hendes Skuldre, føler, hvorledes hendes svulmende Kræfter netop er den Ballast, der giver hende Lethed og Bravour. Man mærker, at Knoppen er ved at faa Farve, og i et saadant gunstigt Øjeblik vilde Tilfældet, at hun, ved en Aftenunderholdning, spillede Trine i „Hans og Trine“ af Poul Møller.

Nu var Bruddet sket, og Talentet udfoldede sig i sprudlende Overgivenhed, i tusind-farvede Facetter af Naivetet, Skælmeri, Lystighed, lutter lyst. Men det mørke i hendes Natur, Smærten, lurede dog altid bagved, dunkel, som sort Fløjlagt under Brillanter, netop fremhævende Facetternes Spil. I Grunden var det denne Baggrund, som bedaarede Publikum, thi lad end Gudernes Munterhed være nok saa sejrrig, saa er det dog Smærten, som fanger Hjærterne, fordi alle kende den. Publikum ser derfor helst en Taare bag Smilet, og intet fæstner Begejstringen, som naar der i den kan blandes nogle Draaber Medlidenhed.

Saasnaart denne Modsætningernes fangende Magt blev hende bevidst, har Fristelsen til Overdrivelse, ja

til Maner stundom været tilstede. Som alt ondt er det begyndt ganske uskyldigt. Det er interessant at se, hvorledes man i hin Tid, for omtrent halvfjerdsindstyve Aar siden, ligesom nu, ansaa Natur og Simpelhed i Diktionen for den højeste Kunst. Heiberg („Erindringerne“) bebrejdede nemlig sin tilkommende Kone, at hun „declamerede“ i Elverhøj og havde lært dette af den ellers saa forugdede Nielsen. Lad være, at der har været lidt Skinsyge i denne Ytring, fordi hun var gaaet til Nielsen i Stedet for til ham, men Tanken var der dog og deltes af de andre Skuespillere.

Fru Heiberg fortæller imidlertid oprigtigt, at Publikum var saa henrykt, at hun intet forandrede i sit Spil. Ja, det var Sagen. Hendes Deklamation, hvori Tanken, trods Rytmen, krystalklart traadte frem, havde alligevel yderst ude i Periferien sygelige Toner, der kunde minde om en Regnbues døende Farveskær, og som netop vare af denne fine, sansebedaaende Virkning, der driver Beundring til Eksaltation. Mod denne sygelige Begejstring reagerede imidlertid det sunde i hendes Natur. Hun gøs, naar hun ved sin Ind- eller Udtræden af Teatervognen traf lidenskabelig fordrejede Ansigter, der spændt ventede paa at se et nok saa lille Glimt af hende. Skønt denne Art af Beundring var fremkaldt af hende selv, mødte hun den altsaa med en Kulde, der nok kunde give hende Udseende af at være den „Skulde“, som Nielsen kaldte hende. Ordet „dæmonisk“, som saa ofte blev knyttet til Fru Heibergs Navn, lurede allerede den Gang bag Nielsens Benævnelse.

Foreløbig kan man blot henvise til Tvedeltheden i hendes Væsen, thi hun er i høj Grad sine saa forskelligartede Forældres Barn. . Stænk af Zigeunersken, sprudlende Draaber af Rhinlænderens sanselig skønne Letsind og

katolske Glimmersyge ere blandede med Moderens gammeljødiske Racepræg, dette Præg med sit stærke Drag af Mystik, af Ansvars- og Pligtfølelse, der knytter Baandet fast til alt overleveret.

Pligtfølelsen har dog i hendes Barndom heldigvis indskrænket sig til Teaterforhold. Doven i Skolen, er hun overfor Teatret Underkastelsen selv. Naar hun drømmer saameget om Frederik den VI, er det ikke pur Loyalitet, men fordi hun ser ham som Teatrets egentlige Regent med Rigsæble og Scepter strakt over hendes Drømmes Hjem. Hvor ivrig hun har øvet sig i Dansepas, og hvor hun har anstrængt sig for at sige k i Stedet for g, paa en Gang forskræmt og ærgærrig. Og siden, da Lykken slog alle Porte op for hende, har hun ikke glemt sin Barndoms ærbødige Følelser ligeoverfor Scenen og dens Magthavere. Aldrig, til hun blev gammel, har der været, hvad hun med saa megen Skræk kalder for Primadonnanykker. Hun var saa godt som aldrig sygemældt, spillede Aften efter Aften i stort og smaat, plaget af Forfatterne og Direktørerne, der kun gennem hende havde Lykken med sig. Utvivlsomt er hendes Talent blevet misbrugt, og naar hun anfører, hvilken Tortur det var hende at spille gammel Jomfru i den nye Barselstue, ligesom hun havde afført sig Jolanthes poetiske Klædebon, maa man give hende Ret.

Men, foruden sine til Lidenskab opfyldte Pligter mod Teatret, havde hun tillige Husmoderens: „Jeg vilde være som de andre,“ staar der i denne Anledning, næsten lidt komisk fremhævet med store Typer, i „Erindringerne“, og atter her er det, som hun følte et usynligt Angreb i Luften. Tingen var, at hun blev meget mere end

andre, og at de saa foragtede borgerlige Dyder, der dog falde ret behageligt for dem, de komme tilgode, ligefrem blev hendes Specialitet. Sit, fra Moderen nedarvede, økonomiske Talent anvendte hun til at stille Heibergs og hans Moders slette Pengeforhold paa ret Køl, medens den fra Faderen stammende Munterhed og Skønhedstrang kastede sin Festglans over Huset. Hendes Livs Ramme blev saaledes Arbejde og Fest.

I alle Retninger ser man, hvorledes hendes rige Samspil af Kræfter har trængt til stærk Livsudfoldelse. Intet menneskeligt burde være hende fremmed, siger hun, og hun ønskede, i stor Modsætning til Nutidens Kunstnerinder, lidenskabeligt at være Moder. Børneopdragelse interesserede hende stærkt, og hun skrev endog Artikler derom. Tid fik hun til alt, og hun udnyttede den med forbavsende Dygtighed. Skønt hun gik sent til Sengs, var hun hver Sommermorgen tidlig oppe. Ikke agtende sin luftige hvide Morgenkjole lugede og plantede hun i sin Have. Hun havde den fineste, kærligste Sans for den ringeste Plante paa samme Tid, som hun kunde have forestaaet store Haveanlæg. Ligeledes i Huset, — den mindste Ting havde hun Øje for, og store Fester kunde ingen arrangere som hun. Endnu i de senere Aar kunde et festligt Bord ordnet af hende være af en saa féagtig Pragt, at det kunde friste en Malers Pensel til Gengivelse. Med sin indsmigrende Hensyntagen kendte hun sine Venners Smag, var fuld af smaa Overraskelser baade for dem og Heiberg. Intet fandt hendes straalende Humør kedeligt. Hendes Aand forgyldte Pligten, bandt Roser om den; den var ikke blot et forfornuftigt Læderbælte, bundet om Livet, den var den glimrende Ring, hun slyngede om sit Hoved. Saaledes

smykket anførte hun den harmoniske, festlige Skridtgang, hvori det heibergske Hus førtes.

Dette var mere og mere blevet Midtpunktet for den fornemme københavnske Intelligens, samtidig med at være det uopnaaelige Maal for manges Ønsker. Alle vendte hjem derfra i en halv Rus, eller hensatte i en vis Stemning. Naar Fru Heiberg, efter at have spillet sent om Aftenen, kom hjem, underskøn, endnu med Glansen over sig af Dina eller af Emilie i „Emilies Hjærtbanken“, samledes Gæsterne om det lukullisk besatte Aftensbord, hvor Østers, Vindruer i slebne Krystalskaaler og ikke mindst den „ædle Vin“ røbede, „at det Hus var ædelt, man gæsted.“

Det var det rahbekske Hjem, der gik igen, men ført med finere Smag og Elegance, mere aandelig fornemt. Var hint maaske mere hjærteligt, gemytligt, saa følte her under den større Bundethed Satiren vægtigere, og under den lette Tvang sprang Tankerne frem med dristigere Spændkraft. Selv en saa urolig Aand som Camilla Collett følte sig hjemme her. De største Paradokser blev af Heiberg straks optagne i samme Stemning, hvori de vare fødte, og mærkelige Tankeeksperimenter, der kunde skræmme en Fru Gyllembourg, bød han i sit lette Lune velkommen. Men Dagene, der gik forud, vare ikke mindre indholdsrige. Hvert af Familiens tre Medlemmer havde sin Gren af Kunsten at passe, sin Optagethed, og oplivet og meddelsom efter Arbejdet, mødtes man først ved Maaltiderne og om Aftenen. Selv Spasereture foretoges i Ensomhed, og det er muligt, at dette Arbejds og Adskillelsens Princip, der blev strængt overholdt, var en af Hemmelighederne ved det smukke Forhold i det heibergske Hus.

Den Heibergske Familie forsamlet om Aftenen
i sin Dagligstue.

Ingen af Familien har dog til den Grad nydt Hjemmets Regelrethed som Fru Gyllembourg. Ligesaa dristigt, som hun i sine unge Dage havde styrtet sig ud i Livets Brændinger, ligesaa meget er hun krøbet til Ro paa sine gamle Dage. Meget karakteristisk er det for denne Periode af hendes Liv, at hun foretrækker Indsøer frem for Havet, ja endog siger: „Uf, det raa Hav“, og at hun, naar Svigerdatteren gaar formeget op i sine Roller, foreholder hende, at „Husets Behagelighed“ gaar for alt. Den stille sybaritiske Aand fra Hverdags-historierne falder en ved denne Lejlighed helt for Brystet. Om den Bundethed, hvori Hjemmet holdt Fru Heiberg, har voldt hendes rige Temperament et Savn, derover lukker sig „Erindringerne“ glatte Vande. Hvad hun og hendes Talent i det hele kunde være blevet til, hvis hun, følgende Lidenskabernes Røst, havde hengivet sig til et stort og frit Bohèmeliv, ligger det udenfor disse Liniers Maal at udgranske.

Trods sine Længsler „udover Gærdet“ blev hun, som Bjørnson skrev i sit Digt om Heiberg, indenfor, og deri ligger baade hendes Skønhed og hendes Begrænsning. Bjørnson har kendt det, som hun selv kalder for det ustyrlige i sin Natur, men tillige ogsaa det beherskede, det, som han i et Brev til hende siger, han „føjte sig bunden af“. Den, der har set hende paa Scenen, kan ikke tvivle om det første, den der har kendt hende som Menneske, ikke om det sidste. Sammensmæltede blev disse Egenskaber til det flamme-beherskede, det „interessante“, det Begreb, som netop var denne Guldalders Kendemærke (V. Vedel). Hun staar her lige saa fuldt som Type for sin Tid, som Fru Gyllembourg var det for sin og som f. Eks. Sonja Kova-

levsky er det for Nutiden. Medens disse tre Kvinder betegne tre efter hinanden følgende Tidsperioder, Begyndelsen, Midten og Slutningen af dette Aarhundrede, kunne de ogsaa træffende belyse og supplere hverandre.

Fru Gyllembourgs Tid er Revolutionens, de store Følelsers Tid. Eros er hendes Gud, hvem hun sætter en Ære i at tjene „med saamegen Iver“, at hun for hans Skyld overtræder Lov og Ret, og et Øjeblik næsten bliver Forbryderske. Fru Heibergs Tid er Reaktionens, hvor Dyden er sat i Højsædet, og hvor Ordet Pligt ikke har Gran af „stikkende“ Bilyd. Alligevel vilde Fru Gyllembourg røre os mere ved sine Fejl, end den anden ved sine Dyder, hvis der ikke i Fru Heibergs Natur netop var hint interessante, en dobbelt Naturmagt, der aftvinger os Beundring. Det er vanskeligt at formulere, men kunde dog maaske udtrykkes paa den Maade, at, hvis P. A. Heibergs stort anlagte Liv havde været lagt i hendes Haand, var det næppe blevet forvandlet til et Martyrium. Paa den anden Side er der en Glød i hendes Natur, der siger hende, at Dyden ikke altid er det Næt, hvori man fanger flest Sjæle, og hun har for Svigermoderen, — det har hun vist i sin Bog om hende og P. A. Heiberg, — kun undskyldende, forklarende og tilgivende Ord.

Men som Begyndelsen af Aarhundredet tilhørte de store Følelser, der dog underordnede sig det mulige, saa er Slutningen af Aarhundredet Lidenskabens Tid, der stræber efter det umulige.

„At sætte Livet ind for at vinde Livet,“ disse Ord der første Gang løde, gennem Kristendommen, hen over Menneskeheden, gaa den Dag i Dag igen i moderne Literatur og Kunst (Høffding). Lidenskab, Intensitet

er Tidens Puls, den vulkanske Jordbund, som frembringer saa store Resultater. Naar en Skikkelse som Sonja Kovalevsky tiltaler os saa meget, saa er det paa Grund af hendes Lidenskab, ligesom det ogsaa er dens Ild, der frelser Fru Heiberg ud af megen Skønhedsdyrken og en Smule Manierethed. Fru Kovalevsky er til Trods for nogen Lighed, Fru Heibergs største Mod-sætning. Begge ere de anlagte for Mysticisme, begge gaa de til Trods for deres varme Temperament udenom Kvindens Maal, Kærlighed. Men medens Fru Kovalevsky forsmægter efter at vinde denne og af den Grund ønsker sig Scenens blændende Kunst, er Fru Heibergs Lidelse snarere den at vække for megen Erotik. Medens Fru Kovalevsky vil sætte alt ind, selv sin Videnskab for at naa det, hun alene kalder Lykken, afblader hun med sine Ønsker Livets Blomst, indtil dens Blade visnede ligge for hendes Fod. Fru Heiberg derimod nøjes med nænsomt at holde Blomsten i Haanden, at fordybe sig i dens Farver, og indaande dens aromatiske Duft. Fremgangsmaaden er forskellig som Resultatet. Den ene vil overmenneskelig besejre Skæbnen, hun vil, som hendes Biograf skriver, have selve Stjærnerne paa Himlen, medens den anden trods sin fyrige Naturs Zigeunersudpring nøjes med at indfatte dem i sine „blaa“ Længsler.

Og disse blaa Længsler, det er hendes Kunst. Medens Sonja Kovalevsky vil give Videnskaben for Lykken, vil Fru Heiberg give Lykken for Kunsten, thi medens Nutidsmennesket foretrækker Virkeligheden, selve Livet, saa var hin Tids Menneskeliv netop en Flugt fra Virkeligheden ind i Illusionerne.

Men disse blev for Fru Heiberg det virkelige

Liv, fordi hun kastede hele sin Personligheds Gløderi. Kunsten blev hendes Lykke, hendes alt, den Luft, hun indaandede. Udenfor den var Afgrunden, det mørke Svælg. Derfor betages hun, endog som ganske ung, midt under de største Triumfer af Angst for denne Afgrund, og i et Brev til Fru Gyllembourg, hvori hun misunder denne hendes literære Virksomhed, faar Ængstelsen Luft i Ordene: „Hvormed skal jeg udfylde mit Liv, naar Scenens Kunst er forbi?“ I Grunden er det selve Kunsten, der driver hende ind i Religionen.

I de første Aar af sit Ægteskab, hvor al det lykkelige i hendes Natur har Overvægten, lever hun kun for Teatret, og naar Heibergs Venner, disse Venner, blandt hvilke hun skulde spille en saa stor Rolle, diskuterede lærde Sager, lytter hun som en lille Konfirmand forbavset til, som om noget udenfor hendes Verden kunde være interessant. I Tankerne er hun altid paa Scenen, lever i dens Ruus, drikker hver Aften af det Bæger, som indeholdt Glemsel for al Virkelighed, selv den glade.

Men da hun er oppe i Tyverne, kommer Reaktionen, og hun fortæller om Aftener i Bakkehusets Have, hvor Roserne for hende dufte forgæves, hvor Fuglenes Sang gør hende melankolsk, og Erindringerne om Kamma kun bringe Refleksioner om Tidens Glemsel og Livets Korthed.

Hun, der tidligere ikke er gaaet i Kirke af Frygt for at vække Opsigt som Maalet for saa manges Nysgærrighed, men rigtignok heller ikke har følt Trang dertil, hun drives nu, støttet af Fru Gyllembourg, til at høre Mynster i den stille afsides Frederiksberg Kirke, og, som hun skriver, „et nyt Liv gaar op for hende“.

Forøvrigt ser man hende heri, ikke alene som Barn af sin Tid, men ogsaa gennemgaaende en lignende Udvikling som Svigermoderen. Efter Revolutionen var fulgt Rationalismens lange Periode, den som Fru Gyllembourg i sin Tid fuldt havde sympatiseret med, men nu vaagnede der atter, næret og støttet af Mynster, en ny Kristendom, og den vinder Sejr midt i den daværende Aandskultur, tilegner sig til Slutningen endogsaa Hegel, Heibergs Alfa og Omega, og munder ud i Martensenianismen, der forstaar at smelte Filosofi og Ortodoxi sammen i en højere Enhed. At Fru Heiberg som Midtpunktet i denne Kreds fulgte med i Udviklingen, følger af sig selv. Naar hun, lidt stift, begynder Berettelserne om sine og Mynsters Samtaler med et „Hans Højærværdighed“ og ender med et „Herren være lovet“ o. s. v., saa er det kun Tidens religiøse Tone.

Som hun hyldede ham, var han hendes største Beundrer. Hvert Aar havde hun, skønt hans Fødselsdag faldt om Vinteren, selv drevet en Rose i Blomst. Den mødte hun med i Fødselsdagsselskabet, og den gamle Biskop fæstede den som Hæderstegn henrykt paa sit Bryst. Havde Kierkegaard overværet denne lille Scene, havde den mulig spillet en Rolle i hans ironiserende Beviser paa Mynsters Martyrium.

Man maa dog ikke tro, at al denne Protestantisme havde nogen Indvirkning paa hendes Kunst, nej — i den var hun snarere Katolik, og det var tvertimod, som om alle disse Volde af Pligt og Autoritet, hvormed hun var omgivet, i Forbindelse med hendes Ægteskab med Heiberg, bandt hende ind under et „noli me tangere“, der var saa stærkt, at det forlæned hende med dobbelt Mod som Skuespillerinde.

Hun kunde bære de dristigste Kostumer, fremhæve sin Skikkelses skønne Særpræg saa hedensk uforbeholdent gennem Snit og Farve, sige en tilsløret Replik saa dunkelt betagende, at det nok vilde have ængstet et københavnsk Publikum, hvis der ikke bag alt dette havde ligget Tidens svulmende Romantik, og hvis ikke Fremstillingen havde været adlet gennem en Atmosfære, der laa højt over Hverdagslivets.

Denne tilbedende Beundring følte hun sig forpligtet lige overfor. Den gjorde hende til Dronning i en Sfære, hvor et „Noblesse oblige“ var hendes Scepter, og ligesom hun som ung ikke selv for en Trone havde opgivet sin Kunst, saaledes vilde hun aldrig for nogen Pris have opgivet Navnet „Fru Heiberg“, hvis Glans ikke tilhørte hende alene, men i hine æstetiske Tider var blevet et Nationalbegreb, der burde holdes helligt.

Kun hun selv lader til sommetider at have taget Anstød af sin Kunst. Paa anden Maade kan man ikke udtyde hendes uklare Ord om Angerfølelse, om hvorledes hun, midt under den højeste Triumf, ønskede at ryste Støvet af sine Fødder og forlade alt. I Sandhed, et mærkeligt Ønske af Heibergs Hustru og Mynsters Veninde, et Ønske, hvis Virkeliggørelse vilde have allarmeret det hele Land, medens det nu læst i en Bog, halv skeptisk er blevet overset. Dog er der her et af de faa psykologiske Mærkepunkter, hvorpaa Erindringerne ellers ere saa fattige, thi netop her føles de modsatte Bølger i hendes Natur stærkest. Det er, som Katolicismens glimrende sanselige Verdslighed, det fra Faderen nedarvede, i stærke Brændinger er skyllet op over Askesens, Angerfølelsens Klippemur, og Ængstelse for ikke at kunne holde sit, trods al Beherskelse, saa glødende Na-

turel tilbage, har drevet hende til hint Ønske, som hun siger, kun Frygt for Skandale afholdt hende fra at virkeliggøre.

En Atavist vilde, i sine Teorier om Slægternes Gengangeri, finde hint Udbrud helt forklarligt. Som han vilde se Sydlænderinden ulme i hendes Sjæl, kun svagt dækket af et nordisk Præg, saaledes vilde han føle Forfædrenes Katolicisme ubevidst dæmre under hendes Protestantisme.

Hendes Tro paa „Mellemvæsener“, hendes naive Overtro, der altid viser sig for hende i Symboler, minder om det barnlige Standpunkt, Katolicismen endnu indtager. Ingen Protestant tænker sig Paradis saa bogstavelig som hun, sammensat af „Himmelsk Musik, Barnelatter og Blomster.“

Fru Heiberg skildrer saaledes en Søndag Formiddag, hvor hun med et Barn ved hver Side, og et bagved, der holder hendes Slæb, plukker Blomster i Søkvæsthusets Have. I det samme toner Salmesangen fra Frelserens Kirke, og pludselig ser hun Paradisets Glæder naaet. Men i Grunden er det, som et ældgammelt Billede af „Fra Angelico“ farer gennem Læserens Sind. Man skimter gennem Linierne den blege Madonna med Liljer i Haanden, og, medens Engle nappe i den stive Kjolefold, antyder Hovedernes saligt lyttende Stilling en usynlig Musik.

Kirken var forøvrigt den Gang, som tildels endnu, Skuespilkunstens sikre Havn, og den, der kender de Afgrunde, de Tryllerier, et Kunstnerliv, især i hin Romantikens Tid, dækkede over, vil ikke undres. Hver Aften satte Skuespillerne med strygende Sejl over til Fantasiens Land for momentvis at leve et fortryllet Liv, der brat brødes af Virkelighedens Kulde. Den korte Rus kunde ikke balancere med Hverdagslivets Trivialitet.

Den, der ikke, som Morfinisten eller Drankeren, satte Rus mod Rus, kastede sig ind i et eksalteret religiøst Liv for der at søge Fodfæste for det evig bølgende imellem Drøm og Virkelighed. Alle Fru Heibergs store Samtidige, lige til Høedt, vare grebne af denne Magt.

Men ogsaa af Naturens Kilde har disse romantiske Skuespillere drukket mere end de fleste. Naar Saisonen med sine malede Trægrupper svandt, med hvilken Salighed har de ikke da søgt Skygge under de levende Blades Susen, og hvor henrykt have de ikke nydt Havets Skønhed ved vore Kyster.

I det dejlige Hellebæk, som Heibergs først vare Opdagere af, gaar der endnu Sagn om den unge Frue, der alene strejfede om i de store ensomme Skove, og som Michael Wiehe i København om Vinteren var de unge Damers Helt, saaledes var han hernede om Sommeren Fiskernes. Med utrolig Foragt for Liv og Helbred tilbragte han, sammen med disse, Nætterne paa Havet i aaben Baad, hvor han liggende paa Ryggen drømmende stirrede paa Himlen, spejdende efter dens underfulde Overgang fra Nat til Morgen. Mellem disse ganske uforstaaende Mennesker henlevede han Timerne. Indsluttede, som han selv, var de for ham kun et Led af den store Natur, og naar han læste for dem af sine Roller, har deres Tavshed, ja selv deres Uforstand virket velgørende paa ham som Bølgerens kølige Vuggen.

Religionen, Ensomheden og Naturen, disse Magter søgte de bedste af hin Tids Skuespillere, de, hvis Stand for et halvt Decennium siden betragtedes som en Paria-kaste; Religionen bøjede dem ind under Loven, Ensomheden gav dem Personlighedens Værd, som Naturen med sin Romantik gav deres Fantasi Næring.

Har Fru Heiberg været stærkere religiøst greben end de andre, saa er det, fordi hendes Fantasi har gæret stærkere. Hun, der var præget af saa modsatte Racemærker som Katolicismens paa den ene Side, og Jødedommens paa den anden, hun har som Protestant haft en nyomvendts brændende Iver, har været af den Race, om hvilken den melankolske Jacques i Shakspeares „Livet i Skoven“ siger:

Af disse nyomvendte kan man høre
og lære mange Ting.

Ja, vore første Teologer mene endog at have opdaget mærkelige Ord i nogle Dagbogsoptegnelser, som hun efter Heibergs Død i sene Aftentimer skrev ude paa Herregaarden Bonderup, og som ikke ere optagne i Erindringerne. Det er en Sætning som denne, at medens vi paa Jorden arbejde paa en udødelig Sjæl, er det i Himlen forbeholdt os at virke til et udødeligt Legeme.

Vistnok i Modstrid med den almindelige Opfattelse forekommer det mig, at man atter her træffer paa Skuespillerinden, der ikke kan give slip paa de Formers Skønhed, hvorunder hun en Gang fandt Kunstens Lykke.

Ingensinde har Fru Heiberg vist, hvor højt hun elskede Ensomheden, den Fru Gyllembourg havde lært hende at sætte Pris paa, som da hun i hine lange sludfulde Efteraarsmaaneder opholdt sig paa Bonderup. I dette af Sorgen mærkede Hus sad hun alene de lange mørke Aftener, medens Stormen susede gennem Trækronerne og fik Vinduerne til at klirre, som om selve Tidens Knokkelhaand vilde minde om, hvad den havde berøvet hende, og hvor lidt hun endnu havde at vente af den.

I Byen ventede Slægt og Venner paa at bringe hende Trøst og Deltagelse, men hun tøvede stadig, og den eneste Lysstraale derude er et fattigt Barn, som slutter sig til hende, og som hun halvvejs tænker paa at adoptere. Ingensinde som i denne Periode af sit Liv har hun som i et Refleksspejl paa en Gang skuet tilbage til Fortiden og ind i Fremtiden.

Hendes Følelsesliv. — Vennekreds. — Michael Wiehe.

Som alle Kvinder har hun i dette Vendepunkt af sit Liv søgt tilbage til sit Hjertes Historie, og i sine Tanker har hun, mere end nogensinde, uddybet sit Forhold til Heiberg. Hendes Taknemmelighed og Beundring er stegen til en Kærlighed, der endog har en Tilsætning af en vis øm Medlidenhed; hun synes altid, han bliver tilsidesat, og Bogen igennem og i alle sine Breve fremhæver hun ham stadig paa sin egen Bekostning.

Sikkert er det dog, at han ikke var hendes Ungdoms elskede, og at hun med den fineste Sandhedstakt aldrig benævner ham som saadan. Fru Heibergs Hjærteliv vil derfor altid, som Kamma Rahbeks, forblive dunkelt. Som denne udøste sit rige Følelsesliv i Venskabsforhold, har hun udøst det i sin Kunst, og kun Publikum, hendes egentlige Elsker, har følt den Ild, hun i Livet ikke fik Brug for.

Den Melankoli, der af og til er bleven ironiseret over, staar i Forhold til den Skæbne, som Natur og Omstændigheder vekselvis skabte. Til de mørke Skygger i hendes Væsen, svarede mørke Begivenheder i hendes Liv, det er som selve hendes overgivne Skikkelse tangerede Ulykken, og ikke mindre

end tre Selvmord sættes i Forbindelse med hendes første Ungdom. Raa Forhold, Fattigdom, for tidlig paa-
tvungne Forlovelser staa i det Hele som sorte Vægge om et
lyst Billede. Ogsaa er det aabenbart, at der alt som Barn
er Længsler og Spirer hos hende, som f. Eks. hendes barn-
lige Forelskelse i Nielsen, der blive for tidlig udviklede
og for hurtig knækkede. Fru Gyllembourg har i en af
sine Noveller vist, hvorledes unaturlige Forhold i Barn-
dommen kaste deres Skygger over den udvoxede Kvindes
Liv, og det ligger nær at antage, at Svigerdatterens
Skæbne her har foresvævet hende.

Historien i Aalborg, hvor den rige, men pukkel-
ryggede Drengs Sværmeri fylder hende med en saadan
Angst, at hun først ved Afrejsen, da hun ser Vand
imellem sig og den frygtede Genstand, føler sig fri,
danner ligesom den triste Grundakkord for hendes ero-
tiske Liv. I København efterfølges dette af det for-
tvivlede Forhold til Harboe. Man ser hende saa for-
pint derunder, at hun, og det er et underligt Led i den
skønhedsdyrkende Fru Heibergs Liv, endog sløvt for-
sømmer sin Paaklædning. Da hun endelig ved hans
uhyggelige Selvmord atter vækkes til Livet, fyldes hun
af en saadan Frihedstrang, at hun kun har Kurve til-
overs for den talrige Skare af fremragende Tilbedere,
der omgive hende. Heiberg, Christian Winther, Møhl,
alle dele samme Skæbne, skønt en og hver af disse
kunde have skabt hende, den næsten hjemløse, en i
social Henseende anset Stilling.

Men, trods Pigestoltheden, gaa og komme Stemnin-
gerne i foruroligende Grad, og efter et Aars Forløb lader hun
sig i et letsindigt Øjeblik binde til Skuespiller Hvid. Hendes
ulykkelige Skæbne har atter indhentet hende, thi hans

jomfrunalske, ubetydelige Natur kedede hende til Døde, og naar hun fin og slank stod ved sit Vindue paa Christianshavn, ængstelig iagttagende hans Komme, lød hendes fortvivlede: „Der er han“ med saa ironisk Klang, at det af Sladderens mange dobbelte Ekko bragtes ud over det ganske København, der stadig holdt Øje med sin erklærede Yndling.

At Fru Gyllembourg, der saa inderlig havde ønsket en Forbindelse imellem sin Søn og hende, netop under hendes Forlovelse, da alle Udsigter hertil syntes lukkede, tilbød hende sit Hjem og sin, trods Forholdene, usvækkede Kærlighed, maa staa som et Bevis paa dette Hjems fine Tone, ligesom det taler højt for den unge Hanne Pætges. Det var ogsaa, som hun først her, hvor alt var Fred og Hygge, fandt sig selv igen; men længe efter Forlovelsens Ophør var hun fuld af Tungsind. Til Gengæld ser det ud, som om de i Livet brudte erotiske Længsler og Spirer, i Kunstens Jordbund havde havt Aflæggerens lykkelige Kraft til at „slaa an“; i denne voksede de op til frodige Træer, under hvis drømmende Skygger hendes Samtid begejstret sværmede.

Det er klart, at hun i sin tidlige Ungdoms Forbindelser har vist en Mangel paa at kunne tage Initiativ, at hun som en Slyngeplante har svajet hid og did, indtil hun i Heiberg fandt den Støtte, der bedst tjente hendes aandelige Vækst. At hun saa beundringsværdigt smæltede ind i Heibergs og hans Moders Aandsretning, viser ogsaa hendes Slyngeplantenatur, idet hun mere søgte Næring af den hende omgivende Luft, end af den Jord, der fostrede hende. Og som Blade og Stilk ubevidst, førte af et bestemt Vindstød, slynge sig

om det faste Holdepunkt, saaledes binder hun sig uvilkaarlig til Heiberg i det Øjeblik, da hun ser hans dybe Sorg over Vennens, den begavede Møhls, Død. Det er nydeligt fortalt, hvorledes hun medlidende tager sit Lommetørklæde for at aftørre Heibergs Taarer, og de begge føle, at Forholdet derved bliver bestemt. Der er noget heri, som minder om Rahbeks Forlovelse med Kamma, der som bekendt skete ved, at hun spørger ham, om hun maa hjælpe ham hans Frakke paa. Men hvor langt rigere paa sær Stemning, paa underlige sammensatte Begivenheder er ikke den Heibergske Situation. Han sørger over en Vens Død, hvis fortvivlede Selvmord rimeligvis skyldes hende, der ogsaa har voldet Heiberg saa dyb en Skuffelse. Og nu nærmer hun sig atter, og i dette Øjeblik! Man forstaar, at han føler sig overvældet, ja syg af de mest blandede Følelser, og derfor tager Afsked. Men i Vognen, — thi hun vil ledsage ham hjem, — søger deres Hænder atter hinanden, og Pagten er sluttet.

Da hun, kun atten Aar gammel, bliver gift med ham, forklarer hun deres Forhold med de Ord, at de passede saa „vidunderligt til hinanden“. Som det blødeste Voks lod hendes Natur sig forme under hans myndige Haand, der bestemt, men lemfældigt holdt hende indenfor hans Principers faste Linje.

Hovedpunktet i disse Principper var en streng Isolation. Han frygtede nemlig, at Indtrykket af hendes Personlighed skulde forjaskes ved at blandes ind i Mængden. Som Gudebilledet skulde hun holdes tilsløret for kun i Festens, Kunstens Moment at vise sig i sin Glans. I en af sine første offentlige Udtalelser om sin tilkommende Hustru siger Heiberg, at den unge Jomfru

Pätges — det var som Preciosa — bevægede sig med Ynde i det „spanske Snøreliv“. Naar man erindrer, at Heiberg i sin Kreds gik under Navnet „den spanske“, er det ret ejendommeligt, at en af de første Komplimenter, han paa Prent giver sin tilkommende Hustru, vedrører det spanske, og at hun, ikke ulig Preciosa, fra Zigeunerliv, netop ved hans Haand blev ført ind i, maaske lidt „spanske“ Former.

Som Sydens Kvinder blive holdte indenfor den høje Havemur, saaledes holdt han hende som en sjælden, skønt glødende Drue, indenfor sin spanske Mur, bag hvilken hendes ildfulde Fantasi sikkert vilde have følt sig trykket, hvis den ikke i Kunsten havde fundet sit frie Udløb. Ikke desto mindre er der en psykologisk Gaade i hendes Væsen, der vanskeligt lader sig fatte. Medens hun har rørt Mænd til Tilbedelse, har hun selv været uberørt. Skønt hun, som Fru Sødring siger i sine Erindringer, har været som den hede Vin, der beruser længe efter, at man har drukket den, har hun ikke i mindste Maade selv været beruset. Men netop denne Kølighed har hos hende dragende Magt og mangan beundrende Kurtisør og forelsket Ridder er dristigt steget over Muren, — det kunde Heiberg ikke forhindre, sine Venner maatte han omgaas, — men over Døren har, med Hensyn til den unge Værtinde, Goethes Ord usynligt lyst: „Die Sterne die beghrt man nicht, man freut sich ihrer Pracht.“

En Luftning fra disse Ord, underlig blandet med en ny Tids Strømninger, møde en i den unge Højskoleofficer Adolf Fibigers Breve (Tidsskrift „Museum“). Frisindet begavet, smuk og en stor Beundrer af Fru Heiberg, som han var, var det endelig lykkedes ham at komme i hendes Hus, og han beskriver nu

sin Moder de Indtryk, han der modtager. Da det er den omtrent eneste paa Selvsyn hvilende Beskrivelse af dette Hjem, medtager jeg den i dens hele Længde.

Det første Brev er i Anledning af en Afskedsfest for Tscherning hos Heibergs: „Jeg gaar nu over til Heibergs. Vi kom først Kl. 8¹/₄, men var ikke desto mindre de første. Efterhaanden kom der flere til, og nu kom Fruen tilsyne. Hun var klædt i Hvidt og bar en hvid Kappe, der sad aldeles fladt paa Hovedet med en Art Puf bag i. Den hvide Dragt, den flade Kappe og Haaret, der bølgede ned under den, alt tog sig ud som en deilig Negligé, som en Morgendragt ved en Promenade i en engelsk Park. Den klædte hende fortræffeligt. Heiberg tog hende ved Haanden, — men ak, ikke med den raske Ynde, som en ung Soldat kunde have gjort det! — og nu førte han hende forbi os, vi stod som gode Soldater i Række og Geled, idet han sagde: „Maa jeg gjøre Dig bekendt med de Herrer.“ Han standsede ved hver især og nævnede hans Navn; man bukkede for hende med al mulig Elegance, jeg for min Person tillige med en Slags Glæde, Ærefrygt og Beundring. Hun hilste igjen, og dermed var den Scene forbi. Fader blev for Resten ikke saaledes slaaet med i Hartkorn, men alene først præsenteret særskilt. Tscherning, der var bleven afhentet ud til Bellevue i en Vogn med fire Heste for, kom først sildigt. Jeg havde derfor god Tid til at se, hvem der var.

Fru Gyllembourg, Heibergs Moder, var den eneste Dame, foruden Konen i Huset. Af Høiskolens Lærere (Heiberg var, som bekendt, Lærer ved Højskolen) var der Bendz, Kellner, Baggesen og de Meza; af Eleverne

Flensborg, Andræ, Gosch og jeg, for Resten Professor Thiele, Fru Heibergs Broder (Skuespilleren) og nogle flere. Omsider kom Tscherning. Der blev bragt The om, man grupperede sig, snakkede, snart med Per, saa med Poul. En Disput, mellem Andræ og mig paa den ene og Kellner paa den anden Side om lærde Materier, var død hen, der indtraf en lille Pause, og jeg saa mig nu om efter Nogen at komme i Kast med. Nærved stod en lille Klynge, hvori Tscherning og Fru Heiberg var Hovedpersonerne. Jeg nærmede mig lidt efter lidt. Belysningen er Tusmørket, og Fruens hvide Dragt ser helt alfelig ud.“ Der gengives nu en munter Samtale mellem Fruen og Tscherning, der vist for den Tid og de Forhold har været ret løssluppen, og er saalydende:

Fruen: „Aa, det morer mig saadan! Et saadant Menneske er dog altid lykkeligst, naar han er fuld. At se den Glæde, hvormed han svingler omkring! Og naar han saa peger, er det altid op i Luften, saaledes!“

Tscherning: „Folk kunde spille en fæl Chikane ved at sende mange fulde Sjovere forbi, naar De havde en stor Lektie at lære.“

Fruen: „Ja, jeg kunde bestemt ikke lade være at se paa dem. — Men nu rejser De, og De har dog ikke holdt, hvad De engang lovede mig.“

Tscherning: „Og det er?“

Fruen: „At drikke Dem fuld. Jeg vilde saa gjerne se Dem fuld.“

Tscherning: „Nej, det har jeg vist aldrig lovet. Og har jeg lovet det, saa kan jeg ikke holde det. Jeg vil ellers gjøre Alt, hvad De ønsker. Jeg skal med Glæde leie En dertil.“

Fruen: „Hvad vil De nu ønske os ved Deres Bortrejse?“

Tscherning: „At Alt maa blive, som det er, aldeles ingen Forandring.“

Fruen: „Lidt Penge; mange Penge?“

Tscherning: „Nej, ingen Pengel“

Fruen: „Jeg vilde bruge dem fornuftigt og godt.“

Disse Ord minde træffende om hendes Fuldkommenhedstrang i „Erindringerne“.

Siden hedder det: „Ved Bordet sad Fader paa den ene, Tscherning paa den anden Side af Fru Heiberg. Jeg var nede i Nærheden af Professoren (Heiberg), som mod Slutningen flittigen skjænkede Champagne i mit Glas, hvorved jeg — forlad mig det! — fik Mod til at tage Brillerne paa. Nu kunde jeg rigtig se Fruen. Tscherning var meget blød, næsten vemodig. Til Slutning udbragte han den simple og hjærtelige Toast: „Tak for Venskab og Gjæstfrihed!“ Jeg klinkede med ham og med Fru Heiberg; jeg kan ikke forklare, men vel antyde Dig med hvilken Brusen i mit Indre. Strenge, der i lang Tid have tiet i det Indre, zitre i et saadant Øieblik med sagte Toner, alle i ren Samklang. Det er som et Aandepust fra en høiere Verden, der bæver hen over Harpens Strenge; Sjælen hæver sig modig og i stille, ren Glæde, medens Tankerne let vugge sig forbi den. — Efter Bordet kom vi ind i Salen, hvor vi først samledes og „hvad frydfuldt Syn mig blænder Øiet,“ en Punschebolle midt paa Bordet med en Kreds af funkende Glas. Nu drak vi da Punsch. Et ungt Menneske, namens Cantor, med et sjældent bøieligt Organ, deklamerede i et mørkt Værelse ved Siden af efter flere af Skuespillerne, som oftest

karikerende, hvorved jeg nær var død af Latter, Tscherning ligeledes. Det var ogsaa meget smukt at se Fru Heiberg se saa hjærteligt. Vi kom først hjem, da Kl. var over to.“

I et næste Brev skriver han:

„Igaar, Søndag, skulde vi gjøre Formiddagsvisit for at takke for sidst. Men da det regnede, saa vi ikke kunde komme tørre derhen, maatte vi opsætte det til Aftenen. Vi kom Kl. 8 og sad og passiarede en Timestid. Nu vilde vi gaa, men der hjalp ingen Snak, vi maatte blive og drikke The, det vil da sige, at vi sad omkring et rundt Bord midt i Salen, drak The, spiste Smørrebrød, drak derpaa Vin og morede os ganske fortræffeligt. Vi hørte iblandt andet, at Heiberg og hans Kone, da vi Onsdag Aften vare gaaede derfra, havde fundet Veiret saa smukt, at de vare spadserede ud ad Nørreport ad Stjerne til Frederiksberg og først kom hjem Kl. sex om Morgen. Da vi gik Kl. elleve, bad de os at komme ret ofte igjen, naar de vare komne hjem fra deres Sommertur. Jeg er saaledes nu formeligen introduceret hos Heibergs, hvilket i den senere Tid og under nærværende Forhold har været et af mine høieste Ønsker. Jeg vil nu skildre Dig, hvorledes jeg har fundet Fru Heiberg.

Hun taler meget langsomt og korrekt, næsten med samme Opmærksomhed, som man taler et fremmed Sprog. Hendes Stemme er derhos noget syngende, men naar hun bliver munter, da bliver Tonen raskere og høiere. Hvad Øinene angaar, da ere de brillante! Jeg vil prøve paa at beskrive dem ved en dristig Lignelse.

Tænk Dig den stille Rolighed i en mørk Skov. Gran

og Fyrretræer vexe hist og her med deilige Bøge, som skygge over den klare Skovstrøm, der næsten lydløst, men med rivende Fart skyder frem mellem Buske og Græs. En enkelt Solstraale baner sig Vei gennem det tætte Løv, dens klare, rene Glans kastes tilbage fra de mørke, tause, ilende Vande. Saaledes er hendes Blik, naar hun taler. Tier hun, da er det, som om Strømmen havde sagtnet sit Løb og var bleven en yndig Skovdam. Saa vel i den ilende Strøm, som i den stille Flod er Vandet skjøndt beskygget af den tause Skov, saa klart, at man næsten tror at kunne se den dybe Bund.

Hvad der iøvrigt meget mishagede mig, var, at der ikke kom Maskine ind paa Thebordet (han har sikkert haabet at faa sin The skænket af Fruens egen Haand), hvilken er en styg Uorden i et Hus. Pigen bragte Theen ind, skænket i Kopperne.“

Endvidere hedder det ganske komisk om Fru Gyllembourg, hvis anonyme Noveller han er en begejstret Beundrer af uden at ane, at hun er Forfatteren:

„Fru Gyllembourg er en ganske almindelig gammel Kone, der pynter og snører sig mer, end det en Kone, der har saa lang en Søn som Heiberg, egner og anstaar. Heiberg er en meget interessant Mand, med hvem man uden Sky kan tale om Kunstværker.“

I et andet Brev fortæller han:

„Theatret erstattes mig ellers ved Heibergs Hus, der er og i Evighed skal forblive det eneste Sted, hvor jeg ret glæder mig ved at komme. Skjøndt jeg ikke er forlibt i Fruen, — kun et ungt Menneske, og jeg er ikke længer ung, kunde gaa hen at forlibe sig i hende — skjøndt altsaa jeg er et fornuftigt Menneske, gik jeg dog

bestemt hen at fri til hende, hvis ikke den Helvedes høflige Heiberg var. Herre Jesus, sikke et Hus, det vilde blive! Til Sommer ligger de paa Landet ved Taarbæk, og jeg skal da ikke undlade at besøge dem. Jeg skal seile med Fruen i min Officersslup med Stander, Kvartermester og otte Sluproere.“ —

Ideen var ikke gal. Scenens ellers indespærrede Dronning baaren af en let Brise paa Sundets toppede Bølger og med otte naivt beundrende Sluproere som Publikum, foruden den forelskede Fibiger. Men det er vistnok ogsaa blevet ved Forslaget. Mere end nogensinde holdt hun sig indenfor sin høje Mur, thi idet Heibergs Princip netop pirrede den Nysgerrighed, hvis Følger han vilde undgaa, fik det en tilbagevirkende Kraft, der end yderligere skærpede Isolationen. Viste hun sig paa Gaden stimlede Folk saa tæt sammen om hende, at hun oftere var tvungen til at gaa op til fremmede Familjer, for at bede om, en Vogn maatte blive hentet, for at hun i den kunde komme ubemærket til sit Hjem. Ja, Portneren i deres Hus gjorde sig endog en forræderisk Indtægtskilde ved til rige og fornemme Herrer at udleje et skjult Vindue, hvorfra de kunde belure den forgudede Genstand, naar hun om Aftenen vendte hjem fra Teatret.

En mere aaben Hyldest blev vist hende af Studenterkorpset, der i den Tid havde temporær Tjeneste paa Kongens Nytorv ved Hovedvagten. En Dag nemlig, da Fru Heibergs slanke Skikkelse uformodet viste sig, grebes den vagthavende Officer af en saa pludselig Begejstring, at han raabte „Vagt i Gevær“ til Kameraterne. Da denne Ære, som bekendt, kun ydes kongelige Personer, maatte Fadæsen betales med flere Dages Arrest. Historien vakte Opsigt og man

ser ogsaa af den, hvor lidt det egentlige Maal blev naaet. Teatret og Hjemmet og, naar det kom højt, den forelskede Ridder, det var den hende anviste Verden.

At Heibergs Venner ikke altid bestod af de Riddere eller Officerer, der, som den smukke unge Fibiger, kunde faa et Kvindehjerte til at banke, er givet; men hun, der i Kunsten i alt for høj Grad værdsatte Formens Skønhed, hun havde, — saa modsætningsrig var hendes Natur, — et eget Talent til hos Mænd, bag det barokke, næsten frastødende, at drage skjulte Skatte frem. Af P. A. Heiberg har hun sikkert haft mere Forstaaelse end baade Sønnen og Fru Gyllembourg. Modsat Fru Gyllembourg, der i sin Ungdom rent kvindeligt lod sig bedaare af smukke, men overfladiske Tilbedere, afskrækkede Stivhed, tør Forstand, ja Kulde ikke Fru Heiberg. Det viser hendes Forhold til Andræ, Krieger, Etatsraad Suhr. Fusentasteri og Hensynsløshed som hos Tscherning, Poul Møller, Bjørnson tiltrak hende næsten. At faa Is til at smelte og Bjørne tæmmede, det var hendes mindste Kunst. Og hvor mangan lærd Bogorm, kejtet og uvant til Kvindegunst, har ikke i hendes Stue følt salige Sommerfugleforømmelser krible i sig. Og hvor fint og skælmsk har hun ikke taget paa dette Fænomen, der ikke var frembragt ved Flirtation eller Koketteri, men kun ved den stille Naturmagt, der laa i hendes Væsen og dunkle Blik. Saa lidt har hun sænket sit Væsens skønne Niveau for at behage Mænd, at hendes Eksempel i denne Retning kan tjene mange af hendes Køn til Efterfølgelse.

En Kvinde som Fru H. er i det Hele ikke mindst interessant ved det Lys, hun kaster over Mændenes

Stemningsliv. Hun fremelsker Følelser af den Art som Chateaubriands til Md. Rêcamier, Stuart Mills til hans Hustru, Følelser, der næsten kunde lade En formode, at der i hver Mand var skjult lidt af en „Ritter Toggenburg“. Selv om man ikke sætter denne Type særlig højt, er det dog sikkert, at disse Forhold kaste et Skær af Skønhed, Finhed og Trofasthed over Manden, der kun altfor lidt er blevet paaagtet, og som kunde tyde paa Udviklinger i Fremtiden i de ofte saa plat behandlede Kønsspørgsmaal, Udviklinger, over for hvilke vi endnu befinde os i barbariske Tilstande.

Det skal altid lægges Heiberg til Last, at han fjærnede S. Kierkegaard fra sit Hus. Hvilke Herligheder kunde der ikke være komne ud af et Møde imellem ham og Fru Heiberg, og hvilken Fryd vilde det ikke have været ham at forfriske og udhvile sit forpinte, aandelige Væsen under hendes Harmonis fine og kølige Skønhed.

Den beundrende Inderlighed, hvormed han skrev sin lille Bog, paavirket af hendes Kunst, men dog endnu mere de snurrige Omsvøb, hvorunder han røber sin Anonymitet og giver hende Bogen, tyder paa stor Betagethed. Den fandt en stille Forstaaelse fra hendes Side, men derved blev det.

Bag Wiehes tavse kejtede Skønhed aned hun straks Talentet. Der, hvor andre i lang Tid, før han brød igennem, kun saa Kontormanden, der saa hun Romanhelten.

Det er rimeligt, at hun med denne næsten moderlige Forstaaelse af det menneskelige Væsen stadig saa Tilbedernes Skare forøget. Hun bar i sin Ungdom en Ring, hvori stod Bogstavet H. (Heiberg), men som vekselvis blev sat i Forbindelse med alle de af hendes

Tilbedere, hvis Navn begyndte med H. Saaledes laa der i hele Livet en usynlig Ring om hendes Skikkelse, dannet af alle vore store Mænds Navne, omfattende hele Alfabetet, som altid føltes, og ikke mindst paa Scenen, ved noget fint og sejerrigt. Hendes sidste og mærkeligste Venskabsforhold, det til A.F.Krieger, sluttedes, da hun var langt over Ungdommens Aar. Ikke engang Kamma Rahbeks kan i sin berømte Vennekreds opvise et lignende. Medens det i sin Begyndelse fra hans Side var farvet med erotisk Beundring, sluttede det med at blive et Venskab, sandt og oprigtigt som imellem Mand og Mand. Efter hendes Død havde Livet kun lidet Værd for ham og han fulgte hende snart. Fra sit 7de til sit 80de Aar har altsaa denne danske Madam Récamier holdt Hjærter fangne i trofast beundrende Hengivenhed og til Gengæld skænket dem en Tro — og alle vare de troende — paa, at der her paa Jorden fandtes ikke saa lidt af en Himmel, som det var værdt at leve for.

De rige Nuancer i Fru Heibergs Natur, der skrev sig fra hendes blandede Herkomst, har gjort hende det let at opfatte Menneskenaturen i sin Forskellighed. Men ligesom hun, trods denne fremmede Oprindelse mere end de Fleste har forstaaet den danske Naturs Skønhed, saaledes har hun specielt følt sig tiltrukken af den særligt danske Mandstype. Mænd som Hall, Poul Møller, Michael Wiehe med det tilbageholdne Lune eller det indestængte danske „Schwermuth“, dem er det, der særligt smæltede sammen med hendes Væsen. I sin store Sans for det komiske er hun helt dansk. Det tørre Lune er hendes Force. Barnets rørende ubevidst alvorlige Komik er den Kærne, hvorover fra Begyndelsen af Duftvaudevillerne formede

sig, og Heibergs Ironi har sikkert været den Løftestang, hvormed han stærkest drog hende. Hans vittige „flyvende Post“ slugte hun som femtenaarig Pige med saamegen Begærlighed, at hun, naar den kom om Eftermiddagen, ikke kunde vente, til der blev tændt Lys, men kastede sig ned paa Gulvet for at læse den ved Skæret af Kakkelovnsilden. Han stod for hende som Danmarks klogeste Mand (P. A. Rosenberg), og som hendes Ægtemand blev han den af hendes Tilbedere, som hun absolut foretrak.

Intet er saa enstemmigt anerkendt, som hendes eget Udsagn om, at de passede „vidunderligt“ sammen, foruden at de i Kunsten jævnbyrdig supplerede hinanden. Det at være hinanden uundværlige i alle ydre og indre Forhold, baade som Mennesker og Kunstnere, var altsaa deres Samlivs uindtagelige Fæstning. Naar det siges, at al hans Digten har været én lang Kærlighedserklæring til hans Hustru, forekommer det mig, som hans lange Brev til Christensen under Teaterstriden, hvor hvert Ord om hende ulmer af den dybeste Solidaritetsfølelse, staar som en Kærlighedserklæring bygget paa endnu solidere Grundvold end al Digtning.

At der alligevel er et Savn i hendes Liv kan ikke en Gang hendes saa godt drappede „Erindringer“ skjule, og det er som om Berømmelse og Tilbedelse for hende hurtigt er bleven en Hjemmeklædning, hun ikke stort agter. Paa Teatret er det altid det samme „einerlei“, København er en lille By, og hun er altid den første. Det er ikke langt fra, at hun keder sig og til Afveksling forlanger at spille en mandlig Elskerrolle for at vise, hvorledes hun ønskede en saadan opfattet. Resultatet var glimrende; men da hun ikke paa én Gang kunde være baade Elsker og Elskerinde, bliver det sidste igen hendes

evige Lod. Da viser Wiehe sig, og en ny Sol gaar op i hendes Kunstnerliv. Julie har faaet den længe savnede Romeo. Da hun sidst som femtenaarig Pige spillede Julie, var Nielsen hendes Medspillende, og man kan forstaa, hvorledes hun nu i et og alt ser den tavse, noble Michael Wiehe som den yderste Modsætning til ham. Alt hvad der hos Nielsen i sin Tid skuffede hende, alt, hvad der brød hendes naive Illusion, det er hos den unge Elsker Virkelighed. Ja, hans indesluttede faamælte Væsen er efter hendes Mening kun et tvungent Dække, der skjuler over en Dybde og Lidenskab, han frygter at røbe ved Ord. Han lignede ingen anden Skuespiller, skriver hun, og det er øjensynligt, at netop dette gør ham til Idealet, til den poetiske Drømmer, ja til den „Fremmede“, baade i Livet og paa Scenen, som fanger hendes Fantasi. Under Sæmmenspillet med ham tager hendes hendøende Kunstbegejstring ny Flugt, og igennem disse to fejrede den romantiske Skuespilkunst nu sin højeste Triumf.

Det var den Tid, da Hertz med fint og ømt-dragende Rytmer sneg sig ind i alles Hjærter, og hvor Teaterrusen laa i Luften som en Feber. Hertz, der altid havde skrevet Roller med Fru Heibergs Personlighed som Ramme, skrev nu i „den Yngste“ og „Ninon“ tillige Heltens Rolle for Wiehe, og alt, hvad der kunde fremhæve baade hendes og hans glimrende og sære Skønhed, eller understrege deres betagende Temperament, blev taget med. Naar V. Vedel i Anledning af Svend Dyrings Hus siger, at det danske Sprog ikke ejer stoltere Elskovsord end dem, Hertz har undfanget i sine Dramaer, er det ensbetydende med, at Fru Heibergs Personlighed mere end nogen andens har tændt

Elskovens Glød i vort Sprog. Altsaa disse Ord, sagte til hende, der havde inspireret dem, og sagte af Wiehe, der mere end nogen anden har forstaaet at tale, ikke alene det danske, men selve Lidenskabens Sprog — det var Trylleriet ingen modstod. I denne Periode har Fru Heiberg følt Savnet udfyldt. Skuespillerinden i hende har saa stor Overvægt over Mennesket, at hendes Lykke i Kunsten kaster et gyldent Skær over Livet.

Men just paa Lykkens Højdepunkt gentager hendes Ungdoms Skæbne sig paany, og som Nielsen skuffede hende, føler hun sig skuffet af Wiehe.

Lige siden den sommerlige Hveenstur, hvor hun og han i stille Sværmeri havde udmalet sig Lykken ved at skulle spille Romeo og Julie sammen, havde intet uden dette ene været i hendes Tanker, og Indstuderingen af denne Rolle, skriver hun, lod hende glemme — endog Gud. Under Opførelsen er hendes Begejstring saa stor, at selv da det mærkelige sker, at Røgen, under hendes Hovedreplik, vælter op af Teatergulvet truende med det skrækkeligste af alt, en Teaterbrand, ænses hun det ikke. Repliken skal siges, selv om Teatret brænder. Men her under Spillet føler hun, at Wiehe ikke svarer til hendes Forventning. Der er en Tørhed i hans Spil, en Afgivelse fra, hvad Prøverne lovede, og Skuffelsens Smerte griber hende saa stærkt, at da hun støder Dolken i Brystet („Erindringerne“), føler hun virkelige Taarer strømme ned ad sine Kinder. Ingen større Kval kunde i dette Øjeblik ramme hende. Den Julie, som hendes glødende Fantasi har skabt, er dræbt og vil aldrig mere opstaa.

Som en Stormfugl varsler denne Stemning kommende Uvejre. Allerede nu foresvæver det hende, at

Høedt er Forstyrren, og som saadan optræder han siden mere og mere grelt, stadig gribende ind i det, som for hende er Livets alt, en fuldstændig Gaaen op i Illusionen, gennem Samspillet med Wiehe.

At forstyrres i denne, naar den er paa sit Højdepunkt, at se Tæppet rulle ned paa urette Sted, som det skete i Odense, hvor man besvime ved hendes Spil, eller som det paa Grund af Røgen hændte i Romeo og Julie, denne Følelse ved hun knap Ord for, eller rettere hun skildrer den med Ord, som kendte hun ingen dybere Lidelse, end den at føle Illusionen briste ligeoverfor Virkeligheden. Overfører man nu denne Følelse paa, hvad der senere fandt Sted i det store, da Tæppet faldt endnu i hendes Glansperiode, da Høedt gik fra Teatret, tog Wiehe med sig og lod hende alene tilbage, da Aftenens Skygger fjærnt mærkedes, forstaaer man den Smærte, der greb hende ved Teateroprøret, som for hende betød kunstnerisk Tilintetgørelse. Hvad der tidligere havde været en momentan Forstyrrelse af Illusionen, det blev nu en permanent, blev det, fordi hendes og Wiehes Sømmenspil var en Sømmensmæltning af to Kunstnerviljer uden Mage, hvorefter den ene tabt, alt var tabt.

Og dog — naar hun taler om den mangeaarige, nagende og stille Sorg, der lader hende gribe Pennen, kan man ikke tilbageholde det Spørgsmaal, hvad har hun, den forgudede, Lykkebarnet, lidt i Forhold til tusinde andre Kvinder? De ydre Begivenheder i hendes offentlige og private Liv var efter hendes Ægteskab ikke mange, og det er saaledes Teaterkonflikten, der udgør den største. Man kunde nu netop benytte dette som Bevis paa, at Skuespillerinden hos hende altid havde Overvægten, hvis der ikke i hendes Udbrud var en

Dobbeltklang, der tydede paa, hvor dybt hun lider som Menneske, og som klart viser, at Livet og Kunsten i dette Øjeblik smæltede sammen.

Det er betegnende for Fru Hejberg, at hun altid let og glimrende som en Undtagelsesnatur har hævet sig over Livets Forviklinger, og at Sladderer aldrig har naaet hende. En Dramaturg vilde dog maaske som Tankeksperiment more sig med under Teateroprøret at tegne Konturerne af et Ægteskabsdrama, hvis Konflikter paa Grund af Personernes store Betydning og ejendommelige Forhold mere end nogen Sinde vare satte paa Spidsen. Omstændighederne vare i saa Fald ordnede med mefistofelisk Kløgt, Personerne, kun fire eller fem, Linierne klare og enkle. Den tause Drømmer, Elskeren, Ægtemanden, Landets første Digter, Elskerinden, hans Kone, og — her begynder Knuden at strammes, fra det dybeste Proletariat, netop ved ham løftet til den højeste Stilling. Gennem Literatur og Kunst er hun knyttet til sit Land, hvis Afgud hun er, og hvis Folk er af den Natur, at det, som hun selv siger, maa agte den, det elsker. Elskeren er fra Barndommen af, med uopløselige Baand, bunden til sin Hustru. Han er en Asket, der tolker Lidenskab, som ingen Anden, men paa samme Tid, ligesom hun, kun vil Idealet, det vil sige Loven.

Dette er de tunge Lodder, kastede i den ene Vægt-skaal, medens der i den anden ligger Lidenskabens kogende Magt, gennem Kunsten tolket af to, der gør Illusionen til Virkelighed og omvendt. Vægt-skaalen staar lige, men pludselig midt i Handlingen viser sig en Ræsonnør: Hædt. Hvem er vittig, glimrende og elegant som han? Selv en Mefistofeles kan lade sig narre deraf og overse, at han er Moralist, og tillige saa udpræget

Kristen, at han endog har skrevet en „kristelig“ Æsthetik. Paa Grundlag af den har han fundet ud, at naar Digteren lader Romeo og Julie dø deres tragiske Død, saa er det en Straf for deres store Liden-skab. Da Wiehe som Romeo saa dybt skuffede Fru Heiberg, kan det have ligget i, at han blændet af sin store Medspillerske ikke vovede at give sit Spil frit Løb, men kan ogsaa, som Fru Heiberg mente, have sin Grund i Paavirkningen af Høedts Opfattelse.

Men bortset fra alle Tankeeksperimenter er det rimeligt, at Høedt som Kunstkritiker og Ven af det Wiehe'ske Hus, og ingenlunde blind for Faren ved Fru Heibergs Paavirkning, behændigt har slaet to Fluer med et Slag ved at virke afdæmpende baade paa Wiehes Spil og hans Beundring for sin store Kunstfælle. Han har muligt for Wiehe staaet som den sunde Fornufts frelsende Engel, medens han for Fru Heibergs kvindelige Fanatisme ligefrem har været Dæmonen, der gør hendes Livs Skuffelser fuldtallige. Dunkelt og ubevidst har hun maaske en Fornemmelse af, at alle Lykkens Feer paa hendes Vugge har lagt saa straalende Gaver, at da den mere beskedne, Kærlighedens, skulde ydes, da var der ikke Plads for den, og med sænket Hoved maatte dens Giverske forføje sig bort.

Er dette Lakunen i hendes ellers saa rigt udfyldte Liv? Maaske. Omkring Perioden halvtreds gentager sig den samme Stemning, som ude paa Rahbeks Bakkehus, da hun for første Gang gik i Kirke. Som hun dyrkede Maaneskinnet i Kammas Have saaledes nu i Søkvæsthusets, hvor hun forgæves sender Blikket op til Heibergs Vindue, hvorfra han studerer Stjærnerne, eller maaske i Tankerne sender en af sine elskværdige Epistler til

Mathilde Fibiger, uden at ane sin Kones rastløse Gang. Hun i Haven og han deroppe i Vinduet have aldrig kedet sig med hinanden, det har været det bestandigt tilløkkende ved det Venskab, hun nu med fornyet Længsel vil ty ind til — og dog — ja „et og andet“, som Fru Heiberg selv lidt søgt skriver i sine Erindringer, har der været her, som overalt, der ikke saa lige lader sig sige.

Forholdet til Wiehe har dog som den Romantik, der nærede det, svævet i Skyerne. Den højlydte og upoetiske Kamp imellem Pligt og Kærlighed, som Heiberg saa skarpt fordømmer i det franske Drama, har end ikke fundet Sted. Deres gensidige Følelser har været som en Herzisk Knop, der aldrig blev til Blomst, og naar Wiehe som Chevalieren i Ninon med tilbagetrængt Lidenskab og Øjet drømmende hæftet paa Fru Heiberg udbrød:

Og som der gives visse Blomsterarter,
der tabe sig, naar de er helt udfoldet,
saaledes Kærlighedens fine Rose
er ikkun skøn som halvt udsprungen Knop

saa har disse Ord passet paa Situationen dem imellem. De Billetter, han, den stærkt tilknappede, skrev til Fru Heiberg, hvori han kalder sig for den mest beundrende af alle hendes Beundrere, minde netop ved deres Sammentrængthed om de glødende tæt sammenfoldede Blade i en Rosenknop. Fru Heibergs mange spredte Bemærkninger om Wiehe er ved deres dulgte Varsomhed meget sigende, og umuligt kan man mene, at hun forfølger ham i Lighed med Høedt og Nielsen. Snarere er Billedet af ham tegnet med en næsten forelsket Haand, der grunder og grunder for at faa Gaaden løst, og

møjsommeligt føjer Streg til Streg, for at det skal lykkes. At det er sønderbrudt under tre Forvandlingsprocesser, lader til at være hende ubevidst. Ikke alene ser man i ham en trofast Natur, der vaander sig i Smærte over at skulle bryde med sit tidligere Ideal, hende selv; men man ser tillige Kunstneren, der vil nye Baner, skønt der bagved ham lurer den sidste tragiske Forvandlingsproces, nemlig Dødens.

Det store Publikum har af hendes Ytringer om Ligkransen, hvis Torne rev hendes Fingre til Blods, som han selv en Gang rev hendes Hjerte til Blods, udledet hendes varme Følelser for ham.

Dybere Betydning, forekommer det mig, indeholder hendes svulmende livslange Uvilje imod Høedt. Blander der sig ikke heri en Følelse af noget helt andet, men i formummet Skikkelse?

Det taler ikke lidt til Gunst for Fru Heiberg, at Wiehes nærmeste Slægt, længe efter Teaterbruddet, nærrede de varmeste Følelser for hende. Søsteren, den elskværdige Louise Wiehe, skriver efter Broderens Død, at med ingen kunde hun tale om Michael som med Fru Heiberg. Ingen forstod ham som hun. Men denne Forstaaelse har dog, som enhver menneskelig Forstaaelse, vist sig at være begrænset. Hvor melankolsk lyder ikke det halvt dæmpede Udbrud (Erindringerne), at han svigtede hende netop i det Øjeblik, hvor hun mest trængte til ham. Den Klage, som disse Ord gemme, lyder gennem Livet fra Tusinder af Kvinder som et Kor, hvori det er besynderligt at skælne Fru Heibergs sejrsvante Stemme. Forøvrigt er der en anden Beretning i Bogen, hvor Mangel paa virkelig Samklang klart røber sig, og som Modaccorder belyse og forklare disse

Steder gensidig hinanden, medens Dissonansernes skærende Toner, vise Dybden af den Sympati, der er ved at brydes. Det er Fortællingen om, at Wiehe ønsker at samle Høedt og Fru Heiberg hos sig. Læseren føler, at det er hans sikre Haab, at de gensidig skulle behage hinanden. Man indser den dybe Vigtighed, som han tillægger dette Møde. Det er intet mindre end hans Kunst om at gøre: Fru Heiberg skal blive beaandet eller i det Mindste berørt af Vennens nye Syner. Hun har imidlertid ikke Spor af Forstaaelse af hans Ønske og man tænke sig hans Skuffelse, da hun i Entréen, hvor han følger hende ud, leende vender sig imod hans Ansigt og siger: „Det skulde De ikke have gjort, Hrr. Reiersen“! Han smiler pligtskyldigst som halvt besejret; men hvor dybt føler man ikke her, paa hans Vegne, den Brist af Illusioner, det Umulighedens Medusahoved, der har vist sig for ham, medens hun stod der ufølsom i sin steile Ynde. Selv længe efter, da hun skriver det, er det ikke gaaet op for hende; men fra nu af har Kløften imellem dem udvidet sig mere og mere.

Teaterkatastrofen.

I Grunden er det Tiden, der skiller dem. Fru Heiberg lever endnu i Romantikens, medens Wiehe, der er flere Aar yngre, er et Hestehoved foran, vejrende ny Luft. For ham var Hædt en Profet, for hende var han kun en Oprører, og det nedbrydende var ikke hendes Sag. Hun stod netop paa det Skønhedens og Harmoniens Højdepunkt, hvor man i Følelsen af, at det har kostet Generationer at naa saa langt, ikke forhaster sig. Naar Bølgen rejser sig tungt og næsten med Besvær, hviler den sig et Øjeblik, førend den som Sejerstegn kroner sig med den hvide Skumkam. Just i et saadant Hvilens Moment faldt Fru Heibergs Liv. Om hun end i sin Kunst som ethvert Geni havde brudt nye Baner, saa faldt dog hendes højeste Udvikling sammen med hin Guldalders Culmination. Hun blev Indbegrebet af den, blev Skumkransen, hvormed den prydede sig. At hint Øjeblik tillige var Farens, fordi Bølgen efter en Naturlov atter sænker sig for at give Plads for den næste, det forudsaa hun ikke. Den heibergske, af Lykken for overfyldte Vægtskaal maatte under Heibergs Direktorat tabe Balancen. Hans Magtfylde var kommen under Forhold, hvor liden

Tue kan vælte stort Læs, og hvor man kan være forvisset om, at alle ville skyde efter.

Hvad hun ansaa for Oprør imod det ene Rette, var den næste Tids Bølge, der som Naturalismens Forløber besynderligt nok kom til Skuespillet førend til Literaturen, og absolut maatte misforstaas netop af den, som var Personificationen af den forrige Udvikling. At Forløberen var Høedt, at Smærten fra Romeo og Julies Opførelse atter gennem ham skulde gentage sig, kun i endnu større Maalestok, har ikke gjort det bedre.

Hvad der tidligere kun havde berørt hende personligt, vedrørte nu paa det dybeste Heiberg. Hvad der før kun havde været privat, blev nu officielt. Og ikke alene det, men hendes næsten enestaaende Forhold til Personalet og til Publikum var forbi, Meningerne blev delte, hendes Kunst omstridt, den store Harmoni brudt. Hun, der altid lige over for sin Chef havde sat en Ære i til det yderste at opfylde sin Pligt, skulde nu rolig se paa, at netop Heiberg, den store Autoritet, blev trodset. Hun, som i sit lille Boudoir paa Teatret i Mellemakterne ofte havde samlet Kammeraterne om sig til munter Kalas, hvor Vittighed og Glæde herskede, efter at de i Sammenspillet med hverandre i guddommelig Overgivenhed havde spillet Komædie i selve Komædien, med det jublende Publikum som Medskyldig, hun stod nu forladt ved Prøverne, ignoreret af de Sømmensvorne. Aldrig forløb hun sig, aldrig kom et heftigt Ord over hendes Læber, men man kan forestille sig, hvorledes de mørke Øjne, — der kunde se saa straalende og spørgende op, men ogsaa sænke sig med en vis Tvivl, — ofte har troet at se, hvad der slet ikke eksisterede. Netop fordi hun var holdt borte fra Livet og Virkeligheden, manglede hun Omdømme

om mange Ting, saa for sort paa noget, for naivt lyst paa andet, var tildels farvet af det milieu, der havde dannet hende, medens Heiberg i olympisk Ro mener, at naar han blot har Brøndkarse til sin Middag, er Opinionen ham ligegyldig. Fru Heiberg var tillige som Autodidakt mistænksom, og i visse Retninger tung af Natur, saa hun tungt paa Mennesker. Hvilket underligt kategorisk Spørgsmaal til Wiehe, om Høedt var sanddru? Det manglede blot, at hans bedste Ven skulde benægte det. Spørgsmaalet kommer i Anledning af den Simonske Ministerhistorie, der fra Høedts Side skal have været en ren Spøg, om end en uheldig.

Ligesom tredie Del af Erindringerne, der omfatter Teaterstriden, giver det fyldigste Indtryk af Fru Heiberg, saaledes udviklede hun i denne Periode baade sine smaa og store Egenskaber. Var hun i enkelte Retninger vilkaarlig og partisk i sin Færd, saa udfoldede hun til Gengæld en viljestærk Energi, idet hun bogstavelig talt satte Livet ind paa den store Opgave at holde den synkende Teaterskude oven Vande. Hun beaandede sine Medspillende, holdt Modet oppe, baade hos dem og sig selv, og var Saisonen igennem den al Middelmaadighed overstraalende Farve, den skønt gennemtrængende Tone, der overdøvede alt Vrøvlet. Det er med stolt Tilfredsstillelse, at hun i et Brev til en Veninde skriver: „Det er ganske morsomt, at Theatret aldrig har haft saa store Indtægter som i den Saison, hvori Høedt og Wiehe er gaaede bort.“ At Teatret i hine Tider overhovedet betalte sig, maa for Nutidsmennesker staa som noget mærkeligt, og for dem, der stadig har hørt om Heibergs slette Bestyrelse, maa det virke lidt forbavsende, naar

Fru Heiberg ganske en passant nævner Repertoiret som bestaaende af Hakon Jarl, Palnatoke, Kong Lear og Hamlet, Julius Cæsar endog paatænkt, men strandet paa Høedt og Wiehe o. s. v.

Saa solide Retter med Holberg som Basis maa nok have kunnet taale lidt Duftvaudeville som Strøsuksukker. Men det ligger udenfor disse Linjers Formaal at øve sammenlignende Kritik imellem daværende og nuværende Teaterforhold. Kun saa meget er vist, at store Resultater i Nutiden har den høedske Bevægelse ikke afsat, og til Bevis herpaa kan tjene, at Fru Phister, den sidste af den gamle Stok, spillede i lige saa fuld Samklang med Nutidens som med Fortidens Personale, kun med den Forskæl, at hendes Spil røbede en sikrere Skole, end man nu er vant til. Men den Gang gik Bevægelsens Bølger højt, og Høedt blev betragtet som den, der satte Grænseskæl imellem gammelt og nyt. Man ansaa det kgl. Teater som det aandelige Livs Midtpunkt, hvor enhver havde sin personlige Indsats at forsvare, og dette gjorde Spørgsmaalet helt brændende. Venner skiltes, Familier delte sig i Grupper, alt eftersom de hørte til det heibergske eller det høedske Parti. For fredeligt-sindede hørte der megen Politik til for at skjule sine Sympatier lige over for Modstandere. Ikke mange, fortalte man, forstod saa godt at sno sig som Michael Wiehes Svigerfader, en indvandret Tysker, der Livet igennem bar paa et stille Sværmeri for Fru Heiberg, idet han underfundigt endog fik hendes Modstandere til at hylde hende. En Gang om Aaret samlede han nemlig sin talrige Slægt i sit store Hus. Naar hans gode Vin havde bragt Stemningen paa Højdepunktet, rejste han sig

og udbragte en Skaal „für was wir lieben“. Alle maatte høfligt tømme deres Glas, og alle vidste, at den Mystiske, de havde bragt deres Hilsen, var Fru Heiberg, som Manden forøvrigt ikke personligt kendte. Historien blev bragt til Skaalens Genstand, og ved Lejlighed sendte Fru Heiberg ham en Pokal, hvorpaa var malet den Bolig, „hvori han saa ofte havde tømt et Bæger for en ukendt Veninde“.

Mange af de Deltagende, der bestode af Høedts Venner, har sikkert tømt dette Bæger med mindre Sympati, men under Teaterstriden har det knebet stærkest. København var bleven Valpladsen, som Paris blev det i Religionskampenes Tid, og det var alt det, at man undgik Bartholomæusnatten. Høedt, der delte Kunst og Literatur i Protestantisme eller ikke Protestantisme, var selvfølgelig med sin Realisme protestantisk, medens Fru Heiberg i Følge Afstamning og øvrige Forhold var katolsk romantisk. Men forøvrigt, hvad brød hun sig om alle nye Kunstteorier, naar Tilskuerne blot ved at se hende blev gjort til Proselyter? Naar blot hendes Indtræden kastede saa varmt Farveskær over Scenen, at al Kritik sank i Jorden skyndsomt og forlegen som gammel Sne for den første Sols Straaler.

Som Bevis paa den store Virkning, hun endnu udøvede, kan anføres, at en Skuespiller, en af Fru Heibergs Modstandere, en Dag oppe paa Teatret irriteret udbrød: „Der er jo intet at stille op, Publikum bliver jo gal, blot ved at se hendes lille Finger.“ Han har ikke tænkt paa, at den, der i hened fyrretyve Aar stadigt griber med det Uvilkaarliges Magt, er et virkeligt Geni; thi netop ligeoverfor Skuespilkunsten er Publikum som Pilekvisten,

der bøjer sig over den Plet af Jorden, hvor Kilden springer. Det føler Geniet, som Træet med sit Planteinstinkt føler Vandet, der giver det Livet.

Teaterstriden var Guldalderens Slutning, de sidste knaldende Rakter, der sluttede en Tid, hvori man havde tilladt sig den Luksus at lade Teatret spille første Rolle, og hvor der ved hvert Ministerskifte spurgtes om, hvilken Stilling det vilde komme til at indtage ligeoverfor den nye Regering. Hall lagde ikke Skjul paa, at han nærmest var blevet Kultusminister i den Hensigt at støtte Fru Heiberg, og Monrad gjorde sig en Ære af, at hans første Handling som Kultusminister skulde være den at føre den store Skuespillerinde tilbage til det kgl. Teater. Større Rolle vil vel ingen saadan komme til at spille selv i det æstetiske Danmark, dette Land, hvori Heiberg dengang vittigt mente, „at der var ligesaa mange Digttere som konfirmerede Mandfolk“.

Krigen og Tabet af Slesvig bragte imidlertid paa sørgelig Maade Ligevægt i Interesserne. Men endnu i 1863, da Forfatningskampen stod paa, erindrer jeg, at en af vore unge fremragende Politikere, ved Talen om Fru Heibergs Bortgang fra Scenen, udbrød: „Hvorledes skal det gaa i et Land, hvor de alvorligste Spørgsmaal trænges til Side af en Teaterprinsesse?“ Jeg følte baade det rigtige og det lidt skæve i Bemærkningen, men fandt intet Ord til Modsigelse. Kun lidt drømte man om, at der tredive Aar efter, ved Udgivelsen af Fru Heibergs Bog, virkelig atter skulde rejse sig Kamp om det udbrændte Spørgsmaal, og det netop i det Øjeblik, hvor man skulde mene, at Caprivis Udtalelser om Danmark ved Militærkommissionen i Berlin

vilde have givet de danske Aviser alvorligere Ting at tænke paa. *) Intet Under da, at de samtidige, at selve de rollehavende var optagne af denne Strid. Saaledes skriver Fru Wiehe i nogle Optegnelser, at det var i Fiolstræde, Wiehe til Hædt meddelte sin Beslutning om at tage sin Afsked. Hun betegner endog Stedet, at det var ved det gamle Træ med Udsigt til Universitetet. Nøjagtigere kunde man ikke forlange det, om det handlede om Europas Undergang, og denne Højstemthed falder sammen med Fru Heibergs Forsikring om, at man selv efter Døden vil finde indgravet de Ord i hendes Hjærte: „Heiberg har haft Ret“.

Man ser overhovedet i Erindringerne, hvorledes Skuffelserne bliver det sorte Fundament, der lader Heibergs Billede glimre som aldrig før, og som gør ham, den stadig trofaste, til hendes Livs røde Traad, hvorpaa Pligtens Perler for saa vidt har været lette at trække.

*) Fra Hamburg sendte Holger Drachmann da ogsaa i den Anledning forundrede Udraab til Aviserne i København.

**Hendes Liv paa Scenen. —
Kunstnerpersonlighed. — Sammenspil
med Wiehe.**

Naar Fru Heiberg de triste Efteraarsmaaneder paa Bonderop har fordybet sig i sit Følelseslivs Historie og dermed har forbundet Teaterkatastrofen, der spillede saa stor en Rolle deri, saa har hun paa den anden Side i sine lyse Øjeblikke set sit gamle Hjem paa Christianshavn, som hun nu knap turde vende tilbage til, i den Solglans af Lykke og Sejer, der i hendes unge Aar havde hvilet over det. Altid var det denne Bydels graa Gader, gammeltdags Huse og lige Kanaler med de alvorlige Træer, der havde dannet den enkle, halvt hollandske, Indfatning om hendes Livs pragtfulde Farver.

Hvor underligt maa hun ikke have følt dets Vekslen, da hun som nygift flyttede ind i det Hus, som laa ligeoverfor det, hvor hun som lille grædende Pige havde danset paa Billardet for Gæsterne. Siden, da hendes Lykkes Sol stod paa sit højeste, var det atter Christianshavn, hvor hendes privat tilbagetrukne Liv symbolsk indesluttedes bag Søkvæsthusets Fængselsmur.

Men ligesaa symbolsk rejste Fru Heibergs Have sig bag denne Mur, straalende som den hos Alferne. Danmarks første Mænd mødtes her. Oehlschläger gaar henrykt derfra med sin Buket plukket af Johanne Louise, og næste Dag strømmer Begejstringen over i et Digt til Giverinden.

„Blandt de Insekter, som fandtes i vor Have,“ siger Fru Heiberg, næsten uforvarende; „ja rigtigt, det var en anden Fauna derude, ogsaa en anden Flora, det manglede blot,“ tænker Læseren smilende; men sikkert har Samtiden i en Buket fra Fru Heibergs Have følt Duften af Trolddom; thi hvad fandtes der ikke her af mærkelige Vilkaar, glimrende Skæbner med Eventyrets Glans over sig, der spredte kunde have lyst op over lange Tider. Her i disse Gange, for at tale Datidens Sprog, mere svævede end gik Johanne Louise, Nationens Stolthed, omgiven af en glimrende Kreds af Landets fremragende Mænd og ved hendes Side Heiberg, den danske Komedies Fornyer, Midtpunktet i en Løvspringstid, i hvilken hun var „Uroen“, den nye Kraft, der fik Digterne til at skrive og Publikum til at forstaa, omslyngende alle Parter med sit unge Trylleri.

Saa var der Fru Gyllembourg, Heibergs Moder, der skrev de beundrede Romaner, medens hendes Liv selv var den mærkeligste Roman, nogen havde læst. Essensen af hendes Skrifter gennemtrængte Luften i dette Hjem, med fin og sjælden Aroma. Og en underlig mørk Baggrund, en halvt dramatisk Belysning fik det ved gamle Heiberg, der levede nede i Paris, og gennem sin store Livsførelse kastede Landsforvisningens og Skilsmisens Vemod hen over det, medens ogsaa Navnet Gyllembourg under Grevekronens

Glans gav det et vist romantisk Relief. Bæreren af dette Navn, — en Romanhelt af det reneste Vand, — var nemlig som anklaget for Delagtighed i Kongemordet paa Gustav den Tredie ogsaa landsforvist; men ved sin Skønhed og trofaste Kærlighed til P. A. Heibergs fraskilte Hustru, havde han alligevel vakt Deltagelse hos alle følende Hjærter.

Ved hans Død havde Romanens Storme lagt sig, og Muser og Gratier holdt nu en beskyttende Haand over hende, han havde ladt tilbage. Men disse tre, Johan Ludvig, Johanne Louise og Thomasine Gyllembourg de lyste som et af hine i alle Farveskiftninger spillende Stjernebilleder, man en klar Efteraarsaften gør hinanden opmærksom paa, undrende paa, hvad Navn det kan have. Og som sædvanligt flokkedes større og mindre Stjerner omkring det, dannende det Hele, som var Skyld i, at man kaldte det gamle graa København for Nordens Athen.

Men, for at komme tilbage til Haven, var det saa efter alt dette underligt, om Insekterne var af en anden Art, om Roserne vare lidt fortryllede, og Vedbenden stærkere af Vækst, end nogen Gartner havde set det?

Men Livet kunde dog forme sig monotont derude. Hvad oplevede hun, den unge imellem to ældre, dør de mange, lange Aar i et barnløst Ægteskab, med de bestandigt tilbagevendende Saisoner, med evigt et og det samme af Arbejde og Hvile, Beundring og Forundring i enhver Retning.

Kun paa Scenen levede hun, den var hendes Virkelighed, her led og elskede hun, og Hjemmet derude,

det var snarere kun hendes „anden Verden“, den vi søgte hos hende, for at komme bort fra Virkeligheden. Hun levede paa disse Bræder som i sin egen Stue, og det var utroligt, hvilken Lethed og Naturlighed, hvilken fin Hyggelighed hun gød over disse ganske ligefremme, fra Livet hentede Situationer, netop dem, fremragende Skuespillere ofte snuble over. Det faldt saa selvfølgelig, at Kritiken sjældent fremhævede det, og dog har det grebet netop Kunstkere. Hun kunde klage over en forkert Anretning, en altfor stegt Snæppe, eller kassere et Par Handsker som altfor store, forsegle et Brev og give en Tjener en Besked, som fandtes der ikke andet Liv end det, hun netop færdedes i.

Og i disse Stykker, hvor hun legede med Mændenes Hjærter, for gennem Kabaler og Intriger at aabne Fængselsdøre, og forene de elskende eller med Læmpe skyde Kejserkroner fra sig, der spillede hun ikke alene op med sine Medspillende saa de, forførte af hendes Trylleri, kun fløjtede den Melodi, hun ønskede, men hun spillede op med Publikum eller spillede det sammen, saa disse tusinde Hoveder kun rummede én Tanke, én Vilje, blev ttl en samlet Masse, der, kærtegnende som et tæmmet Dyr, laa for hendes Fod, belurende, opsnappende, forstaaende hvert Ord, hvert Blik af hende, følende enhver lille Haandbevægelse som et sagte Strøg henad dets Ryg og ledsagende selv det svagest henaandede Koketteri med et henrykt Beundringsudbrud. Saa kunde der komme noget over hende, som var hun nu træt, som laa der et Savn bag al denne Magtfulde, der stred imod det første af alt, det at være Kvinde.

En Kamp imellem disse Følelser, hvor Kvinden dog faar Overtaget, var hendes Spil i Scribes „Kvæ-

keren og Danserinden“, hvor Michael Wiehe var Kvækeren, der ved en Misforstaaelse er kommen i Besøg hos Danserinden og nu i bævende Kejtethed sidder ved hendes Chaiselongue, hvor den forgudede Primadonna har kastet Hovedet tilbage i Puderne i stille Betragtning over, hvorvidt det lønner sig at knuse hans Hjærte, som hun har knust andres. Imidlertid morer hun sig med at spørge om, hvilken Stilling han tror hun indtager i Samfundet. Betagen af al den Luksus, han ser, men dog mest greben af hende selv, hendes lette og dog fornemme Sommerfugleskikkelse, som ligger der i hvide Kniplinger og med det sorte Haar rullet op i en Knude af Krøller, gætter han paa noget meget fornemt.

„Højere op“, siger hun drillende overlegent. Han stiger, stiger, til han naar Dronningen.

„Højere op“, siger hun endnu.

Maalløs stirrer han spørgende paa det vidunderlige Væsen.

„Gudinde“, svarer hun let henkastet og rejser sig op.

Her mente Kunstkere fra hin Tid, at Fru Heiberg naaede Skuespilkunstens Top. Illusionen blev til Virkelighed, thi selv den mindst forstaaende følte, at dette betagende Blik havde Menneskeskæbner i sin Magt.

Fru Heiberg skildrer selv med nogle Ord sit og Wiehes Sømmespil i Dronning Marguerites Noveller. Det er Scenen, hvor han som Keiser Karl den Femte tilbyder hende at dele Tronen med sig, men faar et Afslag.

Pointet er dette, at et Verdensherredømme bliver lagt for Fødderne af en Kvinde, hvis glimrende Aands-

ævner er som skabte til at styre det, men som, paa Grund af en Ungdomskærlighed til en ubetydelig Adelsmand, afslaar det. Kejseren bliver, i Stedet for at rase eller befale, endmere forelsket, idet han bøjer sig beundrende for hendes Sjælsstorhed, medens hun, forstaaende hans Forstaaelse, smelter hen i Tak.

Det var et af disse Steder, hvor hun og Wiehe, der begge var saa udviklede i Kunstens Mellemtone, mødte hinanden ikke alene som Virtuoser, men med en indre Samklang af hver Nerve, hver Fiber, der medførte en saa enestaaende ejendommelig Stemning, som det ellers kun er givet Musik at udtrykke.

Forfatteren havde øjensynligt kun tænkt sig Akten sluttet med banal Effekt, men som efter fælles Overenskomst imellem de Spillende udslettedes denne Effekt og tilbage blev kun to store Personligheders stille Møde, hvis højbaarne Inderlighed gød en fin og drømmende Erotik over den hele Situation. Konturene blev bløde og usikre, aldrig er et Afslag blevet saa ridderligt optaget eller saa fint givet. Hendes Hoved med de hvide Fjedre bøjede sig ydmygt. Han beder, om hun vil bevare hans Hemmelighed, hans Nederlag. Hun peger paa sit Hjærte, sigende, at her ligger den gemt. Men de sagte Ord blev til Mimik og deres Lyd svandt i en hendøende Tone, hvis Sordineklang endnu længe efter zitrede i Øret. Tæppet faldt under den dybeste Tavshed. Ingen vilde slippe denne Klang.

Hvor godt man forstaar den Slutning bag Tæppet, som Fru Heiberg selv fortæller, den, at Wiehe greb hendes Haand, kyssede den og sagde. „O, hvor det er dejligt at spille saaledes sammen!“

I Anledning af Dronning Marguerites Noveller kommer Fru Heiberg med den Ytring, at naar nogen spurgte hende om, hvori Trylleriet laa, og gættede snart paa hendes Lune, snart paa hendes Toilette, saa vilde hun løse Gaaden ved at henvise til Modsætningen i sit Spil, Modsætningen imellem det glimrende og det hjærtelige. Hun træffer her lige Hovedet paa Sømmet, det som ellers ingen fandt paa, fordi den almindelige Bevidsthed urokkelig har knyttet Begrebet god sammen med dum og Begrebet klog, glimrende, vittig sammen med ond, medens det modsatte maaske oftere er Tilfældet.

At man kunde spille som hun, lade Replikerne stige op som straalende Rakter, for som fængende Gnister at lade dem drysse ned over bedøvede Hoveder, og saa ovenikøbet have Hjærte, det gik man nødigt ind paa. Dog er det sandt, hvad hun siger, at i disse hule Dame-roller hørte man Sukket bag Smilet. Hvad der i senere Aar hos hende kunde flyde ud i sentimental Overdrivelse, det blev her inddæmmet af Replikernes Slagfærdighed, indtil Vemodets Bølger steg, lysende med Blink af et eget sødt, men behersket Sværmeri. Midt under den begejstrede Munterhed græd enkelte, og disse har ikke mindst forstaaet hendes Kunst.

De samme Modsætninger, der fandtes hos Mennesket, fandtes ogsaa hos Skuespillerinden. I hendes Elskinderoller følte altid Slyngplantenaturen, og dog paa samme Tid det klare Hoveds Hævden af eget Menneskeværd. Og en egen dyb Sødme var der i Modsætningen imellem hendes ydmyge Given sig hen og hendes stolte Ydre. Hvad der hos en zart smægtende Blondine kunde forekomme selvfølgelig, blev her til skønt virkende Kon-

traster, som om f. Eks. Violens Duft kunde forenes med Liljens Pragt.

Fru Gyllebourgs Indflydelse paa Svigerdatteren har strakt sig lige til hendes Kunst, og har kunnet gøre det, fordi der virkelig var det tidligere omtalte Valgslægtskab imellem dem. Det lyse og lette paa den ene Side og det lidenskabelige orientalske paa den anden Side var hos Svigerdatteren Elementer, der var beslægtede med den gamle Digterindes Natur.

Først det at gøre Livet til en Fest, ved Hensyntagen og Finhed i Samliv og Omgangstone, at forebygge alle Dissonanser, ikke, som Jonas Lie siger, at forbitre hinanden Livet ved en stadig Træden paa hinandens Hjerterødder, det havde hun lært som Menneske i det Heibergske Hus, og rundt om i hendes fine Kunst mærkede man Spor deraf.

Dernæst følte man i hendes Spil Paavirkning af det lidenskabeligt ømme, som Fru Gyllebourg i Novellen „de to Tidsaldre“ udtrykker i Ordene: „Stolt over at kunne give alt hen og dog findende, at det endnu er for lidt.“ Det var som disse Ord lyste over Fru Heibergs Elskerindeskikkelser i det romantiske Drama. Ogsaa ser man, at hun citerer dem i sin Bog om Svigerforældrene og tillige gentager dem i „Erindringerne“ i sin Omtale af „Dorothea“ af Calderon. Denne Omtale gør hende stor Ære, idet hun viser en Forstaaelse af det spanske Drama, som hæver hende højt over alle hendes Medspillende. Forøvrigt giver den Lejlighed til nogle meget karakteristiske Bemærkninger, der kaste Lys baade over hende selv og Fru Nielsen. Denne sidste siger nemlig i Anledning af Calderons Drama: „Det er modbydeligt at se en Kvinde glemme sin Stolthed“. Fru Heiberg

mener derimod, at en elskende Kvinde maa glemme sin Stolthed, og undrer sig i sit stille Sind over den anden, „og det siger Du, som selv i en ældre Alder o. s. v.“

Fru Nielsen, der som Menneske for saa vidt ikke har fulgt den conventionelle Moral, som hun har ladet sig skille fra Wexschall for Niensens Skyld, staar her for Poesiens Vedkommende som Dydens Vogter, medens Fru Heiberg med sin gode Samvittighed, sit uantastelige Liv, i det mindste i Digtingens Verden vil tillade sig den Luksus at have liberale Meninger.

Altsaa begge ytre i Kunsten en Anskuelse, der er modsat den, de fulgte i Livet, et Tilfælde, der vist ikke er nyt for en Psykolog.

Disse to Kunstnerinder stod i alt som to hinanden ganske modsatte Typer. Fru Heiberg repræsenterede i den almindelige Kunstøffentlig Venusbjærget i Tannhäuser, hvis Kogleri holdt den stakkels Ridder o: Publikum fangen, — en Skæbne det dog godt fandt sig i — medens Fru Nielsen, det var Elisabeth, Kunsten i al sin Renhed og Ophøjethed.

Fru Heibergs Erotik var altsaa absolut Hengivelse. „Fædrelandet“ fandt i hin Tid, da Ordet dæmonisk var et Slagord, baade for hendes og Michael Wiehes Kunst, at den Magt, hun saa dæmonisk udøvede, laa i hendes Ydmyghed, hendes absolute Gaaen op i sin Kærlighed, der aldrig spurgte, om det var med eller udenfor Loven, fordi hun med et Ryk hævede Figuren op i en Poesiens Verden, hvor dette Spørgsmaal var overflødig. Derfor netop hendes Mesterskab i Roller som Calderons Dorothea.

Hendes betagende Udførelse af Hovedrollen i „et Fejltrin“, som, efter hvad der fortæltes, især angreb det mandlige Publikums Nerver saa stærkt, at man ofte

forlod Teatret under Opførelsen, har derimod hvilet paa det modsatte, nemlig en skyldbetyngt Brødebevidsthed. At hun som ganske ung ligesaa fuldendt spillede den „faldne Kvinde“, som hun i „Prinsesse Isabella“ spillede Fyrstinden, født til at beklæde en Trone, viser den tidlige Udvikling af hendes Talent. Kunstens Ildsyner gjorde hende visionær paa Omraader, hvor al Erfaring manglede.

Man ser at Heiberg i sin lange Skrivelse til Christensen ivrer imod Høedts Fordringer paa at ville skabe en ny Kunstscole, idet han siger, at hans Kone aldrig har pretenderet noget saadant, men tværtimod fra ung har sluttet sig til den ældre, allerede længst bestaaende. Det er dog kun med Modifikation, man kan give ham Ret, saa meget mere som der er noget modsigende i, at han længere hen ytrer, at det skælmske, naive er det centrale i hendes Kunst, hvorefter hun maa dømmes, idet han fortæller, at Stykker, hvori dette Element spillede Hovedrollen, ikke tidligere gjorde Lykke, men først ved hende kom til sin Ret.

I sit egentlige Hovedfag har hun saaledes ingen Forbilleder haft, har ikke kunnet danne sig efter nogen Skole. Hele Indtrykket af hendes første Fremkomst har ogsaa efter Beretningerne al Nyhedens Aabenbaring over sig. Medens Fru Wexschall som Kunstnerinde var Efterfølgerske, og, i aandelig Slægt med Fruerne Heger, Rosing o. s. v., stod i stærk Rapport til vor forøvrigt saa ypperlige Kunstscole, saa var Fru Heiberg noget for sig selv. Som en Eventyrprinsesse af fremmed Oprindelse steg hun i Land paa vor kolde Kyst og bragte Sydens Sol og varme Straaler med sig.

Derfor var der et Hav af Lys og Luft om hendes Skikkelse, naar hun som den Yngste, Toniette, Ninon

traadte ind, straks meddelende Scenen al det glødende Farveskær, der laa over hende selv.

Naar man i Taine læste Kapitlerne om Shakspeares Lystspil, i hans „den engelske Literaturs Historie“, læste denne Beskrivelse, der ligesom dufter af Skovbrise og Anemoners sagte henstrømmende Aande under hviskende Blades Skygge, bragtes Tankerne uvilkaarligt hen til det Indtryk, man paa vor Scene havde faaet under Fru Heibergs og Wiehes Spil. Friluftstemningen, der laa over hendes Personlighed, hvis poetiske Skønhed altid svarede til Rollen, ja selv den dristige Fantasi i hendes stilfulde Dragt, gjorde hende som skabt til at spille i Shakspeare. Med den brændende Paagaaenhed, som udmærkede baade Wiehe og hende i Studiet af deres Kunst, har hun tilbunds studeret Originalen. Man kunde næsten tilgive Sille Beyer hendes Forhutlinger, naar der dog gennem dem kunde strømme saa megen shakspearesk Aand ud til det store Publikum.

Her fik Fru Heiberg Brug for sin fornemme Ydmyghed, sin under Skælmeri og fin Spot fuldstændige Gaaen op i den ene Følelse, Hengivenhed for den elskede.

Hvem der har set hende som Viola vil aldrig glemme hende som den forelskede Page, hvis Stemme alene følte som et Kærtegn, og hvor Overgangene fra Vemod til Lystighed spillede over en lang og øm Skala af de zarteste Stemninger, de letteste Nuancer, de blødeste Overgange, mindende om Løvets sagte Gliden imellem Lys og Skygge en varm Sommerdag. Hvilken hjælpeløs, fin Komik var der ikke over hende, naar hun tvungen af Mandsklæderne skulde slaas. Hendes Forsikring „Jeg er ingen Slagsbroder“, kom med en saa henrivende ubevidst Naivetet, at den i Publikum frembragte dette

bevægede Røre, der er Kunstnerens højeste Løn. Men dog endnu mere ubevidst og fuld af hjælpeløs Skrøbelighed var hun, naar hun under Forklædningen havde erobret en Kvindes Kærlighed og nu skulde hjælpe hende til Fornuft.

Naar hun efter endte Forviklinger endelig nærmede sig den elskede, var det som en sky Selvfølelse holdt hende tilbage, medens en uimodstaaelig Magt drev hende frem, indtil hun standsede foran den elskede med sænket Hoved og saa stiltørdig, at hun ligesom derigennem fremtvang den knælende Beundring, hvormed Michael Wiehe elskovsberuset bøjede sig for hende.

„Cypressen bøjer sig for Anemonen“, siger Hertz i et af sine Dramaer, med specielt Henblik paa Wiehe og Fru Heibergs Personligheder. I den næste Replik svares der:

„Et skønt og ædelt Par.“

Men den enkle Replik fik dog først sin Uddybning ved den sært dragende Poesi, der laa over dette Par, en Poesi af saa udvalgt fornem Natur, at ethvert Udtryk om dem syntes banalt.

Hendes Spillemaade. — Ejendommelighederne i hendes Kunst. — Slutningen af hendes Teatervirksomhed.

Tæppet faldt, og Jærntæppet bagefter. Dets skarpe Dump var som Lyden af en Guillotine, der skar Hovedet af alle Illusioner, brød hvert Baand imellem hin Verdens Drømmeflugt igennem zart glødende Regioner og den Virkelighed, hvori man levede. Naar man nu efter lange fattige, men maaske sundere Perioder atter søger at forestille sig hin Tid, føles Vanskelighederne dobbelt, og man synes atter at høre hin trøstesløse Lyd af Tæppets Fald.

En Ejendommelighed ved den gamle Skuespilkunst forekommer mig dog sikker, og det var, at den, skøndt glimrende, var en stille Kunst. Den kunde i denne Retning sammenlignes med Maleren Købkes Billeder, der gribe en ved deres indadvendte fordringsløse Stemning. Man føler, at det er Jærnbannerne, der med Larmen og Brusen sætter Grænseskillet imellem hin Tid og vor, og netop i denne Følelse forøges Tystheden, fordobles Stilheden. Ligeledes i Skuespilkunsten: Alt, hvad der er

udvendigt i den, forceret Jagen efter Natur, Mangel paa Dybde og Enhed synes at staa i Forhold til vort moderne Liv, bag hvis støjende Nutidsramme den gamle Skuespilkunst sagte og fjærnt fortoner sig.

Altsaa en tyst Kunst svarende til Kunstnerpersonlighederne, der ogsaa er indadvendte og netop ved denne Egenskab virke desto dybere. Vil man forestille sig hin Tids Skuespillere i Forhold til Nutidens, er denne Indadvendthed dobbelt iøjnefaldende. Den gav sig tilkende dels i deres Liv og dels i deres romantiske Foragt for Verden. — Selv over deres Klædedragt laa et Genskin af den første Romantiks Uvilje imod det almindelige. Derfor stødes Fru Heiberg, da hun ser Wiehe første Gang efter Oprøret og bemærker hans moderne, slikkede Dragt. Medens Nutidens Kunstnere ikke foragte at være Verdensmænd, var det dengang ilde set. Ordet var ikke i Kurs. Med hvilket medlidende Verdensdamesmil vilde ikke Fru Heiberg for sit Vedkommende have fjærnet Begrebet Verdensdame, hvis nogen havde brugt det Udtryk om hende.

Det franske Ord „farouche“ er det, der nærmest betegner Kunstnernaturer som Wiehes og Fru Heibergs i deres første Oprindelighed. Derfor er det med en vis fin Forstaaelse, at hun netop fremdrager det Træk hos Wiehe som Dreng, at han tavs og sky i fremmedes Nærværelse pressede Hænderne for Øjnene og sagde: „Ingen maa se paa mig“, eller Fru Heiberg selv, hvor betegnende, at hun som Barn, selv efter Trine Rars Triumfer, kryber langs med Husrækkerne i sin Moders gamle vendte Kaabe, fordi hun frygter for at blive „gjort Nar af“, og med hint ubeskrivelige Dyreblik i Øjet, der ligesom beder om Undskyldning fordi hun er til.

Det var saadanne Skikkelser, hin Tids Kunst foretrak, deres Ubevidsthed var den Magnet, der drog Lykken til sig. Med al sin Refleksion, al sin Beregnethed har Fru Heiberg i den højeste Grad haft Geniets Ubevidsthed. Det Spring, som forvandler Efterligning til Kunst, og som man har kaldet lige saa hemmelighedsfuldt som selve Livets Tilbliven, — det har hun taget alt som Barn. Hendes Fremtræden var straks Geniets, var straks af en saadan Magt, at Oehenschläger i Anledning af Heibergs Vaudeviller skrev, at selve Thalia var stegen ned fra Olympen for at spille i dem. I Følge hin hemmelige Forvandling var hun øjeblikkelig ved sin Indtræden den Figur, hun fremstillede, sagde Replikerne som om de kun vare fødte i hendes Hoved, hvorfor der som en Selvfølge aldrig kom en falsk Betoning, aldrig en Talen ved Siden af. Denne Selvilluderen gav hendes Spil en Overlegenhed og Smidighed, der gjorde, at Fru Heiberg vanskelig under det kunde bringes ud af Ligevægten. Mantzius fortalte saaledes (Borchsenius), at han flere Gange drillende havde forsøgt dette, ved under Samspillet med hende pludselig under selve Opførelsen at forandre sine Replikers Betoning, men at hun øjeblikkelig trods alle Forstudier føiede sine Svar derefter. Beslægtet med hin mystiske Forvandlingsproces var det, at hun ogsaa som Tilskuer var fuldkommen inde i Illusionen, ja, kunde blive greben paa samme primitive Maade som en ung Pige i Galleriet, der for første Gang er i Teatret. Om det var Stykker som „Amors Genistreger“, hvor hun hundrede Gange havde spillet Hovedrollen, skreven for hende, kunde hun sidde stum af Forbavselse og med fremstrakt Hoved forfølgende Stykkets Forviklinger med smaa Udraab

som var hun midt i Virkeligheden. Dette Faktum var Grunden til hendes betagende stumme Spil, ligesom det forklarer den baade aandelige og fysiske Smærte, hun følte ved pludselig at rives ud af Illusionen, thi den var for hende næsten en magnetisk Tilstand.

Naar man vil betegne Fru Heibergs Talent udadtil i ét Ord, maa man give E. Brandes Ret, naar han ligner det ved en „kosmopolitisk Diamant“. Men skønt hendes Talent altsaa kunde spille i saa mange forskellige Farver har det den for os store Betydning, at det tiltrods herfor mere end noget andet har indvirket paa dansk Literatur.

Som Guderne frelste den forfulgte Daphne ved at forvandle hende til et Træ, saaledes har Fru Heibergs Genius frelst hende fra Tidens Glemsel ved at forevige hende i vort dramatiske Dignings Træ. I det har hun forgrenet og forkvistet sig ud i det fineste Løvværk, idet hvert Lune, hvert lille Bizarreri navnlig af Hertz er taget med for at karakterisere hendes Væsen. Men Daphnes saakaldte Frelse ser ikke paa de antike Fremstillinger af Sujettet misundelsesværdig ud. De mod Himlen sig vridende Arme eller Grene, der ligesom tigge om Forløsning og Liv, give Træet et halvt udgaaet Præg. I Lighed hermed er det en halv uddød Literatur, hvorunder Fru Heibergs Skikkelse skjuler sig. Men en literært Interesseret vil dog altid i Fremtiden have Øje for den. En saadan vil mulig levendegøre og igenfremstille denne skønne overlegne Kvindetype (G. Brandes), hvis Konturer især hos Heiberg og Hertz ere saa danske og saa let kendelige.

Men ligesaa dansk som hendes Talent var, — ligesaa kosmopolitisk. Der hvilede fransk Aand over hende, naar hun spillede Scribe, tysk, naar hun gengav Romantiken

i dens stærkeste Essens, f. E. i „Ørknens Søn“. Det orientalske i hendes Natur gjorde, at Orientens og Tusind og en Nats Glød lyste over hendes østerlandske Roller. Lokalfarven, som i den Tid, især gennem Merimée, spillede saa stor Rolle i fransk Literatur og som Hertz søgte at indføre hos os, fandt i hendes Naturbetingelser en glimrende Støtte.

Derfor kunde hendes Talent, hvis Felt indadtil var Erotik, rumme de Yderpunkter, der laa i Udførelsen af Shakespeares Julie og Hertz's Antonie i „Sparekassen“.

Som Julie gav hun fuldt ud den i hende indesluttede Sydlænderinde, flammende, og uden Hensyn. Som Antonie var hun den paa dansk Grund fødte lille Pige, der saa helt havde slaaet Rod i Omgivelserne, at Ingen før eller senere saaledes har formaaet at give et københavnsk Smaa-strædes Poesi. Var det i „Romeo og Julie“ den glødende sydlandske Himmel over en Balkon, fra hvilken man skuede den videste Horisont, saa var det her en hjemlig dansk Sol, der, gennem Mutters nystrøgne Gardiner, tittede ind paa en Gyldenlak og et hæklet Bordtæppe. Mellem disse tvende Poler ligger den hele Skala af romantiske, tragiske og dæmoniske Roller, ikke at glemme Verdensdamerne i Scribes Stykker. Hvor underligt det lyder, kan man sige, at Mademoiselle Mars' Kunst fandt sin Fortsættelse paa Københavns Teater. Heiberg, som i Paris havde gjort formelige Studier af denne verdensberømte Skuespillerinde, gjorde sin Kone bekendt dermed, og han, der altid var ædruelig i sin Dom, selv lige over for hende, ytrede bestemt, at hun var jævnbyrdig med Mars.

Theatre francais' fornemme Spillemaade blev altsaa indført. De smaa Bevægelser og den douce Talemaade.

Repliken, som før havde bevæget sig („Erindringerne“) i Slæb og Allongeparyk, fik en Understrøm af Liv. Hendes Konversationstalent bevægede sig her som Fisken i Vandet, glimrende og let, smuttende bort og kommende igen med tusinde pludselige og uventede Bevægelser, gørende Publikum ganske ør af Henrykkelse. Intet Sted fik man mere Indtryk af, hvor forstaaende og zart den Heibergske Paavirkning maatte være gaaet for sig, siden hun, Pariabarnet, havde naaet denne legende Overlegenhed, denne vittige, henrivende, alle Omgivelser beherskende Elskværdighed. Havde Heibergs „Spanskhed“ kvalt endel af hendes Temperaments Yderligheder, saa opstod de atter, dobbelt straalende, i hendes Kunst, lig de glade Einherier i Valhalla, efter først at være faldne paa den jordiske Kampplads. Hun var fuld af dristige Indfald. Hun rummede „en Verden af Ideer“, som hendes Ungdomsven C. N. David tilskrev hende i et Brev. Hendes Kunstfæller smittedes af hendes lette Kunst, og Udførelsen af disse franske Skuespil er ikke overgaaet af noget Verdensteater. Naar man tænker sig al denne fornemme aandfulde Ynde sammensmeltet med den Naivetet og det Skælmeri, som var hendes oprindelige Kendemærke, saa forstaar man, at Diamantens væsenligste Facet var at fortrylle.

Hendes Genre er ved at dø ud. Det var ikke Sarah Bernhardts voldsomme Temperament, eller E. Duses intensive Liden. Hendes Felt var Glæden og Skønheden, den, som den moderne Malerkunst atter vil sætte til Højbords. Ikke Renaissancens blodrige Skønhed, men Skønhed og Glæde aandeliggjort gennem Romantikens Længsel, straalende paa en dunkel Grund af Ikkeglæde, ligesom hendes Skønhed glimrede paa

en Baggrund af Ikkeskønhed eller sjælelig Skønhed, der netop derved fik sit hemmelige og tveæggede Trylleri.

P. Hansen siger et Sted med fin Forstaaelse af Fru Heibergs Kunst, at det haabløse fandt sit særlige Udtryk i den. Levende i vor Tid, Nervøsitetens, de syge Følelsers som de syge Farvers Tid, havde hun mulig — thi ethvert Geni former sig efter sin Tid — udviklet denne ene Side af sit Talent ligesom Eleonore Duse, der kun spiller paa Lidelsens Stræng. Men i hin Periode, de sunde Nervers — Fru Heiberg var slet ikke nervøs — hvor det i Kunsten kun kom an paa Helhed og Harmoni, dér blev hin smættelige Nuance kun en bedaarende Folie for Lykke og Skønhed.

Og som om enhver Kunstretning, selv i det ydre, forstod at forme sine Organer efter sit Behov, stemmede hendes Skikkelses Regelrethed saa ganske med hin Retnings Teori. Den havde ingen moderne Karakter af rørende Langarmethed eller mager Aandfuldhed. Den var slank uden at være spinket. Den fyldte paa Scenen og var dog glidende let, hurtigt forsvindende som en Svane imellem Sivene. Den havde Antikens hebeagtige Skønhed, men — ikke dens storladne Simpelhed.

Hendes Storhed forholdt sig kun stor til det moderne Kostume, mest udpræget maaske i en luftig Baldragt, hvor et pludseligt Lyn af Højhed eller Foragt netop gennem Modsætningen strejfede det Sublime.

En af mine første Erindringer om Fru Heiberg drejer sig netop om en saadan Scene. Klædt i moderne Brude dragt skal hun, tvungen af Omstændighederne, underskrive en Ægteskabskontrakt, der er hende forhadet. Pludselig, som ved en højere Indskydelse, river hun den,

netop i det kritiske Øjeblik, itu. Man maa have set den skælvende løsslupne Frihedsjubel, hvormed hun gjorde det, den sublime Foragt, hvormed hun stod lige over for sin Modstander for at fatte, hvorledes hun fik hver Nerve i Tilskuernes Hjærte til at zitre. Et saadant Spil, føler man, maa hvile paa Grunden af det selvoplevede og først ved at læse „Erindringerne“, ved at sætte mig ind i den Kval, hendes lidenskabelige Natur har følt under halvt og helt paatvungne Forhold, har jeg ganske forstaaet hint lidenskabelige Udbrud. Det var Ædelfalkens Flugt, idet Linen slipper.

Det prægnante ved hendes Skikkelse gjorde, at hun i et saadant Moment fæstnede sig i Tilskuernes Opfattelse som Billedet paa en Fotografplade. Den mindste Detaille selv i hendes Dragt fulgte med, og saa meget desto mere som denne udgjorde en Del af hendes Personlighed for ikke at sige Kunst.

Fru Heibergs Kostume, der smæltede saa fuldkomment sammen med det interessante i hendes Ydre, gjorde Indtryk af et Digt, et Æventyr, hvori alt levede og vibrerede. Et Par Ørenlokker, et sammenlagt Lomme tørklæde som i „Tilfældet har Ret“ kunde have staaet paa Teaterplakaten som Medspillende. I Tragedier og Dramaer anvendte hun ofte en vis Symbolik i sin Paa-klædning, medens hun i Damedragterne tilstræbte en høj Grad af elegant Luftighed. Det var lette Fjedre og endnu lettere Stoffer, indvirket med Guld eller Sølv paa en Undergrund af Silke eller Atlask. Alt anvendtes forøvrigt, glindsende Blomsterfrø, glimtende Græsarter og Stene for at smykke disse Kjoler, der som Troldepigers lette Taagesløer glimrende og fantastisk snoede sig om hendes Skikkelse. Netop i de gammeldags

Scenearrangementer med de faa Møbler og den store Plads kom disse Toiletter og hendes Skikkelse med den svævende Gang til sin Ret. Tomheden følte ikke. Hun skaffede Sammenhold og Hygge imellem de spredte Møbler, ligesom hun bragte Glans og Mening over hver Ting, hun berørte.

Den Spænding, der gik forud for hendes Indtræden paa Scenen, blev virkningsfuldt udnyttet af Forfatterne. En lille Replik bag Kulissen, et lille Refrain som i „Nei“ forhøjede den. Hendes Komme bragte Hilsner fra Skønhedens Verden, og hvor langt hendes Roller end laa fra hinanden, altid var der over hendes Ydre noget bebudende, noget overlegent, der laa højt over København, dets Gader, Ansigter og Begreber.

Alligevel holdt hun dette adstadige København i sin Haand, og hun kunde have ført det, hvorhen hun vilde. Det kunde knurre lidt, naar hun iførte sig en altfor bizar Dragt, gik for hensynsløst op i sin Rolle, som i „Møllen i Marly“, hvor en Afklædningsscene efter dets dydige Mening gik for vidt; men det faldt straks til Ro i den Bevidsthed, at Alt klædte hende, og at ingen kunde sammenlignes med hende.

Hovedstaden var Bourgeoisiets Hjærte, men til Trods derfor Romantikens Hjemsted. Langsomt havde den, gennem Ingemanns Romaner, Fru Gyllembourgs og Carl Bernhardtts Noveller, formet sig ind under zarte og bløde Stemninger, over hvis drømmende Vande Heibergs og Hertz's Dramaer hvilede som Fata Morgana Slotte med klar og gennemsigtig Arkitektur, altid førende Fru Heibergs Navn paa deres slanke Spir. Erotikens Alfer og Dæmoner flagrede om dette Spir. Det var det lyrisk romantiske i hendes Natur, svarende til Tidsaandens

Retning. Alferne tro ingen mere paa, men selv i vor nøgterne Tid, hvor Mysticismen i det mindste tager en hel anden Retning, kan man, naar man taler om Fru Heiberg, ikke gaa uden om Dæmonerne, i det mindste ikke om Ordet „dæmonisk“. Ibsen har i „Vildanden“ søgt at ramme det en Pæl gennem Livet, men Spøgelset kommer igen og er stedse lige uforklarligt.

Der findes rigtignok meget lidt af dette Element i „Erindringerne“ mange Bind, der næsten kan lignedes ved et halvtømt Champagneglas, hvor Bruset, Skummet er fordunstet og kun de tungere Dele er tilbage, men Begrebet maa tages op, alene af den Grund, at det moderne Dramas dæmoniske Kvinde skyldes hende. Oehlenschläger skrev Kjartan og Gudrun, Dina, Dronning Zoë paavirket af hende. Efter ham kom Hertz med Svend Dyrings Hus. Ingen tvivler om, at Fru Heibergs gaadefulde Blik har skabt Ragnhild, og at Dramaets Scenelykke skyldes hendes Spils mystiske Magt. Æblet med Runeskriften blev derved figurlig talt kastet i Publikums Skød, og idet hun uden Skaansel dryppede Trolddommens søde Gift i Tilskuerens Blod, stemplede hun Sagnet til Virkelighed. Selv en saa moderne Aand som Henrik Ibsens undgik ikke sin Skæbne. Svend Dyrings Hus paavirkede ham, og Sagaens dæmoniske Kvinde, der gaar lige ned til Hedda Gabler, opstod paany, tilført nyt Blod. De fleste forklare Fænomenet dæmonisk som en hemmelig Naturkraft, født i ubevidst Sammensmælden af Vilje og Ævne. Uklare Forestillinger herom har rørt sig i Fru Heiberg, naar hun til Fru Sødring under Omtalen af en koket Dame foragtelig siger: „Koket — kalder De hende koket?“

Man føler uvilkaarligt her, hvorledes hun har sammenlignet sin egen Magt med Koketteri og følt Forskellen. Fru Sødring giver derfor øjeblikkelig Køb og siger: „Nej sikkert, ikke koket i Fru Heibergsk Forstand“. Heri ligger underforstaaet en Indrømmelse til et „noget“, der er stærkere end Koketteri, men dog beslægtet dermed.

Saa bølgende, saa nuanceret som disse Begreber skyde sig ind i hinanden, ligger der sikkert ikke lidt Refleksion bag den Bemærkning (Erindringerne), at, naar hun holdt sin Haand over en Silkefryndse, rejste den sig lodret op. Hun tager her baade bevidst og naivt paa det, som var det en magnetisk Kraft. Ligeledes ogsaa, naar hun fortæller, at hun i Tonietta, hvor hun i Begyndelsen længe stod tavs og halvskjult paa Scenen, imellem mange andre, ved en indre aandelig Bevægelse forstod at drage alles Blikke paa sig. Disse Tilfælde er dog Undtagelser. Selvfølgelig har det uimodstaaeligt Dragende skjult og ubevidst ligget i hendes Natur. Et Eksempel herpaa: Da Fru Nielsen ved en Genoptræden efter en Sygdom modtog Publikums stormende Ovation, trak Fru Heiberg, der stod ved hendes Side, sig efter alles Mening „saa nydeligt“ tilbage, at Opmærksomheden for Fru Nielsen fuldstændig svandt, og alles Øjne fængsledes af den anden.

Denne dæmoniske Tiltrækningskraft forfulgte endog Tilskuerne længe efter. Molbech skriver, at vel var han begejstret selve Aftenen, da han saa hendes „Dorothea“, men værre blev det Dagen efter. Hun er som nærværende ved hans Arbejde paa Kontoret, generende ham med sit Billede paa alle Maader. At der paa Teatret gik mange Rygter om hendes underlige Magt er sikkert. Hendes Kammerater ved Balletten havde

saaledes, paastod de, en Dag set hende løbe over en aaben Lem i Gulvet uden at falde igennem o. s. v. Hendes Alfetro motiveres ikke lidt derved. Det var det underfuldes Tid, og ganske betegnende for hint romantiske Øjeblik er det, at Ordet „underfuldt“ af Michael Wiehe blev sagt som intet andet Ord. Det var som Bjærgets Indre aabnede sig derved, og man saa Dronningen vinke med det gyldne Bæger. I Ninon, hvor han river Æsken fra Kammerpigen og beundrende fremdrager den dunkelrøde Fjer, „der underfuldt forhøjer et Fruentimmers Skønhed“, følte man under Betoningen af dette Ord ligesom hele Dramaets Stemning drage sig forbi, blot i Stemmeklangen, naar han talte om denne Fjer, om denne Pande, malede sig Ninons „underfulde“ Skønhed som det naturdæmoniske, der drager ham i Afgrunden.

Det hemmelighedsfulde og dunkle i Fru Heibergs Natur kunde dog forvandle sig til det lyseste, lykkeligste, mest alfelette. I sit vekslende Spil kunde det atter lignedes ved Diamanten, der, hentet op fra Bjergets Dybder, fanger Solstraalerne i sin Glans. I sin Helhed var dette Spil maaske det naturdæmoniske selv, i al sin Magt. Dybere set den, der var Grunden til, at hun ingen Rivalinder havde, fordi Kvinder i Reglen klogt foretrække kun at beundre dør, hvor Sejren paa Forhaand synes udelukket. Ikke engang Fru Nielsen var Fru Heibergs Rival, skønt mangan saakaldt Kunstkender søgte at skabe en Art Rivalitet imellem disse to, ved Temperament, Alder og Anlæg saa forskellige Personligheder. Spillet var for saa vidt let at vinde, fordi Fru Nielsens Kunst altid var ren og uden Lyde, medens Fru Heibergs kunde fejle. Men Fejl, og netop Geniets,

blive i Forbindelse med en forførerisk Fremtræden dobbelt iøjnefaldende, og for flere Kritikere bleve derfor Fru Heibergs til vildledende Lygtemænd i Forhold til Fru Nielsens klare Maanelys. Men nok saa store Kunstkere fulgte dristigt Lygtemændene og opdagede snart, at de dansede over en Skat af ægte Guld, der, overstraalende alle Mangler, viste, at Ordene vox populi, vox dei, ofte slaar til.

Mange har besværet sig over Fru Heibergs stærke Tro, andre har let af hendes Overtro. Al denne Religiøsitet blandet med Alfer, Trolde, Genfærd, Holberg, der siger Godnat o. s. v., har staaet som et underligt Sammensurium, man ikke kunde blive klog paa, og som man nu til Dags knapt vilde byde Børn. Men har ikke al denne naive positive Tro netop været hendes Fantasis Styrke? Sikkert nok. Den har med sine rige, baade tindrende og disede Farver været som en Seid, der gav hendes Figurer den Ilddaab, der brændte dem ind i Erindringen.

Især kom hendes Fantasi i Fart lige over for Roller der tidligere vare spillede dansk traditionelt. Da var det for hende, som for Agnete i Visen, da „alle de Smaabilleder de vendte sig omkring“. Hun saa dem paa en ny Maade fra en kosmopolitisk Side. At hun skabte den haarde Lady Macbeth om til en ung dæmonisk elskende Kvinde ved man. Ofelia i Hamlet tog hun ligeledes saa selvstændigt paa, at det næsten vakte Forargelse. Elisabeth i Elverhøj undergik ogsaa en Metamorphose. Fru Nielsen havde selvfølgelig spillet den efter Forfatterens Mening, lunefuld og egensindig, men dog indenfor de Grænser, som en adelig Jomfru maatte finde passende. Fru Heiberg gjorde Rollen til

en Blanding af en dansk Troid og en fransk Kokette, med saa stærke Farver baade i Indre og Ydre, at det var som den blege Elververden forsvandt derved. Hun gjorde imidlertid Lykke, og Fru Jerichau malede hende som Elisabeth, medens Heiberg i skyldigt Galanteri bøjede sig for en Opfattelse, han vist aldrig havde tænkt sig. Dette var den eneste Rolle, som gjorde Indtryk af at være skabt i et Primadonnalune. Sangen „Naar Løvsalm skygger“ laa for højt for Fru Heibergs Stemme, men man forsonedes ved den Liden-skab, den foraarsagtige Uro, hvormed hun slog Vinduet op for at lade Ridderen komme ind. Desuden dansede hun Menuetten med som Brud og det med sand scenisk Pragt. I Elverhøj, og med denne Dans sluttede hun sin Teatervirksomhed. Ingen uden hun vidste det, og medens Publikum som sædvanlig i Korridorerne snakkede løst og fast og i Brudedragten fandt hende dejlig, anede ingen, at de havde set hende for sidste Gang.

Hendes Smærte ved Afskeden har været for stor til, at hun turde udsætte sig for Ovationerne ved en sidste Forestilling. Som i den sagte dæmpede Menuet har hun foretrukket at glide umærkelig ud af Sagaen, klædt i det hvide Atlask, der mest af alt havde fremhævet hendes mørke Skønhed. Hvilke Tanker er der ikke farede gennem hendes Hoved under denne Menuet, en Gravidans over store Minder, der har omsvævet hende under den dejlige Musik. En vis Tilfredsstillelse har hun følt ved Tanken om, at hun harmonisk har afsluttet sin Bane som hun begyndte den, med et af Heibergs Stykker.

Man maa højlig beklage, at E. Brandes hvis sær-

lige Specialitet det er at kunne individualisere Kunstner-
Personligheder, og hvis Pæn i saa Henseende ejer Farver,
der netop havde egnet sig for Fru Heibergs Kunst, ikke
har set hende i hendes Glans; kun fra hendes allersidste
Tid findes et Par Skildringer fra hans Haand. De ere

Fru Heiberg som Elisabeth Munck i „Elverhøj“.
Hendes sidste Rolle.

imidlertid saa træffende, at de her maa anføres. Den
ene drejer sig netop om Elverhøj:

„Det er den sidste Aften, Fru Heiberg spiller. Der har
hun staaet ved Vinduet og sunget med lidt usikker Røst
og med en henrivende Utaalmodighed Stævnemødets

Riddersang og vender sig nu omkring, svaj i Ryggen, med Adelsdamens ranke Holdning og maaler den stakkels Elsker med sit overlegne, forvirrende, skælmske og medlidende kærlige Øjekast. Den, der saa hende hin Aften, hvor det sløve Publikum ikke syntes at ane, hvilken Storhed det mistede, vil ikke glemme, hvor moden en Kvinde hun var paa Scenen. Siden da er vi langsomt gledne hen til Ingenuens uindskrænkede Herredømme: Jo uskyldigere, des mere hjærtevindende, selv en Smule Barnlighed skræmmer ikke Klapperne bort. Fru Heiberg vilde slet ikke være barnlig, slet ikke uskyldig, hun besad god Tro til moden Kvindelighed og lod den vise sig i Naturens egen Form. Skuespilkunst var for hende ikke Ævnen til ensformigt at overkridte alle Følelser, men derimod den Sans, der malede hver enkelt Stemning med dens særegne Lød. Og hvor tindrede ikke hendes Spil i rige Farver! Saadan en Rolle som Elisabeth, der dog er ringe fra Digterens Haand, omskabte hun til en levende, rigt udrustet Kvinde. Hun var bevidst sig selv i hvert lille Ord og hvert aftegnede hendes Karakter. Hun gav sig ikke hen over for sin Elsker, og lovede dog saa usigelig meget ved sit ømme Smil. Hun tabte ikke sin Sejrssikkerhed et Sekund; hvorledes skulde hun, forkælet og forgudet, tænke sig alvorlige Hindringer, som hendes lille Fod ikke kunde træde til Side? Som hun havde jaget sin virkelige Elsker i et Musehul, saaledes beherskede hun sin paatvungne Brudgom i samme Øjeblik, han stod for hende. Det vilde se galt ud med Agnete og alle Elverhøjsløfterne, om Ebbesen fik Lov til at dvæle længe indenfor den Tryllekreds, som hun med sin Skønhed drog ham ind i, medens hun selv beruset af sin Lykke drak ham til af Bryllupsfestens

Bæger. For dette blændende Væsen svandt den luftige Barneromantik hen som en Nattetaage, der brydes af luende Fakler. Der var just ikke Dagklarhed i dette Spil. Men Lys sitrede og flammede bestandig i Øjet, i Smilet, i den brudte Tale og i den pludseligt stigende Latter, der udslyngedes som en Udfordring, og i en maaske altfor sirlig Plastik, der gærne tog en forskræmt Stilling, da den blot gav endnu mere Sikkerhed over Personen. Og denne Elisabeth var intet Dydsmønster, Agnete blev saa flad og kjedelig i Sammenligning med den smukke Dame, som var lunefuld og hidsig og let fornærmelig og rap, en rigtig Trold eller i alt Fald langt mere Elverpige end den dydsirede Maaneskinsjomfru. Fru Heiberg spillede god Komædie i vor nationale Festopera Elverhøj.“

Hun længtes nu tilbage til „Virkeligheden“, siger hun, og det er karakteristisk, at hun som en bjærgtagen bruger dette Udtryk. Væsentligst var det dog Alderens Komme, der drev hende ud af Bjærget, thi denne kunde ikke forliges med en Kunst, hvis Grundvold var Erotik og hvis Maal var at fortrylle. Man behøvede blot at se hende i en Rolle som „Fægteren fra Ravenna“ for at fornemme, til hvilken Grad Magien i hendes Kunst svandt, naar hun mistede denne Grundvold. Man saa kun en ældre Dame, der spillede godt, men som ikke synderligt interesserede. Begrebet „Fru Heiberg“ som det tryllende, eksisterede ikke her.

Hun kunde tilsyneladende fortrylle ganske ubevidst som den forslagent uskyldige Agnes i „Fruentimmer-skolen“, eller som Fiorella i den Yngste, hvor hun med sød Komik holdt den lærde Tadeos Bog bagvendt, i det hun studerede i den, men hun kunde ogsaa fortrylle ganske bevidst som den, der forud holder Sejren i sin

Haand, og denne Bevidsthed eller Selvbevidsthed kunde, stik imod alle Love, forhøje Fortryllesen, fordi Publikum ikke alene fandt, at hun havde Ret til den, men endogsaa gottede sig over, at hun selv saa godt vidste det. Vekselvirkningen mellem hende og dette Publikum havde i det Hele naaet Forstaaelsens zarteste Finhed. Det var som et Kærlighedsforhold, hvor Ord ikke mere behøvedes, hvor et Blik, en Pavse kunde gøre alt. Det ser ud som et underligt Træf af gensidig Sympati, at lige i det Øjeblik af hendes Liv, hvor hun siger, at hun (det var efter hendes Sygdom) trængte til Kærlighed, modtog det hende ved hendes første Optræden med en Storm af Henrykkelse, hvortil Teatrets Annaler intet Sidestykke har, og ikke alene det, men hilste hende med Sang til en af hendes bedste Melodier, uden at ane, at hun var Komponisten til den. I et saadant Øjeblik har hvert Savn, hver Lakune været udfyldt af den højeste Lykke. Hun har følt, at hun ikke var nogen sædvanlig Teaterprinsesse, ikke kun en Afgud paa Afstand, men at hun var dette Publikums Kærlighed, at hver en, selv den ringeste, havde Del i hende. Hendes Popularitet var i hint Øjeblik saa stor, at selv om man havde vidst, at hun var de yndede Vaudevillers Forfatter, og Komponist til de Melodier, hvis blide Mørkningsmusik var paa alles Læber, havde det intet kunde lægge fra eller til. Hvad der gav denne ganske populære Magt sit særlige Relief var, at hun selv for de mest kritisk anlagte Naturer tillige stod som den mærkelige, den dragende, Tryllersken. Høedt, hendes saakaldte Fjende, drives af en underlig Magt til fornemmelig at oversætte de Stykker, hvori hun fejrer sine højeste Tri-

umfer. Naar han efter Pavserne i sin offentlige Optræden atter skal spille, ønsker han at spille sammen med hende. Folk i Almindelighed tiltror hende de forskellige Ævner. Hun bliver af vildfremmede anmodet om at raade i Skilsmisseeffærer og fremme Embedsbesættelser, hjælpe elskende til at blive forenede o. s. v.

Og Kvinderne beundre hende ikke mindre end Mændene. Fru Collet erklærede sig paa sin stille, inderlige Maade for „bjærgtagen“ den første Gang hun saa hende — Jenny Lind, fortæller Bournonville i sin Bog, tabte fuldstændig Modet til at optræde her, efter at have set, at Teatret ejede en saa sjælden Forening af Geni og Skønhed, som Fru Heibergs. Magdalene Thoresen var hendes begejstrede Beundrerinde.

Ejendommeligt er dog den begavede Fru Tschernings Ord, naar hun i et Brev til Fru Heiberg takker hende, fordi hun saa fuldt har skænket for hende i „Livets Bæger“, thi bagved disse Ord føles ikke saameget en Tak til Skuespillerinden, som til den Samtidige, der har højnet Livet, fyldt det med den næsten sælsomme Festglans, der fra hende udgik til hendes Kreds.

Det er i det Hele karakteristisk, at Fru Heiberg ikke alene af Fru Sødring, men af sin hele Samtid, oftest bliver lignet ved Vinen eller ved den, der iskænker den berusende og fortryllende Vin. Et langt lyrisk Digt, som Fru Heiberg synes at tilskrive Christian Winther, men der i Virkeligheden er af en af vore største nulevende Kunstkritikere, hylder hende paa samme Maade.

Det er som om man bag disse gentagne Lignelser skimtede et græsk Symposium, hvor de samtidige, de

som elskede Skønheden, Glæden og Livets Fest hæve deres vinfyldte, skummende Bægere imod hendes skønne hellenske Skikkelse, udbrydende i begejstret Jubel.

At denne Begejstring har givet hendes Talent en Bærekraft, og hende selv en Tro til, at det kunde række langt over Ungdommens almindelige Grænser, er rimeligt. Paa en vis Maade var det saa, paa en vis Maade ikke, thi det var en Selvfølge, at naar hendes Naturbetingelsers glimrende Modsætninger ikke længer understøttede endog til Overmaal — et Spil, der netop var bygget herpaa, saa blev Virkningen i disse unge Roller mere blandet end sædvanligt i lignende Tilfælde. Man kunde lide i det ene Øjeblik under Disharmonien for det næste Øjeblik at være over alle Bjerge, men Totalindtrykket var blandet. Harmonien, som hun fremfor alt havde søgt, var brudt. Publikum kunde komme i den samme Stemning som ved Ibsens Problemstykker, Humøret udeblev, medens mange dog vandrede hjem med et Minde for Livet. Hvem der i 1854 havde set hende i Dina, vidunderlig skøn, vilde vanskeligt forsone sig med Indtrykket af samme Rolle fra hendes sidste Aar. Det ikke helt illuderede Publikum iagttog med en Elskers Kritik enhver Rynke, ethvert nok saa lille Tegn paa svindende Ungdom. Altid var der dog et Blik, et noget, som betog, altid fandtes et Sted i Salen et Bifald, som ikke vilde dø. Desuagtet begyndte hun at tabe Interessen, ikke for Kunsten, men for sig selv. I „Erindringerne“ ser man, at hun ikke længer behandler hver Saison for sig, men slaar dem sammen som en træt Baldame sin Vifte. Om hendes Rolle i Bagtalelsens Skole, som hun vedblev at spille i til det sidste, skrev ikke destomindre E. Brandes en beundrende Kritik,

der for altid vil opbevare Glimt baade af Wiehes og Fru Heibergs Personlighed, og hvoraf efterfølgende er et Uddrag.

„Et Par Dage forinden sin Afskedsforestilling optraadte Fru Heiberg som Lady Teazle i Bagtalelsens Skole, hvor den dødssyge Michael Wiehe spillede for sidste Gang. Hvilken sær romantisk Poesi gød ikke de to over det tarvelige Teaterstykke, en moraliserende Bearbejdelse af en af den engelske Restaurationsperiodes tøjlesløseste Farcer.

Fru Heiberg var som Lady Teazle meget lidt af den lille Landsbyfrøken, der er kommen til Ære og Rigdom; blot i et altfor overmodigt og fremtrædende Væsen var Sir Peters Hustru en Smule parvenue. Dog dette faldt sammen med den dameagtige Overlegenhed, som Fru Heiberg altid nødigt undværede i sit Spil; hun var paa Scenen absolut ingen Tilhængerinde af Kvindernes Underkuelse. Over for Sir Peter bevarede hun urokkelig sit gode Hoved og friske Humørs Overlegenhed. Over for Joseph Surface var hun betaget, dog med en lidt barnagtig Glæde over sit Herredømme, i øvrigt selvtillidsfuld, indbildende sig, at hun bevarede sin Koldblodighed over for hans Forelskelse, medens det var saa ganske omvendt. Og i Forførelsesscenen — Fru Heiberg bar sikkert en rosarød Hat — hvor var hun ikke skælvende trods al sin Sikkerhed. Men Michael Wiehe var jo ogsaa som ingen anden i Verden forførerisk, var selve Elskovens naturkræftige Dragen. Naar hans dunkle, sugende Øjne hvilede paa hende, som om de saa hende bort fra alle Hensyn og Pligter, naar han tog hendes Haand saa nervøst, som om han aldrig kunde slippe den igen, da blev Ordene, de matte

og flove Ord, ligegyldige i hans Mund, hverken hun eller han hørte deres Mening, men det var som Flammer slikkede op ad hendes Legeme og Luften i Stuen blev glødende og brændte deres Attraa sammen som flydende Metal. De to omformede den fattige Virkelighed til rig Poesi, ligesom Fru Heiberg skabte ægte Menneskelighed ud af balletmæssig Romantik. Det var Kunst.“

Slutningen af hendes Liv.

Naar hendes Spil i det Øjeblik kunde virke saa stærkt, forstaar man, hvorledes det har glimret i hendes unge Aar. Men man føler tillige, hvor megen Kraft, der endnu var tilbage, og hvor tusindfold sværere Kampen imod Alderen maa falde en Skuespillerinde som Fru Heiberg end andre Kvinder. Det er ikke alene fra sin Kunst, hun skal skilles, men det er fra Literaturen, fra Digterne, som hun har besjælet. Det er en Afsked med Nationen, med hver Enkelt, i hvem der lever et Indtryk, som hun har skabt, og der nu skal falme ligesom hun selv. Hver ny Besættelse af en af hendes Roller har været som en fysisk Smærte, og Publikums tilsyneladende Glemsomhed lig en Elskers Bedrag. Et Brev til Mantzius svulmer af skjult Sorg. Med sin store Beherskelse, der her næsten virker naivt, vender hun Forholdet om, foreholder Mantzius, at han kun i Udøvelsen af sin Kunst skal finde Lykken uden Tanke om menneskelig Løn, men det lykkes hende ikke, Saa- ret brænder, naar hun tilføjer, at hver Kunstner har sin „hemmelige Lidelseshistorie“. Selve „Erindringerne“ eje forøvrigt en Tavshed om dette Punkt, som er talende nok. Selv i hendes høje Alderdom er Smærten af og

til brudt frem, som da hun, hin Aften Ninon første Gang skulde spilles af Fru Eckardt, grebes af en saadan Uro, at hun lig sine katholske Forfædre intet Raad vidste, uden det at ty til Kirken, hvorfor hun anmodede en ung Ven i Mangel af andet, at følge sig hen til en Aftengudstjeneste i Bethesda. — Ved at se den gamle Ristori endnu spille Maria Stuart, betoges hun ligeledes af stærk Vemod, syntes i det Øjeblik, at hun i Sammenligning med hende havde forladt Scenen for tidligt. En interessant Bemærkning om Forskellen mellem Ristoris og Fru Heibergs Maria Stuart, i „fremmed Skuespilkunst“ (E. Brandes) kan her anføres:

„Ristoris ejendommelige Personlighed bevirkede, at det svageste Punkt i hendes Maria Stuart netop var det stærkt lyriske Sted, hvor Dronningen, løsladt af Fængslet, glæder sig i Parken ved Fotheringhay over sin kortvarige Frihed. Følelsen er her udramatisk og derfor Ristori fremmed. Det var netop Perlen i den store danske Skuespillerindes Udførelse, som sidst spillede denne Rolle paa vor Scene. Fru Heibergs Maria ligesom voksede sammen med Lyset, Luften og det friske Løv. Hun var saa let, saa ungdommelig; naar hun med udstrakte Arme jubede som et Barn op imod de luftige Sejlere, var det som om hun vilde løfte sig op til dem. Ristori kunde ikke sige Repliken: „Lad mig være et Barn!“ saa man troede derpaa. Hun kunde ikke glemme Marias langvarige Lidelser; medens i et Nu Fængselsstøvet var bortblæst fra Fru Heibergs rene Pande, laa det endnu tilslørende for Ristoris tunge Blik.“

Netop saa stor som hendes Lykke paa Scenen har

været i et saadant Øjeblik, saa dybt har Savnet været i Livet. Men hun fortvivlede ikke. Hun vilde bevare Livets Blomst hel. Dens Farve og Duft var nu kun Resignationens. Men denne Følelse førte hende til hendes Væsens Indre: det Moderlige i hendes Natur. At nære denne Ævne blev hendes Maal. Man faar et Indtryk af hendes indre oprevne Tilstand efter Heibergs Død, ved den Dristighed, hvormed hun, den ellers verdenskloge og beregnende, pludselig bandt sig til tre ganske ukendte Børn ved at adoptere dem. Hele Resten af sit Liv helligede hun dem den ømmeste Kærlighed, og hendes Fantasis lykkelige Væv har ofte spundet hende ind i Troen paa, at hun var deres virkelige Moder. Ethvert Forhold bøjede hun ind under den Harmoni, der besjælede hendes Tilværelse. Kriegers Venskab for hende blev en uundværlig Del af hendes Liv. Yngre Venner som Komponisten Heise, Historikeren A. D. Jørgensen, Filologen A. Hauch stødte til.

Ogsaa Selskabslivet tog Fru Heiberg efterhaanden nogen Del i. Altid klædt i diskrete, stilfærdige Farver, snarere lignende det, som man i Marienbad antog hende for, en barmhjærtig Søster, end sin Tids mest bedaarende og glimrende Skuespillerinde, kunde hun dog i en Selskabs-salon udmærke sig ved et paa en Gang douce og pragtfuldt Toilette, der særligt fremhævede hendes blege Skønhed, der ligesom gemte over noget Hemmelighedsfuldt. En saadan Aften samledes selv hendes Modstandere fra Scenen om hende, for som Bier at suge lidt af hendes Berømmelses Honning.

Hendes Fremtræden var saa yndefuld og afdæmpet, saa fuld af Ro, Stemmen lidt tilsløret, Bevægelserne faa. Bag denne fine, kølige Ramme skimtedes lange Perspek-

tiver, bag den rolige Stemme vibrerede Toner, der mindede om Stemninger fra Livets bedste Øjeblikke.

Det var efterhaanden blevet Mode at opfordre hende til at vise sig ved enkelte højtidelige, nationale Lejligheder, for ligesom at laane Festen lidt af sin Glans. Som hun en Gang i sin Ungdom havde figureret i en Polonæse sammen med Thorvaldsen ved hans store Modtagelsesfest, saaledes viste hun sig ved Studenterforeningens Aabningshøjtidelighed med gamle Hartmann. Ved en stor Fest, der blev givet for Andersen, Heibergs „bête noire“, var hun ogsaa som forsonende Element til Stede. Det var 1869 efter hendes Bortgang fra Teatret. Som et Modstykke til A. Fibigers Breve foreligger et Brev tredive Aar efter fra Vilhelm Bergsøe, hvori man næsten sporer en lignende Begejstring for hendes Personlighed, men hvor man mærker, at Tredivernes idyllisk ensfarvede Stemning har givet Plads for Nutidens mere sammensatte. Efter en Beskrivelse af, hvor stærkt Andersen er bleven feteret, kommer:

„Efter Bordet traf jeg ved et Tilfælde sammen „med „Fruen“ og talte næsten hele 10 Minuter alene „med hende. Vor Samtale drejede sig om Heibergs, „Hertz og Hauchs Opposition mod den Andersenske „Muse, der jo rigtignok af og til lader Munden løbe „som en lille Pjattegaas, medens Manden selv græder, „enten af Rørelse eller af Arrighed. Men hvor hun „talte! Hvilken Klang og Modulation i Organet, „hvilken Finhed og Blødhed i Betoningerne. „„Andersen græder, men en Mand maa ikke græde.““ „Endnu hører jeg hende sige det! Hun talte forblømt, ogsaa om den Opposition, der var rejst

„mod hende, „men Enhver, der vil hæve sig op
„over Mængden, maa finde sig i, at Mængden stræ-
„ber at rive ham ned; thi for den gjælder kun Nivel-
„leringens store Princip. Da kan man gribe til for-
„skjellige Midler, alt som Ens Natur er, men græde?
„— Hvem vilde græde for det —“? Og saa saa
„hun saa stolt og dejlig ud, at jeg havde kunnet
„styrte mig for hendes Fødder.“

Men trods Forholdet til hendes Adoptivbørn, Venner, og det selskabelige Liv, atter trak Teatret Fru Heiberg til sig, og denne Gang som Sceneinstruktør. Hendes rastløse Energi maatte stadig søge Næring i nyt Arbejde, og her traf hun endog i Ibsens Arbejder ny Jord, som hun i ligefrem Kamp gjorde frugtbringende for Teatret. At hun, der i Følge sine Forudsætninger stillede sig saa stejlt til alt nyt, havde Blik for deres geniale Værd, viser kun, at i alt, hvad der angik den dramatiske Kunst, der har hendes Geni været det sig altid foryngende, aldrig opgivende Instinkt til at finde det store. Hun var sand nok til at indrømme, at den nye Digterskole gik dybere til Bunds i Menneskenaturens Skakter end den gamle, og denne Indrømmelse er fra hendes Side ret mærkelig.

Den romantiske Tid havde taget sine Ofre her som andre Steder og hun var i sin Begyndelse et højere Væsen, en Mellemtig af Elverpige og Menneske. Men det er min Tro, — og Dommen om Ibsen viser det, — at der i hendes Natur vare stærke ubenyttede Sider, en Arv efter Moderen, der var sund og djærv — blot hendes mærkelige faste Haandtryk kunde tyde derpaa — der, hvis Fru Heibergs Tid var faldet sammen med

en Ibsen, i det moderne realistiske Drama vilde have været af blændende Virkning.

Hver Gaade i hans Repliker havde hendes sikre Intelligens løst, thi i hendes Hoved foregik mærkelige Udviklingsprocesser, og havde Digteren kun rakt hende en Knop, kunde han være sikker paa at faa den tilbage som Blomst, netop straalende i den Skønhed, hvorom han havde drømt. Hvilken underfuld Rebekka West vilde hun ikke have været, selv den djærve Lone Hessel i „Samfundets Støtter“, som Fru Heiberg saa brændende ønskede at kunne have spillet, vilde have kastet brogede Straalefarver over det lidt graa Stykke.

Efter flere Aars Forløb opgav hun ganske Virksomheden ved Teatret og levede nu kun for sit Hjem.

Stærke aandelige Gæringer, voldsomme Gennembrud, havde omstyrtet de gamle Diger, bag hvilke hun havde levet og lidt, og naar man besøgte hende, havde man Indtrykket af en ældre afsat Fyrstinde. Den glimrende Ramme, som Heiberg og hans Venner havde dannet om hende, var borte. Hun var ikke mere hverken Tidens eller sit eget Ideal, thi de store Skikkelsers Tid var forbi, disse Skikkelser, hvis Storhed beroede paa, at baade Geni og Skønhed i Absolutismens Dage vare fordelte paa en anden Maade end nu. De, der vare i Besiddelse deraf, forholdt sig nemlig som sjældne Undtagelser, som Halvguder overfor en ensartet Masse, medens de samme Gaver nu ere fordelte blandt Tusinder, men til Gengæld i mindre Format.

I Kunsten var det Giganter som Paganini, Ole Bull, Liszt, hvis Toners Magt var af en saadan Natur, at man mente Vedkommende kun ved at forskrive sin

Sjæl havde naaet denne. Nu oversvømmer Virtuoserne Skarer hele Jordkloden i forbitret Konkurrence, og man glemmer den Ene for den Anden.

Det samme gjaldt om Skønheden. En Pauline Borghezes, en Madame Récamiers kongelige Skønhed findes ikke mere, medens der rundt i Gaderne vrimler af kønne Ansigter, hvoraf der gaar mere end tolv paa Dusinet. Baade hvad Geni og Personlighed angik, skrev Fru Heiberg sig fra hin Tid, Tiden for de store Enere. Blot hendes Blik og Gang vilde have skilt hende fra Mængden, som noget for sig, og som Ole Bull bag et Violinstrøg lod ane den Magt, der troldbandt ham, saaledes lod hun bag en intetsigende Replik ane den Dæmon, der bevingede den.

Nu kendte Ingen denne Magt; den var svunden, lige som hendes Tid var svunden. Det lette Drapperi, o: det næsten umærkelige i Stemme og Bevægelser, der hos en stor Skuespillerinde ligesom danner en hemmelighedsfuld Sammensmeltning af Natur og Kunst, var endnu tilbage, men dækkede hos hende over en ægte Kærne. Naar Poul Møller, den store Sjælekender, Affektationens Bekæmper, i sin Tid saa beundrende studerede Fru Heiberg, at hun næsten ængstedes derved, saa er det, fordi han hos hende har iagttaget hin Sammensmeltning under dens skønneste Form og til Trods for Drapperiet frikendt hende for den Affektation, som en senere Tid var alt for villig til at ville tillægge hende.

Tvertimod, det Ubevidste, hendes Barndoms og Ungdoms store Magt, forlod hende aldrig ganske, thi uden Ubevidsthed ingen ægte kvindelig Tiltrækningskraft,

derom har man til alle Tider været enig, og rent absurd vilde det være at tiltro hin Tids Mænd, Mænd som Poul Møller og hans Lige, en ringere Smag end Nutidens. Heller aldrig var Fru Heiberg Poseuse, — hendes komiske Sans gjorde sligt umuligt, — endnu mindre, som tidligere sagt, koket i almindelig Forstand. „Jeg har aldrig set hende koket og aldrig snærpet,“ skriver Filologen A. Hauch i et Brev.

Naar, som Søren Kierkegaard i hendes Ungdom havde sagt, Lykken havde forelsket sig i Fru Heiberg, ja, at den forfulgte hende, saa var det maaske hendes største Lykke, at hun til Gengæld ikke forelskede sig i den, men behandlede den med samme Kølighed, som en anden flygtig Tilbeder. Hendes Ædruelighed, hendes sunde Sands var Skyld heri. Den reddede hende ikke alene ud af Selvforgudelsens snærende Baand, men vedligeholdte i hendes Sind en Friskhed, der gjorde hende det muligt selv som gammel at tage fat paa nye Opgaver.

Af den indre Sammenhæng, der var i hendes Liv, ser man, at det ikke var tomme Fraser, naar hun som ung forgudet Skuespillerinde tungsindigt spurgte om, hvorledes hun skulde udfylde sit Liv, naar Scenens Kunst svandt. Hun viste det, da Alderen kom, ikke mindst, da hun halvfjerds Aar gammel samlede og udgav den vidtløftige Brevsamling „P. A. Heiberg og Thomasine Gyllembourg“.

Da den gamle Revolutionsmand hin Dag nede i Paris henvendte sig til sin unge Svigerdatter om sine intimeste Hjørteanliggender, har han ikke vendt sig til den Urette. Blot i den Ømhed, hvormed hun iagttager den blinde Mand, idet han i sin Sindsbevægelse tegner Figurer paa det støvede Bord og uafvidende tilsmudser sin smukke

hvide Haand, ligger Forstaaelsen, og i hint Øjeblik er sikkert Spiren lagt, der senere, seks og fyrretyve Aar efter, drev hende til det store Opgør.

Hvis hun i sin Ungdom var en Slyngplantenatur, der mærkværdig smidigt lige som med Luften indaadede de aandelige Næringsstoffer, der gjorde hendes Natur rig, saa er Smidigheden med Aarene bleven for-tættet til Styrke. Det Djærve i hendes Natur har i hendes ældre Aar skilt sig ud fra Romantikens blaa Længsler, og det er i saa Henseende betegnende, at en saa sund, men tung literær Kost, som „Kristine Eleonore Ulfeldts Jammersminde“, blev hendes kæreste Læsning. Men Styrken har ogsaa vist sig i hendes Religiositet, den hun i Modsætning til Fru Sødring sjeldent talte om, og i hvilken hun med fuld Bevidsthed skilte sig ud fra Heiberg. Hvis man vil holde sig til hendes egne Ord om, at Personligheden kun udvikler sig gennem Hjertet, saa gælder dette fuldtud om hende. Hendes Kærlighed og Omhu for hendes Nærmeste og Undergivne tog snarere til end af; hendes Godgørenhed, der især galdt trængende, der havde været ved Teatret, ligeledes.

Hendes glødende Sans baade for det skønne og det komiske, havde i sin Tid gjort hende noget kritisk lige over for hendes Medmennesker, og som den unge Lady Teazle i „Bagtalelsens Skole“ havde den ofte forledet hende til at give sin Overgivenhed Luft paa deres Bekostning. Med Aarene tog denne Kritik af. Kun hendes Nag til „Oprørerne“ kølnedes ikke. Her træffer man trods Drapperiet, de sikre og bestemte Linjer, til Dels grundede i hendes orientalske Oprindelse: stærk i Nag, stærk i Hengivenhed. Hendes Fjender døde alle tidligt, i det mindste længe før hun, og Høedts tragiske Endeligt, der

pegede paa et nervøst, oprevet Temperament, kunde have virket forsonende paa mange. Men den Art Forstaaelse — det var ikke Tidens og ikke hendes Styrke. Han har været saa uadskillelig forbunden med hendes Livs Sorg, den „stille, nagende Smerte“, at hendes stærke og usædvanlige Natur her har holdt fast paa sin første Opfattelse.

Hendes dybe Hengivenhed for Heiberg er Medaljens Avers, Hvis sjælelig Kontinuitet hænger sammen med Menneskeværd, staar hun som Menneske højt, thi faa har som hun staaet Last og Brast med deres Venner og Nærmeste, og hendes Taknemlighed imod disse sidste var, som en af hendes yngre Venner siger, bleven en Del af hendes Religion.

Men alle hendes Følelser, selv de religiøse, voksede paa en egen Maade sammen med Skuespilkunsten. Skuespillerinden, døde ikke. Det er som gammel hun kommer med den Refleksion („Erindringerne“), at hun intet ser til Hinder for, at man ogsaa spiller Komædie i Himlen. Grunden lader til at være den, at hun saa brændende ønsker at spille Mdmslle Hanne i „Tilfældet har Ret“ endnu en Gang. Stedet er hølt-rørende ved sin ufrivillige Naivitet. Ogsaa kunde hun selv som gammel blive ganske oprørt, naar Talen faldt paa et Konservatorium, fordi Ejendommeligheden, den som netop havde været hendes Styrke, efter hendes Mening der gik tabt. Hun fulgte alle vor Teatre med Interesse, vidste Besked om de mindste Talenter. P. A. Rosenberg fortæller, at hun i den sidste Periode, næsten dødssyg, forlangte at faa Shakspeare læst op. Aldrig havde han troet det muligt, at et Menneske paa et Par Timer kunde i den Grad forvandles. Hun fik Farve i Kinderne, Ryg-

gen blev rank, og Øjnene fik deres velbekendte skønne Glans. Det har været en sidste Opblussen. Tiden var der, hvor hun, som hun selv siger, skulde svinde bort i „Tidens Elv“.

I Nutidens Bevidsthed var hun som Skuespillerinde svunden for længe siden. Hun, som ved sin Død i tidligere Tid vilde have samlet Nationen i endelangt Sørgetog, hun begravedes nu som en Storhed, kun ældre Folk vidste Besked om. Det var et af hendes sidste Ønsker, at hendes Kiste skulde betrækkes med hvidt, den Farve, der baade i Livet og paa Scenen havde været hendes kæreste. Begravelsen, der foregik med konventionel Højtidelighed, indeholdt et besynderligt Moment. En gammel Barndomskammerat af Fru Heiberg, Danseren Hoppe, der havde gaaet sammen med hende paa Balletskolen, rejste sig nemlig under Højtideligheden op, for endnu en Gang at sende et Blik efter Kisten, men faldt i samme Nu død om. Var det hendes magnetiske Tiltrækningskraft, der endnu i Døden udøvede sin hemmelighedsfulde Magt? I alle Tilfælde var det, som om alt det lyse og festlige i hendes Liv, der ligesom symbolsk ~~var~~ ~~antyd~~det ved Lysenes Mængde og Blomsterne over det hvide Fløjl, som det igennem denne dystre Tilfældighed fik den Folie af Dunkelhed, der til alle Tider havde fremhævet det blændende i hendes Kunst, gjort den til en Art Aabenbaring.

Ligtoget, fulgt af Studenterne, hos hvem Traditionen om hende endnu levede, bevægede sig langsomt gennem Gaderne. Nogle Øjeblikke holdt det stille foran hendes Bolig i Gotersgade, medens Decemberens kolde Storme føg om den Baare, som indesluttede „Albanos Rose“, der næsten i et halvt Sekulum havde ka-

stet Sydens Solglans over sit Folk. Ude paa Holmens Kirkegaard sænkedes hun i den tredje og sidste Grav af det mærkelige Gravsted, der indesluttede Johan Ludvig Heiberg og Thomasine Gyllembourg. Et Trekløver uden Mage, et Stjernebillede, hvis Straaler, indbyrdes forhøjende hinandens Glans, udadtil havde været en aandelig Magt, Samtiden i Begejstring havde hyldet. Nu var det kun tre graa Høje, som den Dags faldende Sne hurtigt fygede til, som om den hastede med at gøre dem lig med alle andre Grave.

Mine personlige Erindringer. — Fantasi.

Mine personlige Erindringer om Fru Heiberg som Menneske løbe ganske parallelt med mine Minder om hende som Skuespillerinde. De tidligste tabe sig i Indtrykket af noget Særegt og Skønt, der virkede med det Overordentliges Magt. De senere prægedes af den Følelse af Delthed, som jeg i de sidste Aar modtog af hendes Kunst, i hvilken dog Skønheden, netop fordi den blev holdt fast og støttet af tidligere Minder, saa ganske fik Overvægten, thi alt som Barn var jeg med alle mine Jevnaldrende indrullet i den svorne Skare af hendes ungdommelige Beundrere. Min Skolegang var paa Christianshavn, hvor Søkvæsthuset ligger, som Fru Heiberg beboede, og fra Skolens Vinduer havde vi Udsigt til Knippelsbro. For os Børn var det Broen, der forbandt Alferiget med Virkeligheden. Her færdedes de to, der satte Fantasien i Bevægelse. Over den vandrede Michael Wiehe ud til Fru Heiberg for med hende at prøve de nye Roller, og naar Kunstens Net var knyttet færdigt af disse to, saa skulde det kastes ud over Byen, henover Landet, og man skulde undres over, hvilke Stemninger, det indeholdt. Saa gik ogsaa hun over Broen;

begge gik som de, der ikke høre synderligt til denne Verden, ikke klædt som andre, ikke seende til Siden som andre, og, det saa man paa det drømmende Blik, helt indfangede af den Verden, hvis underfulde Skikkelser nu skulde fange os. Alt hos hende bedaarede lige til hendes Dragt, lige til en højst pikant Kapothat af hvid Silke, der med en vis sær Poesi skyggede over det blege Ansigt, saa Øjnene lyste med skjult Glans!

Intet Under, at alle Damer kopierede hendes Paa-klædning, og at alle Herrer udspionerede hendes Veje. En af vore Lærere havde engang været saa lykkelig at møde hende i Dyrehaven. Hvidklædt havde hun vandret med den, som gammel meget sygge, Fru Gyllembourg under Armen. Den gamle i sin Grimhed og hun i sin slanke Skønhed, det var for ham Kongedatteren i Æventyret, troldbundet af Skovens Heks. Hvor andægtigt man hørte derpaa! Nutidens loyale Fortællinger om Dronninger og Kejsrerinder vilde have været det rene intet imod dette. At de Steder, hvor hun levede og færdedes for den almindelige Forestilling svømmede i et Hav af Poesi, er selvfølgelig. Den første Gang, jeg saa hende, var ude paa det skønne Sølyst, det Sted, der som Schimmelmanns, Oehlen-schlägers, Baggesens og senere Heibergs Opholdssted har faaet literærhistorisk Betydning. I den dejlige Haves mørke Lindeallé havde hun vandret op og ned med Bogen i Haanden for at lære sine Roller, medens Dyrehavsbakkens fjærne Trommeslag burlesk-romantisk har mindet om Barndommens æventyrlige Liv. Ved Søen, hvor de pragtfulde Udsigter gennem udskaarne Høje aabnede sig ud over Klampenborgbugten og Hveen i det fjærne, bar den smukkeste Plads hendes

Navn. Langs de bugtede Kanaler, hvor Træerne spejlede sig i Vandet og Svanerne stolt bøjede deres slanke Halse, havde min ungdommelige Fantasi ofte set hende som Ninon let og glimrende stige ud af Baaden, omgivet af Stedets Kavallerer, de kendte Venner, i beundrende Følge. Inde i Værelserne, forekom det mig, var en vis Ynde efterladt af hende. En sød Duft af rige Frugter og glødende Blomster; skønne Malerier, endnu skønnere fordi hun havde set paa dem. Ogsaa var der en Sal med græsk Dekoration, hvorom der gik det Sagn, at hun havde danset i den, som den udmærkede Danserinde hun var, og det blot for at more Heiberg en sen Aftenstund, da alle andre sov. Nu stod hun her atter, Aaret efter hans Død, saa fængslende som nogensinde. Hun svarede godt til Bjørnsons Forestilling om hende som en af Nordens mærkeligste Kvinder. Det var længe efter, at Marstrands Portræt var malet, og dog saa hun yngre ud, Teinten var klarere, Trækkene finere og blødere, ikke at tale om, at Figuren, der gennem Dragtens enkle Snit fik et græsk Skær over sig, havde en mere utvungen og storladet Ynde.

Som alle betydelige Kvinder tog hun sig dog bedst ud i Hjemmet. Først som ældre byggede hun Villaen i Rosenvænget, det af Ibsen besungne, forunderligt skønne Hus, hvor hun bevægede sig med en Hygge, en Ro, der stod i den fuldeste Harmoni med Omgivelserne. Hun havde ikke Parvenuens Hang til Pragt, men det Hele stemmede med hendes Personlighed. Hendes stilfærdige Væsen var ligesom i Slægt med det ejendommelig dæmpede Lys, der fra oven kastede sit Skær over hendes mørke, blege Skikkelse, den, der var omsvævet af saamange Minder, at de fyldte

Stuen med en egen historisk Atmosfære. Man forstod, at Mænd som Krieger, Andræ, Marstrand og Hejse her endnu fandt deres skønne Øjeblikke. Desuden vidste man, at mangan i Livet overset Skikkelse her havde et opmuntrende Tilflugtssted, hvor Fru Heiberg, der selv aldrig glemte sin Oprindelse, venligt forstod at lade selv Ekscellencer yde dem Opmærksomhed.

Andre Minder om hende skriver sig fra Sandefjord i Norge, hvor jeg i Begyndelsen af Halvfjerdserne var sammen med hende. Hall var der ogsaa, og det var morsomt eller maaske snarere trist at se disse to foruds saa intime Venner nu kun forsøge paa at være det. Hun var temmelig tilbageholdende, han saa forekommende ridderlig, i Grunden ønskende at drømme deres tidligere Forhold om igen deroppe imellem Fjældenes idylliske Ro. Teaterbegivenhederne, som de hver fortalte paa sin Maade, interesserede mig kun lidt, Forviklingerne i dem vare mig for forviklede, og det var med en vis Lettelse, jeg tænkte paa, at det blev Overskous Sag at klare dette. Langt mere morede det mig at høre Hall fortælle om Fru Heibergs Ungdom, om deres Samliv paa Bakkegaarden „hans lykkeligste Sommer“, da Heibergs boede der, da der blev læst højt af Heiberg, sunget Bellmanske Sange og „Dina“ blev indstuderet. Med et fint Smil tilføjede han, at hvis man vilde inddele hendes Liv i Perioder, knyttede til de Mænds Navne, som stærkest havde beundret hende, saa maatte én af dem kaldes den „Hallske“.

Fru Heiberg tog deres gensidige Forhold mere au serieux, sagde, at hun altid følte et lille Stik i Hjertet, naar de mødtes, og at det varede noget, inden hun

atter blev sig selv. Teaterkatastrofen havde for hendes Liv aabenbart været det samme, som Tabet af Slesvig var for Halls Politik.

At hun fremstillede den i et farvet Lys, forekom mig saa rimeligt. Naar man saa hendes ejendommelige Skikkelse, kunde man ikke tænke sig, at hun som en tør Retfærdig omhyggelig skulde „skifte Vind og Sol lige“ og det i sin egen Sag.

Selv ganske almindelige Forhold betragtede hun desuden med sine særlige Forudsætninger paa en anden Maade end Andre. Hun saa paa Livet som paa et Drama, og tillagde de deri optrædende Personer snart denne Rolle snart hin, lidt vilkaarligt tiltrods for sit skarpe Blik. Hendes Tale, der var saa klar i sin Form, drejede sig selvfølgelig nærmest om Teatret og Heiberg, og dernæst — et Æmne, der optog hende meget — om Mænds og Kvinders gensidige Forhold, idet hun i dette Fællesskab saa Blomsten af Menneskelivets Udvikling. Lidt docerende kunde hendes Ord falde, og dog forstod hun saa smukt at høre efter, et Talent for sig, hun maa have udviklet under sin megen Omgang med Mænd. Det var desuden ikke Talen alene, som gjorde Fru Heiberg interessant. Det var snarere Naturmagten i hendes Personlighed, den som ifølge en indre sjælelig Rytme formede sig til saa skøn en Melodi. Aldrig var hun forceret, aldrig var der Jagen efter Ungdommelighed. Hun tog imod Alderen med resigneret Gratie, klædte sig snarere ældre end yngre end hun var. At mit Indtryk af hende alligevel var blandet, laa kun i, at min Erindring om hende som Skuespillerinde var saa glimrende, at jeg ikke kunde smelte det sammen med det nuværende Billede.

Saa var der ogsaa hendes absolute Tagen Afstand fra alt nyt. Selv den mindste Bevægelse der henimod fik man hende ikke til at gøre. Blandt andet fortalte jeg hende om en Recension af G. Brandes angaaende hendes Udførelse af Dina, hvori Benævnelsen „forfløjen Ynde“ havde indtaget mig, fordi den brød med den traditionelle Tørhed, hvori Teaterrecensioner dengang i Reglen holdtes. Men hun smagte temmelig afvisende derpaa. Smiger var — det være sagt til hendes Ære — langtfra det, hvormed man vandt hende.

Ikke sjældent følte jeg, at jeg tilhørte Nutiden, og hun Fortiden, og det kunde ligesom lægge lidt Vanskelighed ivejen for den fulde Forstaaelse. Blot det, at hun aldrig havde læst en Roman, den Form, hvorunder Literaturen nu til Dags spiller saa stor en Rolle, viser, hvor forskellig hendes Udvikling var fra den almindelige. Kun Bjørnson og Ibsen vare de af Nutidens Aander, hun vilde have at gøre med. Hun talte ofte om det Besøg af Ibsen, der havde givet Anledning til hans berømte Rimbrev. „Der faar jeg det dejlige Digt“, sagde hun livligt, „og det efter i Timevis at have siddet ved Siden af ham uden at høre en Sætning fra hans Mund. Sidde ved en saadan Guldgrube, føle Guldet glimte dernede og intet erholde deraf. Men saa kom det da bagefter“, tilføjede hun næsten overgivent.

Den, der kender Digtet, véd, at Fru Heiberg i det staaer for Ibsens tavse, mørke Fjældnatur som den danske, den lyse og straalende:

„Under ~~sig~~ til Danmark bundet
staaer De altid for mit Øje,
bundet til en Dag ved Sundet
mellem Bøgekroner høje“.

Tillige, at han sammenligner hendes forskellige Roller med Sejlere, der som ranke Svaner i tæt Vrimmel styre gennem Øresund. Som G. Brandes tildeler vore Digtene hver sin Del af Landet, Chr. Winther Sjælland, Blicher Jylland o. s. v., saaledes skænker Ibsen Sundet, de danskes Stolthed, til Fru Heiberg, og forsaavidt som Havet er det altid skiftende, snart en leende Idyl, snart en angstfuld Tragedie, kan Sammenligningen med hendes Kunst passe.

Og vekslende som Havet var hendes Ydre og Udtrykket i hendes Ansigt. Ikke sjældent maatte jeg spørge mig selv, om det var hende, som jeg nu fandt ældet og bleg, der paa Scenen havde blændet ved sin Skønhed. Det var ikke langt fra, at jeg til Tider troede, der var to Fruer Heiberg, hende, Æventyrprinsessen, med den stolte Magt til at fortrylle, og saa denne, den ældre Kone med Charlotte Corday Kappen paa Hovedet.

Men et Øjeblik kom der dog, hvor de to Fruer smæltede sammen. Som der selv i det sene Efteraar kan komme Dage med skuffende Sommerglans, saaledes ogsaa med hende. En saadan staar indpræget i min Erindring. Hun havde virkelig endnu sin beau jour. Blikket var særligt straalende og Organet blødere, medens hun endnu mere end ellers var klædt til sin Fordel. Opmuntret af hendes Elskværdighed fik jeg en uimodstaaelig Lyst til at sige, hvilken Rolle hun tidligere havde spillet i min Fantasi, men kun meget kejtet kom jeg derfra. Rolig hørte hun derpaa, vendte saa Blikket lidt til Siden og sagde: „Naa, og da De lærte Virkeligheden at kende, saa fløj Illusionerne, ikke sandt?“ Hun sagde det paa en Maade, som havde hun gættet min Skuffelse, men tillige saa man følte, at

her vibrerede hendes Livsnerve: at holde Illusionen i Live, at faa Mennesket til at smelte sammen med Idealet, det, som hin Tids filosofiske Retning med Poul Møller sværmerisk kaldte en „Anticipation af de Saliges Liv“. Hun var saa skøn i dette Øjeblik. Alt, hvad der havde klæbet ved hende af Ræsonnøsen, af den ældre Dame, var som blæst bort, og den unge Fru Heiberg straaledede frem i al sin Pragt. Som i et Nu forstod jeg, hvad det var, der havde fængslet alle disse Mænd lige fra Thorvaldsen ned til Michael Wiehe.

Der var i hendes Stemme dette uudsigelige dobbelte Trylleri, — Dæmonens, — som dog bundede i en saa sjælfuld Menneskelighed, at det Lykke- og Smærtelblandede fra hendes Kunst atter varmt ombølgede mig. I Klangens laa Vemod, som frygtede hun, at Maalet ikke kunde naaes, og dog en ubevidst Følelse af, at det var naaet, og saa langt borte en skalkagtig Medlidenhed med min formøntlige Skuffelse, der dog mulig ikke var nogen Skuffelse, ja hvem kunde udtømme alle disse Nuancer, der som fjærne Ekko fra en uddød Kunst atter naaede mig. Fra det Øjeblik var jeg som én, der har gjort et Fund, som ser, at det Guld, hvis Ægthed han i Øjeblikke betvivlede, virkelig er ægte.

Med forøget Interesse lyttede jeg til hendes Skildringer af hendes Liv, og paa Hjemrejsen, som vi gjorde sammen, havde jeg rig Lejlighed dertil.

Vi sad paa Dækket, medens Havet laa som et Spejl i den sene Aftenstund og Maaneskæret spillede henover Vandet, der svagt plaskede mod det arbejdende Skib. I dette Maanelys blev Omgivelserne fantastiske,

og som hun sad der paa de opskudte Tougruller med Matrosernes snavset-brogede Skare omkring sig — den, der efterhaanden havde dannet sig om hende — lignede hun en Zigøjnerførerske, der med dæmpet Stemme og ildfulde, mørke Blikke fortæller Æventyr efter Dagens Anstrængelser. Nogle Matroser bleve kaldte ned til Skafning, men vare øjensynlig for tiltrukne af hendes Tale, skønt den ikke var rettet til dem, til at ville gaa.

Blandt meget Andet fortalte hun et ukendt Træk fra sin Ungdom, der stærkt betegnede hendes afsondrede Stilling og den Utilnærmelighed, den omgav hende med. Hun havde nemlig længe ønsket at komme paa et rigtigt Bal, og Heiberg havde til Slutningen givet efter. Dog hvad sker? De unge Herrer elektriseres af hendes Nærværelse, men — hvor underligt det lyder. — Gudebilledet var blevet for meget Gudebillede, ingen tør engagere „Dina“ eller „Julie“, og langt mindre svinge hende i en Hopsa eller Galopade. Hun tog hjem med uforrettet Sag. Der var et let forklarligt Vemod over hende, idet hun fortalte det.

Hun, der med sine jublende Dansemelodier fra „Emilies Hjærtbanken“ havde smittet hele Byen med sin Danselyst, saa de skikkelige Spidsborgerfamilier ved deres Hjemkomst om Aftenen fik Møblerne i Dagligstuen ryddet til Side for at kunne svinge sig til Melodien „Tante, din Dragkiste danse med“, hun havde aldrig i Virkeligheden selv danset. Ved denne Lejlighed faldt det mig atter ind, at det var selve Livet med Ungdommens Lystighed, Moderglædens Henrykkelser, hvem ved, maaske Kærlighedens med, for hvilket hun havde købt den Lykke hver Aften at begejstre et

Publikum. Til Gengæld havde maaske Faa levet saa fuldt ud i Kunsten som hun. Om da den ene Lykke kan opveje Savnet af den anden? Den Art Spørgsmaal opgiver man i Livet, og Bøger besvarer dem ikke. — Heller ikke Bølgerne vidste Besked, de plaskede let imod Skibet med den tomme Lyd, man kender fra Stemninger, hvori man saa forgæves hos Naturen søger Svar paa sine Spørgsmaal. Der var Gaader i deres svage Skvulpen, som der var Gaader i hendes blege Ansigt. Hun forekom mig som en af disse sjældne eksotiske Planter, der kun sætte Blomst én Gang under særlige Omstændigheder af høj Kultur, for saa at dø uden at sætte Frø.

Det Glimt af Ungdom, der saa uformodet havde aabenbaret sig for mig i Sandefjord, kom ikke igen. Kun én Gang flere Aar efter blev jeg mindet derom, men paa en hel anden Maade. Jeg havde forgæves ventet paa hende i hendes landlige Bolig ved Hellebæk. I Stuen, hvor Bøgerne laa spredte paa Divanbordet, havde jeg ikke kunnet modstaa Fristelsen til at kigge paa Titelbladene. Noget af den tidligere Skuffelse kom over mig. Oversættelser af ukendte Forfattere og saa Goethe, kun ikke Nutidens. Idet jeg vendte tilbage, traf jeg hende paa Hjemvejen fra en Spaseretur. Vi kom til at tale om Bogen „Thomasine Gyllembourg og P. A. Heiberg“, og lejlighedsvis bemærkede jeg, at Fru Collett, hvem jeg vidste, hun kendte, satte megen Pris paa den, og særlig havde rost hendes egne Indlæg i den. Ved denne Ytring stansede hun pludselig vor Gang, vendte sig helt imod mig og sagde med et lige-frem flammende Blik: „Fru Collett, mener De Camilla?“ — „Ja, ja!“ svarede jeg helt betuttet, uden at vide

Grunden til dette stærke Udbrud, der ligesom gjorde hende helt ung, medens hun stod der med det hvide Shawl og den hvide Hat, som tegnede sig skarpt mod det dybe, blaa Hav, Ibsens Øresund, til Baggrund.

Siden er det gaaet op for mig, at det har været Forfatterbanen, den nye, hun ved „Erindringerne“ var slaaet ind paa, som saa stærkt har lagt Beslag paa hendes Interesse, at en literær Kritik som Fru Collets har været hende af Vigtighed, og ofte har jeg smilet ved Tanken om hendes Iver, der ikke stod i Forhold til Fru Colletts Dom, der som ikke saa faa gamle Forfatteres, var ganske naiv.

Saa udkom da disse Erindringer, men med hvor megen Kritik jeg end læste dem — atter kom jeg ind under Indflydelsen af mit gamle Sværmeri.

Hvor meget glimrende var der ikke oplevet, hvor meget stort var der ikke svundet. — Idet hun i fjerde Del førte mig om fra Grav til Grav, der indesluttede hendes Samtids betydeligste Mænd, fik jeg et Indtryk som det, man kan faa paa de katolske Kirkegaarde nede i Syden. I Tankerne vandrede jeg rundt mellem pragtfulde Marmormonumenter, ikke just alle i ren, kunstnerisk Stil, men dog imponerende ved deres sammentrængte Masser, hvis stolte Hvidhed stod imod en glødende blaa Himmel som Død til Liv i stærk Kontrast.

Livet, det festlige, det koncentrerede sig for mig i hendes Fremstilling af Lady Teazle hin Aften, hun selv fortæller om. Jeg følte endnu den blanke Feststemning, der fyldte Teatret, følte den trænge sig ind i hver Fuge, hver Sprække af den gamle Tilskuerplads, indtil Væggene udvidedes og Loftet hævedes. I Logerne bølgede Damer

ind med Blomsterbuketter og store Kurve med Blomster, dannende en levende, duftende Guirlande langs Salens røde Vægge. Og nede paa Gulvet mellem hendes gamle bestjærnede Tilbedere, alt hvad København inde-sluttede af udmærket i Kunstens, Videnskabens og Politikens Verden.

Og hvilken spændt Forventning i alles Miner, medens der over Spændtheden sprang pikante Draaber om Nydelsen vilde blive hel, om hun var den samme som før, ja lige indtil der imellem ældre Damer hviskede, om hun endnu var ung nok til at bære den dristige Krans af højrøde og hvide Georginer, den Tids Modeblomst, der var saa uadskillelig forbunden med hendes Fremstilling af Lady Teazle.

Saa traadte hun ind, bizar og glimrende, med den mærkelige Krans skævt slynget om det mørke Haar. Hvilken festlig Ynde, hvilken fornem Overlegenhed, hvilken alle Tvivl besejrende Ungdommelighed. Med alle sine Erindrings fire tykke Dele, med al sin Selvgodhed havde hun alligevel ikke formaaet at give et Billede af sit eget Væsens Trylleri eller af sin Stemmes forunderlige Klang.

Denne Aften havde ogsaa været en af de sidste straalende Hilsner fra hendes gyldne Tid, fra den Tid, hvor Lykken fulgte hende, som Alferne fulgte hende, laa „skjult i hendes Kjolefold“, hvorfra den med sin smittende Ævne forplantede sig til det hele Publikum.

Men som jeg bladede i Bogen, faldt mit Blik fra Lady Teazles Festglans over til Fru Heibergs sidste Møde med Michael Wiehe. Hvilken Overgang fra Lys til Skygge; man fattede ikke, at Livet kunde forme sig

saa bittert, saa meningsløst realistisk. Disse to, hvis Kunst havde mættet Tidens dybeste Skønhedstrang, de stode nu der, ved Sygdom og Alder udstødte fra deres Kongerige, en kold Sommeraften paa den ensomme Kalkbrænderivej; det er kun tilfældigt at de mødes, og medens Bølgerne ligegyldigt slaa imod Stranden, give de hinanden Haanden for sidste Gang. Disse to, man alt havde tænkt sig som Mennesker optagne i Guders straalende Lag, om deres ganske almindelige Død skulde man læse, ja, hvor smærteligt, næsten barokt, — læse om, hvorledes hun — Fru Heiberg — binder en Ligkrans til Michael Wiehé. For den, der havde set dem spille sammen, saa sælsomme Syner rejste sig og Luften om dem glødede, for den var blot Forestillingen herom et Oprør imod Kunstens evige Skønhed. Kontrasten gjorde mig alt saa levende, det sært dragende, den poetisk fornemme Duft, der hvilede over deres Personlighed — det var, som om jeg havde set dem spille for Timer siden!

I denne Stemning havde jeg taget imod en Indbydelse til det kgl. Teater, og halvt ligegyldig for, hvad der spilledes, kom jeg derhen. Først ved min Indtrædelse i Salen erfarede jeg, at man gav en italiensk Opera, medens et flygtigt Blik samtidig overbeviste mig om, at Logerne, som altid, vare fyldte med resignerede Abonnenter, og at Gulvet var tomt. Ouverturen var allerede begyndt, som sædvanlig for nedrullet Tæppe, men ganske usædvanligt blandede et Sangkor af usynlige Væsner sig mystisk ind i Orkestrets Toner, snart nær, snart fjærnt lød det, i dæmpede, anelsesfulde Melodier, ikke ulig Musiken ved en katolsk Sørgehøjtid. Jeg var

i den Stemning, som det mindste uvante Indtryk udefra forhøjer. Jeg tænkte atter paa Sydens Himmel, paa mine gamle Teaterminder, og Musiken blev for mig til et Fortidens Aandekor, den blandede sig ind i Nutiden, halvt spøgelseagtig og halvt jordisk. Fint og indsmigrende lagde det sig som en vemodig Aftendug over Sanserne, der ikke vidste, hvad det betød, eller i hvad Forhold det stod til Virkeligheden.

Saa gik Tæppet op for en Scene, hvor alt forekom mig ligegyldigt, men hvor Aandekorets fjærne, vuggende Melodi endnu spandt sin Fortællen ud til Akten sluttede.

I en besynderlig Tilstand, beslægtet med den, hvori jeg var kommen, rejste jeg mig, og følgende Strømmen, stod jeg i Foyeren foran Fru Heibergs Statue, der lige var bleven rejst. Rummet, hvor den stod, var halvmørkt, og tætte Skarer samlede sig om den, hviskende med dæmpede Stemmer, som var det et Gravmonument paa en nylig tilkastet Grav. Men foruden Grebetheden ved Situationen, var der det halvt rørende ved den, at alle, hver paa sin Vis, pligtskyldigst vilde have noget skønt ud af denne Skikkelse, og hviskende nævnede en Hovedets Form, en anden Halsens Bøjning. Men til Trods for Statuens fine Højhed, der var dog en Mangel, et gabende Savn ved det hele.

Var denne lange spøgelseagtige Figur, som stod der saa hvid, saa dødningehvid i Dunkelheden paa den triste Sokkel, var det hende, som var lutter Farve og Liv, var det muligt, at jeg, som endnu levede, havde set hende hin Aften som Lady Teazle med Georginekransen om Hovedet, og Mængdens underlige Mumlen af Forundring og Beundring, var den blot i fjærneste

Slægt med den Hjærternes jublende Hyldest, som havde ombruset hende, saa hver Handske sprang og hver Stemme brast?

Nej, det var skumme. 'Ligfærd det hele, og Michael Wiehes Ligkrans passede altfor godt til Støttens sorte Sokkel. Nu indsaa jeg, at Scenen var tom af Savn og Tilskuerne borte af Kedsomhed, og det nyttede ikke, jeg satte mig paa min betalte Plads, stirrede paa Loftets malede Muser eller Digternes hvide, døde Melhoveder paa Logerækkerne, alt indfangedes i den samme Stemning. Jeg følte mig i et stort, tomt Apparat, der kun kaldte sig et Teater, hvor alt det ydre var i Orden, men hvor intet Tankesving, ingen Skønhedsstraale fik Luften til at sitre.

Saa som en Forløsning kommer den underligt lokkende Melodi igen; den er dæmpet og dog lunefuldt skiftende i tusinde fine Nuancer. Den fylder Rummet paa forblommet Maade, forbinder med Rytternes bølgende Slør Fortid med Nutid, bliver til en Kvindeskikkelse med flygtende Gang og straalende Blik. En broget Georginekrans sidder dristigt paa det mørke Haar. Men næppe har Blomsterne faaet Farve, næppe har Kjølens hvide Atlask begyndt at knitre i Lampelyset, førend Musiken atter udvisker det hele i lette Toners Taage.

Men den flygtige Hallucination havde givet mine gamle Minder en ukendt Vinge-kraft, der atter bar mig over i Drømmenes Land, hvor de lidt efter lidt fremtryllede en veritabel Dansesal med Lys og Musik, Summen og Brummen af Herrer og Damer. Imellem dem dukker atter Lady Teazle frem med den nævise Krans paa det fine Hoved. Hun er en nydelig, straa-

lende Spidslærke med lystig Spot og drillende Skælmeri, springsk zitrende i hver Nerve. Naar Fru Heiberg i sine Erindringer siger, at hun gav det sunde Landsbybarn, maa man dog protestere. Et meget perfektibelt Landsbybarn maa hun i det Mindste have været; thi som hun staar der i Baldragten drejet lidt til Siden med blankt Spejlfior kastet om den slanke Taille, er hun i Fornemhed sine høje Standsfæller meget overlegen. Hun er ikke en Gang skabt af samme Stof som de, men er en pragtfuld Sommerfugl fra Tropernes Land, parat til at løfte Vingerne og flyve bort, hvis man gør hende det altfor kedsommeligt. Først Replikernes Lystighed gør dette luftige Væsen til Menneske. Alligevel, da hendes gamle Ægtemand bebrejder hende de store Blomsterregninger, og hun forsvarer sig med, at det ikke er hendes Skyld, at der ikke blomstrer Roser hele Vinteren, bruger hun en lille Gestus som var hun en Titania, der kunde fremtrylle alt, og om der var skudt friske Roser op af det støvede Teatergulv, havde det kun været i sin Orden. Udtrykket i hendes Stemme var i en saadan Replik uigengivelig, der var en drillende Pragt, et æggende Trylleri i den, hendes Roser vare af sjælden Art, de havde Zahrtmanns glødende Farvepragt og I. P. Jacobsens sanseberusende Duft. Hvad vare de virkelige Roser, som hin Aften ved hendes Optræden i Bagtalelsens Skole i saa strømmende Masser dækkede Teatergulvet, imod disse? Huset jubler og klapper, medens Scenen fyldes med nye Blomster.

Men pludselig som ved en Kraftanstrængelse søger min Bevidsthed hen til den hvide Statue, der gav den første Impuls til hele Tankerækken. Virkelighedens kolde Pust

kommer isnende over mig. Logedørene blive slaaede op og i, Stolesæderne klapre, Folk strømmer ud i Mellemakten, og jeg sidder alene tilbage med en Følelse af Isolerethed ved Tanken om, at i hele Teatret findes ikke et Menneske, der deler mine Indtryk. Jeg seer mig selv i et halvt komisk Lys ved Tanken om den Forbavselse, det vilde vække, hvis nogen kendte dem. Jeg irriteres ved Forestillingen om den maabende Skare, der atter samler sig om Statuen derude. Hvad véd den; det er som om kun jeg kan huske noget, som kun jeg har sét hende. Selv om jeg kun er en Genganger fra en svunden Tid, har jeg Drømme, jeg ikke vil bytte imod de Andres Virkelighed.

Beroliget sænker jeg mig atter ned i Erindringens henglidende Strømme, og atter træder Billeder mig i Møde, som jeg søger at holde fast. Det ærgerligste var dog, at de fjærneste, som jeg havde mest ondt ved at genkalde mig, vare de smukkeste. Jeg saa tit kun et Blik, en Haandbevægelse, lidt af et glædestraalende Kostume, der snoede sig bort, Glemselens Taager skjulte det øvrige, ja drev dem af Sted til et Skyggerige, hvor de forsvandt.

En af de tydeligste Skikkelser var den „Vægel-sindede“. Ganske overmodig, i høj Feststemning med smaa stolte Skridt, kommer hun susende ind paa Scenen, klædt i saa springende Farvemodsætninger som sorte Atlaskesbaand, der fra en hvid Paryk flamme ned ad en rosenrød Adrienne, og det er, som Lyset i hver Lampe forøges, for blot at vise den korrekte Stilfuldhed, hvormed gamle Fader Holberg bøjedes ind under hendes Skønhedscepter. Hvilken Regn af lystne, kokette Blikke, medens hun ivrigt trækker de lange, sorte Ajour-

handsker op over Armene, hvilken bølgende Barm, det er, som skjulte den en Kiste fuld af de lystigste Hemmeligheder, hvoraf hver en som en Djævel stikker Hovedet frem med skyldigst Anmodning om at blive røbet. Og hvilken guddommelig Sludren løs, naar de røbes, og hvilket kosteligt Hemmelighedskræmmeri, naar de forties!

Med store, dristige Streger, tykke og tynde imellem hverandre, som Marstrand brugte det i sine Penne-tegninger af Holberg, saaledes er hendes Spil. Hun gaar uforfærdet i hver Situation til den yderste Yderlighed, gør hver Streg skarp og tydelig, men gør saa det umulige muligt, gør Penne-tegningen til et af Farver skinnende Billede, hvor alle Modsætninger smelte sammen i en Kunst af stor Stil. Alle Stykkets Personer, især de mandlige, ere som Marionetter i hendes Haand; thi hun opgiver ikke en Gang her sin kvindelige Erobringsæвне. Den er Ilten i hendes Kunst, og den holbergske Diktion er et Koketteri mere, et stramt Korset, der viser Figurens Pragt.

Det er denne Ævne, tænkte jeg, der gjorde hende til den uforglemmelige Erobrerske i Dronning Marguerites Noveller. Hvor tydeligt jeg saa hende staa der yndefuldt med den lette Svanebøjning under Lysekroners Glans, straalende i orangeglødende Brokade, medens Fjerens hvide Sne vajer over det kloge Blik og det søde Smil, der bedragerisk ømt sniger sig ind i Mændenes Hjærter. Denne Skikkelse er som skabt til at svæve henad bonede Gulve, til at gengives af tusinde Spejles Glans. Men som om al denne Overfladepragt ikke vedrører hende, standser hun stiltørdigt i sin Gang og siger: „Jeg vil at man skal sige om Dronning Marguerite, at hun har

kendt alle Hoffers Hemmeligheder, men ingen røbet.“ Man føler kun ét i dette Øjeblik, og det er, at det er skært Vanvid, at Kvinder ikke ere Ministre. En kvindelig Diplomat som hun vilde jo med et Smil kunne udrette mere, end hele vor Militarisme. Netop den Ævne, hun i „Den Vægelsindede“ ikke slap, men dog tog Afstand fra eller gjorde sig lystig over. er det, som giver Marguerite Sejren i Hænde. Ikke i traditionel nordisk Forstand, men i vid poetisk er det en dyb Kvindelighed. Og dog kan denne, naar den trædes paa, rejse sig frigjort i en Frihedstrang, et Had til al forloren Kvindelighed, der greb Oehlenschläger saa stærkt, at han byggede sin Dina derover. Men i den Tids Frygt for blot en Skygge af det emanciperede drejede han Figuren, nærmest ind under det pikante.

Pikant var unægtelig Fru Heiberg som Dina, idet hun forklædt som Amagerpige med Kurven fuld af Zvibelløg under Armen forelsket træder ind i Ulfeldts Have. Dejlig som aldrig før staar hun imellem de stive Hække, omgiven af Sol, Blomster og lune Vindes Lavendelduft. Æggende og dæmpet taler hun i dunkle Gaader, legende med Ulfeldts Hjærte som Haanden ligegyldig leger med de Zvibelløg, hun lokkende viser frem.

Men efter Opdagelsen af Forræderiet, hvilken Forvandling! Hvem havde anet, at der bag denne Dragt kunde springe frem en Kampens Valkyrie og at dens Sølvsmykker i et Nu kunde forvandles til en glitrende Brynje, stolt svøbt om det kamplystne Bryst. Uden Skrig, blot ved sin Personligheds hele glødende Magt er Lidenskabens Top naaet, og i et Flammelyn, et Skønhedslyl, brændende og zitrende, kaster hun ham sin Foragt, Undsigelsen lige i Ansigtet.

Om det er Amagerdragtens Skyld, ved jeg ikke, men ved et pludseligt Tankespring er det Lisbeth i „En Søndag paa Amager“, men jeg ser kun Spidsen af hendes Hue bag nogle Træer, hører en jublende Velkomsthilsen, og saa er det forbi, og Dina staar der atter, men i Fængslets fugtige Dunkelhed, Ansigtet blegt og aandeagtigt fremhævet af Dragtens vandblaa Farve og hvide Svanedun. Hun sværmer som Oehlen-schlägers Helte sværme, naar Døden venter dem; men ind i denne bløde Mathed er blandet Fremstillerindens eksotiske Skønhed, og en erotisk Duft ombølger de nordiske Rytmer. Man føler, hvad Digteren har sagt, at de to have digtet sammen, tilsammen presset den Drue, der berusede Tidens Ungdom.

Dette blev endnu mere indlysende under Scenen med Pinebænken og Bødlens Komme, thi Frygten for de skønne Lemmers Mishandling, „dem, Ynglinge beundre“ (en fin Dobbeltentydning fra Digterens Side) gav hun med en saa ung Rædsel, en saa pigeagtig Skræk, at da hun med Udraabet: „Jeg tilstaar, jeg har løjet Ulfeldt paa“ styrter om som død, følte man, at denne Indrømmelse til det rent menneskelige ikke saameget skyldtes Oehlen-schläger som hende, der i dette Øjeblik gav det Liv og Blod.

Men disse Refleksioner jages atter paa Flugt af Mindernes Skarer. Nye Skikkelser, andre Navne trænge sig frem, altid fængslende, altid med Vind i Sejlene, som Ibsen siger i sit Rimbrev, naar han i sin Fantasi lader Fru Heibergs forskellige Fremstillinger blive til ranke Sejlere, der i Lysglans vugge sig ned ad det bølgende Sund. Netop saaledes bølge de igennem min Erindring, disse Skikkelser, og efterhaanden ser

jeg dem som ved en Art Suggestion i Ungdommens Glans, altid paa det Toppunkt, hvorfra de mere end nogen Anden før eller siden med Runers Magt har ristet sig ind i Samtidens Bevidsthed. Ibsens Ord falde mig ind:

„Stundom har jeg spurgt mig selv
mon vel slægten
engang i sin travle fægten
og fornægten
sænke skal i glemsels elv
denne skat af geniens nåde?
Skal en tid, hvem afstand døver,
rane, lig en engelsk røver,
denne danske stormagts flåde?“

Disse Ord indeholde et Spørgsmaal, som den store Digter ganske imod Sædvane besvarer, idet han for første Gang, maaske paavirket af Fru Heibergs Lykkelans, bliver Optimist. Han mener som bekendt, at medens enhver anden Frembringelse af Kunsten bliver plettet af Tidens Rust, saa er hendes Kunst i sin flygtende Uhaandgribelighed evig ung, fordi de efterfølgende Generationer ind i den vil digte netop den Skønhed, som Tiden trænger til. Tanken er smuk, og dog forekommer det mig, at den slipper Taget, og at Pessimismen ligeoverfor Skuespilkunsten faaer det sidste Ord, thi netop fordi en Fru Heibergs Ævne er at hæve Niveauet, at trække Tæppet til Side for Syner, som ligge højt over Hverdagsmenneskets Fantasi, saa følger deraf, at naar Ævnen brister og Tæppet falder, saa er alt forbi, og Tidens Skønhedstrang antager atter den almindelige Maalestok. Kun i Samtidens Erindring lever endnu Indtrykket af denne Personlighed, dette Blik, denne særegne Ynde, som aldrig kommer igen. Men for hver En, der dør, dør lidt af Billedet indtil det

forsvinder helt og ubønhørligt. — Dog vil der altid om Fru Heibergs Navn svæve ubestemte, sælsomme Skønhedsanselser, lig de Taageskikkelser, Sommernatten danner over den dampende Eng, og for saavidt som hun er bunden til den Digting, der mere end nogen anden sugede sin Næring af dansk Natur, med dens vide Stjernehimme, dens bløde Stemninger, forsaavidt har Ibsen Ret, naar han i sit Digt lader Teatrets snevre Ramme falde, og dristigt gørende hende til en Friluftsfigur slutter med det gentagne Omkvæd:

„Underfuldt til Danmark bundet
skal Du stå for slægters øje —
bundet til en nat ved Sundet,
under mindets stjerner høje!“

INDHOLD

	Side
Indledning.....	1
Stilen i „Erindringerne“. — Tidsalderen. — Fru Gyllembourg.	4
Om Grunden til hendes Selvros	19
Hvorledes hendes Udvikling som Menneske og Skuespillerinde er farvet af hendes dobbelte Udspring	27
Hendes Følelsesliv. — Vennekreds. — Michael Wiehe.....	49
Teaterkatastrofen.....	72
Hendes Liv paa Scenen. — Kunstnerpersonlighed. — Sammen- spil med Wiehe.....	79
Hendes Spillemaade. — Ejendommelighederne i hendes Kunst. — Slutningen af hendes Teatervirksomhed	91
Slutningen af hendes Liv.....	113
Mine personlige Erindringer. — Fantasi	125
